

ADVIES VAN HET INSTITUUT VOOR NATUUR- EN BOSONDERZOEK

INBO.A.2007.168

**Advies betreffende het op te maken Jachtopeningsbesluit
voor de periode 2008 - 2013**

Nummer : INBO.A.2007.168
Datum : 4 oktober 2007

Vragen naar : Dr. Janine van Vessem, Wetenschappelijk directeur Afdeling Soorten

Geadresseerde : Marleen Evenepoel, Agentschap voor Natuur en Bos

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Kliniekstraat 25
B-1070 Brussel

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	5
DEEL 1: SAMENVATTINGEN	6
DEEL 2: ACHTERGROND DOCUMENT	19
HOOFDSTUK 1: EVERZWIJNEN EN ANDER GROFWILD	21
Inleiding	21
De huidige situatie	22
Bestrijding (artikel 22 van het jachtdecreet)	22
Bejaging	23
Bijzondere bejaging en artikel 33 van het jachtdecreet	25
Gemeentewet, artikel 135.....	26
Schade	28
Knelpunten	28
Bestrijding (artikel 22 jachtdecreet) :	28
Bejaging	28
Bijzondere jacht.....	29
Artikel 33 – ten behoeve van het natuurbehoud.....	29
Gemeentewet, artikel 135.....	30
Voorstel openingsbesluit.....	30
Algemeen besluit	32
Referenties	35
HOOFDSTUK 2: PATRIJS EN HAAS	36
Vraagstelling	36
Patrijs als modelsoort.....	36
Knelpunten	36
Oplossingen.....	37
Algemeen	37
Zomervoedsel	38
Wintervoedsel.....	39
Dekking en nestgelegenheid.....	40
Predatiekans verminderen	41
Jacht en duurzaam afschot.....	44
Predatorenbestrijding of biotoopverbetering? - patrijzensiteiten.....	45
Wat kan de jacht bijdragen aan biotoopherstel voor de Patrijs?	46
Minimale oppervlakte, wildbeheerplannen en afschotplannen	47
Leemten in de kennis (Patrijs)	48
Samenvatting	49
Referenties	50
HOOFDSTUK 3: WILDE EEND	52
Staat van instandhouding	52
Europa	52
Vlaanderen.....	52
Voor- en nadelen langere jachtperiode	53
Samenvatting	54
Referenties	54
HOOFDSTUK 4: SMIENT EN MEERKOET	55
Smient	56
Staat van instandhouding	56
Europa	56
Vlaanderen.....	56

Voor- en nadelen reguliere jacht	56
Meerkoet	57
Staat van instandhouding	57
Europa	57
Vlaanderen.....	57
Voor- en nadelen reguliere jacht	58
Samenvatting	58
Referenties	59
HOOFDSTUK 5: WINTERTALING EN WATERSNIP	60
Wintertaling	60
Staat van instandhouding	60
Europa	60
Vlaanderen.....	60
Voor- en nadelen reguliere jacht	61
Watersnip	61
Staat van instandhouding	61
Europa	61
Vlaanderen.....	62
Voor- en nadelen bejagen Watersnip.....	62
Samenvatting	62
Referenties	63
HOOFDSTUK 6: BEHEER VAN LEEFGEBIEDEN	64
Samenvatting	65
Referenties	65
HOOFDSTUK 7: VOGELRIJKE GEBIEDEN	66
Achtergrond	66
Selectie en afbakening van de gebieden	66
Evaluatie	67
Verstoring jacht (algemeen)	67
Situatie in Vlaanderen.....	68
Samenvatting	70
Referenties	70
HOOFDSTUK 8: GRAUWE GANS	71
Voorkomen en populatieontwikkeling van de Grauwe Gans in Vlaanderen	71
Populatiereducerende maatregelen	72
Voorjaarsjacht	73
Najaarsjacht	75
Samenvatting	75
Referenties	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
HOOFDSTUK 9: VOS	77
Jachtperiode en (populatie)ecologie vos	77
Latere sluiting van de jacht	80
Vroegere opening van de jacht.....	82
Voorlopige synthese	82
Uitgebreidere jachtmogelijkheden en verspreiding van de vossenlintworm	83
Uitgebreidere jachtmogelijkheden en bescherming van grondbroeders	85
Globale synthese	87
Referenties	89
HOOFDSTUK 10: STEENMARTER.....	91
Voorkomen en populatieontwikkeling van de Steenmarter in Vlaanderen	91

Bejaging en bestrijding	92
Interne populatiedynamica	92
Voedseleecologie	93
Selectiviteit.....	94
Schadebestrijding en -preventie	94
Alternatieve oplossing inzake schade en overlast	96
Nabeschouwing	97
Samenvattend advies	97
Referenties	98

INLEIDING

De openings- en sluitingsdata voor de jacht op de diverse als wild gerangschikte diersoorten dienen minstens om de vijf jaar te worden vastgelegd door een besluit van de Vlaamse Regering, in uitvoering van art. 4 van het Jachtdecreet. Tegelijk dienen daarbij ook de precieze modaliteiten, binnen de marges opgelegd door het decreet, te worden bepaald.

De ingebouwde periodiciteit van het openingsbesluit wil tegemoet komen aan mogelijk veranderende situaties, zowel op het vlak van de (wild)biologische aspecten, als op het vlak van de maatschappelijke behoeften, wensen of noden.

Het huidige ‘openingsbesluit’ heeft betrekking op de periode van 1 juli 2003 tot en met 30 juni 2008 (BVR 18/07/2003, BS 28/07/2003), en kende in 2005 enkele aanpassingen (BVR 21/10/2005, BS 25/11/2005).

Het volgende openingsbesluit zal dus van toepassing worden vanaf 1 juli 2008, voor de periode tot 30 juni 2013.

In het kader van de voorbereidingen voor dit nieuwe besluit, en uitgaande van de tot dusverre door diverse betrokken partijen geleverde inbreng, wenst het Agentschap voor Natuur en Bos advies te vragen aan het INBO over een reeks concrete punten (brief d.d. 28 juni 2007 vanwege Marleen Evenepoel aan Eckhart Kuijken, met referte 07-07301).

Hiernavolgend worden deze vragen één na één uitvoerig behandeld. Daarbij wordt gepoogd op basis van feitelijke kennis en, voor zover die niet toereikend voorhanden is, ook van expert judgement een zo goed mogelijke inschatting te maken van en duiding te geven bij de concreet betrokken aspecten. Niettemin kan niet op alles een eenduidig antwoord worden geformuleerd, maar hangt een en ander ook rechtstreeks af van specifieke beleidskeuzes. In voorkomend geval werd dit dan ook als zodanig aangestipt.

In Deel I wordt op elke vraag een bondig antwoord geformuleerd. Deze antwoorden zijn de samenvattingen van de uitgebreidere teksten die in Deel II zijn terug te vinden.

Met deze bundeling van informatie willen wij gaarne een bijdrage leveren aan een zowel maatschappelijk als biologisch afgewogen modern faunabeheer in Vlaanderen.

Aan het tot stand komen van dit advies werd gewerkt door Casaer Jim, Courtens Wouter, Devos Koen, Dochy Olivier & Van Den Berge Koen.

Jos Van Slycken
wnd. Administrateur-generaal
4 oktober 2007.

ADVIES VAN HET INSTITUUT VOOR NATUUR- EN BOSONDERZOEK

INBO.A.2007.168

**Advies betreffende het op te maken Jachtopeningsbesluit
voor de periode 2008 – 2013 :**

DEEL 1: SAMENVATTINGEN

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Kliniekstraat 25
B-1070 Brussel

Vraag 1. Everzwijnen en ander grofwild

Kunnen er aanbevelingen of suggesties gegeven worden inzake grofwild met betrekking tot het Jachtopeningsbesluit, afgaande op de ervaring van de afgelopen maanden en jaren inzake Everzwijnen te Brugge, in de Voerstreek enz.?

Voor wat betreft de Everzwijnen in Vlaanderen (behalve de Voerstreek), en bij uitbreiding de andere grofwildsoorten die niet van nature in de vrije wildbaan voorkomen (bv. Damhert, Edelhert) : zijn er wetenschappelijke argumenten die pleiten voor een beleid van louter bestrijding, dan wel voor een beleid van jacht gecombineerd met bestrijding ?

Voor deze grofwildsoorten is **een beleid louter gebaseerd op bestrijding binnen het kader van de jachtreglementering totaal ontoereikend** en, omwille van de grotere actieradius van de dieren en de wettelijke beperkingen gekoppeld aan het uitvoeren van artikel 22 van het jachtdecreet, **onmogelijk**.

Preventieve, al dan niet populatieregulerende maatregelen zijn niet mogelijk onder artikel 22 van het jachtdecreet.

Actueel wordt, indien men de wet probeert na te leven, gebruik gemaakt van artikel 135 van de gemeentewet om het schieten van dieren mogelijk te maken over een grotere oppervlakte dan die percelen waar schade optreedt en/of ter voorkoming van verkeersproblemen of andere problemen van overlast veroorzaakt door deze grofwildsoorten. Binnen deze regeling worden ook mogelijkheden voorzien voor het schieten van dieren die volgens de huidige jachtreglementering niet toegelaten zijn.

Voor wat betreft de toekomst moet men **eerst een beleidskeuze** maken tussen het verder hanteren van de **gemeentewet** voor het beheer van deze grofwildsoorten, dan wel het beheer van deze soorten aan de hand van de **jachtreglementering** te willen organiseren.

In het eerste geval (via de gemeentewet) dringt er zich niet noodzakelijk een aanpassing van het huidige beleid en openingsbesluit op. De redenering om, ook in de toekomst, via de gemeentewet het beheer van deze grofwildsoorten, of sommige ervan, te reguleren zou men kunnen beargumenteren vanuit een beleid dat het 'duurzaam beheer' van deze soorten als blijvende populaties in de vrije wildbaan niet wenselijk acht. Een logisch gevolg van deze beleidskeuze is dat men op termijn deze soorten uit het jachtdecreet verwijdt¹ omwille van de contradictie met de artikel 1 van het decreet enerzijds, en om het motief tot mogelijke 'bejaging' definitief weg te halen anderzijds. Problemen met ontsnapte dieren van deze soorten zouden dan op dezelfde wettelijke basis afgehandeld kunnen worden als ontsnapte kangoeroes of emoes. Een eerste logische stap gekoppeld aan deze beleidskeuze zou zijn om geen openingsperiodes² op deze soorten, of sommige ervan, te voorzien waardoor het beleid duidelijk maakt dat het nooit de bedoeling kan zijn de reguliere jacht op deze soorten in Vlaanderen te organiseren of toe te laten. Hierdoor wordt ook de bestrijding van ontsnapte soorten en de schadeafhandeling duidelijk overgenomen door de overheid en vervalt de nu soms dubbelzinnige toestand.

¹ Dit is echter binnen de huidige BENELUX akkoorden niet mogelijk.

² Openingsperiodes kunnen ook voor beperkte delen van het Vlaamse Gewest, bijvoorbeeld wel in Voeren voor Everzwijn, niet in de rest van Vlaanderen, kan ook gedifferentieerd worden via criteria afschotplan

In het tweede geval (via het openingsbesluit) dient men, gezien de wettelijke beperkingen voor wat betreft de uitvoering van **artikel 22** van het jachtdecreet **niet** opgelost kunnen worden **via het openingsbesluit**, een **beleidskeuze** te maken uit volgende twee opties:

- een beleid dat kiest voor een algemene toepassing van afschot in het kader van **reguliere bejaging** als middel voor populatieregulatie. Eventueel dient hiervoor dan wel de periode en mogelijkheden voor bejaging van de soorten aangepast te worden. Dit zou op verschillende plaatsen wel kunnen leiden tot het ontstaan van blijvende kleine populaties van deze grofwildsoorten.
- Een beleid gebaseerd op een beperkte algemene toepassing en/of versoepeling van reguliere bejaging maar met het invoeren van **bijzondere bejaging** voor deze grofwildsoorten. Hierdoor wordt de mogelijkheid gecreëerd om, **ter voorkoming** van schade of overlast, op specifieke plaatsen en tijdstippen bejaging toe te staan aan de hand van specifieke methoden en middelen en kan ook een afschot op andere momenten van het jaar dan de reguliere bejaging wettelijke geregeld worden via de jachtwetgeving.

Gezien het bezit van een goedgekeurd afschotplan noodzakelijk is voor grofwildsoorten, is het mogelijk binnen het Vlaamse Gewest, aan de hand van vooropgestelde criteria, verschillende beleidsopties door te voeren in bijvoorbeeld Voeren t.o.v. de rest van het land.

Vraag 2. Patrijs en Haas

Welke zijn de mogelijke maatregelen om de hazen- en patrijzenstand duurzaam te laten toenemen ? Welke rol kan de jagerij hierin spelen ? Is het vanuit wetenschappelijk oogpunt zinvol een minimumoppervlakte jachtterrein in te stellen om deze soorten te mogen bejagen (cf. bestaande regeling voor Ree).

Voor deze vraag wordt de volledige redenering opgebouwd rond de patrijs. Een volledig parallelle redenering gaat ook op voor de haas, zij het dat voor wat betreft de concrete biotoopverbeterende maatregelen deze op bepaalde punten natuurlijk zullen verschillen.

De patrijs komt tegenwoordig in Vlaanderen voor in lage dichtheden. In zo'n geval vormt elk van de factoren die kan leiden tot een verdere achteruitgang een reëel risico voor het verlies van de lokale populatie. Vertrekkend uit de beschikbare kennis rond de ecologische eisen en populatiedynamiek van de patrijs, en rekening houdend met het huidige intensief gebruikte agrarische landschap, wordt geconcludeerd dat populatieherstel slechts duurzaam mogelijk is als aan alle relevante factoren tegelijk wordt gewerkt, die oorzaak waren of zijn van de achteruitgang van de soort. Veel aspecten van voedselbeschikbaarheid en veiligheid tegenover predatoren hangen immers samen. Omdat het rechtstreeks aanpakken van predatoren in de praktijk niet steeds mogelijk (beschermde soorten) of effectief werkbaar is (zie bv. vraag 9 voor Vos), zal voor het verminderen van de predatiekansen vooral de piste van het veiliger maken van de biotopen open blijven en zeker op langere termijn het meest bijdragen aan een duurzaam populatieherstel. Naast de jagerij is hiervoor ook een specifieke rol weggelegd voor de landbouw die d.m.v. beheerovereenkomsten effectieve maatregelen op het terrein kan uitvoeren.

Alhoewel elk van de mogelijke maatregelen zoals biotoopverbetering, tijdelijke jachtbeperkingen en predatiebeperking, in specifieke situaties ertoe kan bijdragen dat de huidige populaties niet verder achteruitgaan, is geen enkele methode *op zichzelf* toereikend om de populaties terug te doen toenemen, laat staan het duurzaam oogsten ervan naar de toekomst toe zeker te stellen (zie ook Bro *et al.* 2000 en 2003).

Voor wat betreft het invoeren van een minimale oppervlakte lijkt het dat dit pas zinvol wordt indien men binnen deze oppervlakte, via een instrument gelijkaardig aan een afschotplan, bejagingsquota of toch zeker richtlijnen kan opleggen. Vertrekkend van de huidige lage densiteiten en een streefdoel van min. 300 koppels als 'te beheren populatie' zouden de 'beheergebieden' voor zo'n homogeen beheer tussen de 6000 en de 30.000 ha bedragen. Hierin moeten ook de jachten die niet aangesloten zijn bij een wildbeheereenheid omvat worden en hetzelfde beheer uitvoeren (opgelegd worden). Wanneer men op deze schaal aan beheer wil doen zal het dus nodig zijn deze jachtterrein- en wildbeheereenheid-overstijgende 'beheergebieden' af te bakenen. De effectieve controle in het geval van bijvoorbeeld een tijdelijke jachtbeperking vormt een belangrijk element voor het welslagen van een dergelijk beleid.

Vraag 3. Wilde eend

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen inzake een vervroegde opening van de jacht, vanaf bvb. 15 augustus (nu 1 september) en/of een latere sluiting, bvb. op 31 januari (nu 15 januari), rekeninghoudend met de staat van instandhouding van de soort ?

Op basis van de huidig beschikbare cijfers is het momenteel moeilijk om uitspraken te doen over het al of niet duurzame karakter van de jacht op Wilde Eenden en de mogelijke gevolgen van een verlenging van de jachtperiode. Vermoedelijk worden de meeste vogels geschoten in de openingsweken van de jacht (niet af te leiden uit de afschotstatistieken) en betreft het hier dus vooral lokale populaties. Over de grootte en de trend van die populaties is echter geen informatie beschikbaar. De winterpopulatie in Vlaanderen (die voor een groot deel bestaat uit vogels uit noordelijke gebieden) is stabiel tot fluctuerend. Op Europees vlak heeft de soort een gunstige staat van instandhouding, ondanks een eerder afnemende trend in delen van het verspreidingsgebied.

Een openingsperiode van 15 augustus en 31 januari valt binnen de voorwaarden van de Europese Vogelrichtlijn (geen jacht toegelaten tijdens broedseizoen en voorjaarstrek). Vanuit ecologisch standpunt kunnen volgende potentieel negatieve effecten aangehaald worden : (1) de periode waarin jachtverstoring optreedt, wordt aanzienlijk langer (heeft ook gevolgen voor andere watervogelsoorten), (2) in de tweede helft van augustus is er een grotere kans op verwarring met andere, beschermde eendensoorten (mannetjes bevinden zich in eclipskleed) en (3) in augustus bevinden zich nog heel wat eenden in de rui waardoor ze extra kwetsbaar zijn voor verstoring. Specifieke voordelen van een langere openingsperiode zijn er op ecologisch vlak niet.

Vraag 4. Smient en Meerkoet

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van een veralgemeende opening van de jacht in het najaar, rekening houdend met de staat van instandhouding van deze soorten ? Nu is jacht alleen mogelijk wanneer ernstige schade aan landbouwteelten kan worden aangetoond. Zijn er populatie-ecologische redenen om de jacht op die soorten te sluiten ?

Het al of niet openen van de jacht op trekvogels met stabiele of toenemende populaties is vooral gebaseerd op maatschappelijke gronden en eerder een principiële beleidsbeslissing. Het is die context dat de jacht op trekvogels in Vlaanderen stap voor stap is afgebouwd. Met de huidige openingsbesluiten kunnen alleen Smient en Meerkoet nog bejaagd worden op plaatsen waar landbouwschade optreedt.

Het terug openen van een reguliere jacht op Smient en Meerkoet zal - zolang de afschotcijfers binnen bepaalde limieten blijven – wellicht weinig of geen negatieve gevolgen voor de populatiegrootte hebben. Welk onttrekkingsniveau de populatie kan verdragen zonder de gunstige staat van instandhouding in gevaar te brengen, is niet gekend. Na een toename in de jaren '90 zijn de winterpopulaties van zowel Smient als Meerkoet momenteel vrij stabiel (met soms aanzienlijke jaarlijkse fluctuaties).

Nadelige effecten van (niet-schade gerelateerde) jacht op deze soorten kunnen vooral op een onrechtstreekse manier optreden: (1) het gaat om herbivore soorten die zeer lang moeten kunnen foerageren om te voldoen aan de energiebehoeften. Bejaging kan ervoor zorgen dat de periode waarin de vogels ongestoord kunnen foerageren aanzienlijk ingekrompen wordt, mogelijk in die mate dat er niet meer kan voldaan worden aan de energiebehoeften. Dit kan leiden tot een verminderde conditie van de vogels of tot wegtrek naar andere gebieden. Dit probleem wordt nog groter indien langer mag gejaagd worden na zonsondergang (tijdspanne waarin 's nachts kan gefoerageerd worden, wordt nog kleiner), (2) bij jacht en verstoring op de traditionele voedselgebieden – in hoofdzaak kwalitatief mindere, natte graslanden - worden de vogels gedwongen om andere voedselgebieden op te zoeken. Dit vergroot de kans op schade aan meer waardevolle landbouwgronden en (3) Smienten en in mindere mate Meerkoeten komen vooral in de polders voor, vaak in dezelfde gebieden die van groot internationaal belang zijn voor overwinterende ganzen. Het openen van de jacht op Smienten (en Meerkoeten) kan hierdoor aanleiding geven tot een grotere verstoring van wilde ganzenpopulaties.

Omgekeerd levert bejaging van deze soorten geen specifieke voordelen op op ecologisch vlak.

Vraag 5. Wintertaling en Watersnip

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van de opening van de jacht in het najaar, rekening houdend met de staat van instandhouding van deze soorten ? Zijn er populatie-ecologische redenen om de jacht op die soorten gesloten te houden ?

Bij deze twee trekvogelsoorten geldt dezelfde opmerking als bij Smient en Meerkoet, met dit verschil dat beide geen landbouwschade veroorzaken.

De Wintertaling kent een gunstige staat van instandhouding. Als broedvogel is er in Europa weliswaar een licht afnemende trend (in Vlaanderen stabiel); als wintergast kent de soort in NW-Europa een lichte toename. In Vlaanderen was er een aanzienlijk stijgende trend in de jaren '90. Sindsdien is de winterpopulatie vrij stabiel tot fluctuerend.

De Watersnip is een Rode Lijst-soort in Vlaanderen en is als broedvogel met uitsterven bedreigd. Ook in Europa heeft de soort een ongunstige staat van instandhouding meegekregen. Als doortrekker en wintergast is de soort in Vlaanderen nog vrij algemeen, maar er is geen betrouwbaar cijfermateriaal beschikbaar over aanwezige aantallen en trends. Bij een afschot dat in verhouding staat tot de populatiegrootte zijn geen significant negatieve effecten op populatieniveau te verwachten. We kunnen echter geen uitspraken doen over hoe groot het afschot kan/mag zijn vooraleer negatieve gevolgen optreden. Het openen van de jacht op een trekvogelsoort zoals Watersnip die een negatieve trend kent (een trend die wellicht nog sterker zal worden) wordt vanuit natuurbehoudoverwegingen niet aangeraden. In de eerste plaats dringt de opmaak van soortbeschermingplan zich op, zowel op Europees niveau (in voorbereiding) als in Vlaanderen, zodat de soort opnieuw een gunstige staat van instandhouding kan verkrijgen.

Jacht op beide trekvogelsoorten kan tevens op een onrechtstreekse manier negatieve gevolgen hebben (vooral op het vlak van verstoring), hoewel de grootte van die effecten moeilijk te voorspellen zijn (zie vraag 7). Bij Watersnip kan ook mogelijk verwarring optreden met beschermde soorten zoals Bokje en Poelsnip (weliswaar zeldzaam in Vlaanderen).

Jacht kan alleen op een positieve manier bijdragen aan een gunstige staat van instandhouding indien op voldoende grote schaal geschikte habitats worden gecreëerd en/of beheerd, rekening houdend met de habitateisen van beide soorten (zie vraag 6).

Vraag 6. Beheer van leefgebieden

Onder welke voorwaarden kan een duurzame jacht op Wilde eend, Smient, Wintertaling en/of Watersnip, in voorkomend geval, gunstige gevolgen hebben voor de bescherming van habitats ?

Geschikte habitats voor soorten als Wintertaling en Watersnip creëren of in stand te houden, omvat vooral het creëren van een voldoende grote oppervlakte ondiep overstromde graslanden en/of moerasgebieden met ondiep water en veel slikranden. Gezien de versturende effecten van jacht is het vooral buiten het jachtseizoen dat ze kunnen fungeren als rust- en of voedselgebied voor trek- en broedvogels, op voorwaarde uiteraard dat de gebieden ook na het jachtseizoen in stand gehouden en beheerd worden (bijv. via handhaven hoog waterpeil in het voorjaar). Jacht kan bijdragen aan de bescherming van dit soort habitats indien de sector zelf gebieden gaat verwerven en/of beheren en/of wanneer de sector afspraken maakt met eigenaars om deze biotopen op een meer ecologische manier te gaan beheren. Hierbij is een afstemming noodzakelijk op het actuele beleid inzake aankopen en beheren van natuurgebieden.

Vraag 7. Vogelrijke gebieden

Welke zijn de juridische gronden en welke is de wetenschappelijke voorbereiding die geleid heeft tot de vaststelling van deze gebieden ? Is er een evaluatie beschikbaar van dit instrument ? In welke mate is jacht aan te merken als een belangrijke versturende factor in vogelrijke gebieden en onder welke voorwaarden kan jacht opgevat worden als een niet-significante versturende factor ?

De term 'vogelrijke gebieden' heeft betrekking op alle gebieden die van internationaal belang zijn voor watervogels. De meeste van deze gebieden zijn aangeduid als Europees Vogelrichtlijngebied en/of Ramsargebied. De selectie van de gebieden gebeurde op basis van het zogenaamde 1 %-criterium. Dit betekent dat gebieden waar geregeld minstens 1 % van de totale geografische, NW-Europese populatie voorkomt, van internationaal belang worden geacht (ondermeer in het kader van de Ramsar-Conventie en de EU-Vogelrichtlijn). Het INBO heeft op basis van beschikbare gegevens in de watervogeldatabank een lijst opgesteld van alle gebieden die aan dit criterium voldoen. De afbakening gebeurde op zo'n manier dat zowel rustgebieden als foerageergebieden voor watervogels binnen de perimeter werden opgenomen.

Het evalueren van de jachtbeperkingen in de vogelrijke gebieden (sinds 2003) vergt een diepgaander onderzoek dat in het kader van dit advies niet haalbaar bleek. Er zijn – naast jacht - immers tal van factoren die de trend en verspreiding van watervogels bepalen zoals weersomstandigheden, broedsucces enz. Bovendien duurt het vaak minstens 3 tot 4 jaar voor watervogels reageren op een veranderde jachtsituatie en is in dit stadium nog geen betrouwbare evaluatie mogelijk.

Het is moeilijk om een algemene uitspraak te doen over de gevolgen van jachtverstoring in vogelrijke gebieden. De eventuele negatieve effecten hangen van verschillende factoren af zoals van het type jacht, de intensiteit, de frequentie en de duur ervan, de betreffende soort en het gebruikte habitat, en (vooral) de beschikbaarheid van alternatieve rust- en voedselgebieden. Het belang van voldoende grote, ongestoorde rustzones wordt algemeen erkend en het concept van jachtvrije zones is in zowat alle Europese landen doorgevoerd. Belangrijk is dat deze zones zowel rustgebieden als hoogwaardige foerageergebieden omvatten. In Vlaanderen vormen vooral natuurreservaten een belangrijke categorie van volledig jachtvrije zones. Deze gebieden hebben bijgevolg een zeer belangrijke functie als rustgebieden voor watervogels. De kleine oppervlakte van deze gebieden en het feit dat belangrijke foerageergebieden (bv. graslanden) vaak buiten het eigenlijke reservaatgebied gesitueerd zijn, heeft als gevolg dat verstoring van watervogels in Vlaanderen in bepaalde gevallen een belangrijk knelpunt blijft. Het doorvoeren van jachtbeperkingen in vogelrijke gebieden in 2003 moet gezien worden als een beleids optie om het afbakenen van ruimere jachtvrije zones te combineren met een beperkte jacht (in de tijd). Het alternatief is een beleid dat er op gericht is om per vogelrijk gebied een strikt onderscheid te maken tussen volledig jachtvrije zones en zones zonder jachtbeperkingen, rekening houdend met instandhoudingdoelstellingen en beheersplannen voor deze gebieden. Deze zijn nog in opmaak zodat een realisatie op korte termijn (bv. openingsbesluiten 2008) weinig waarschijnlijk is.

Vraag 8. Overzomerende Grauwe gans

Zijn er, vanuit de beleidsdoelstelling om deze overzomerende populaties significant te reduceren, ecologische of populatie-ecologische bezwaren om de voorjaarsjacht pas te sluiten op 15/10 (nu 30 september) ? Zijn er bezwaren om een vorm van voorjaarsjacht tussen 1 maart en 15 april toe te laten (onder de voorwaarden van artikel 9 van de Vogelrichtlijn) ? zijn er, behalve de periode dat de overwinterende ganzen hier verblijven, nog andere factoren waarmee rekening moet worden gehouden ?

Het toestaan van een vorm van **voorjaarsjacht** met het oog op populatiereductie kan alleen onder de voorwaarden van artikel 9 van de Europese Vogelrichtlijn. Enkel een bijzondere bejaging ter voorkoming of vermindering van aanzienlijke schade die niet met andere middelen kan opgelost worden, komt in aanmerking.

Hoewel voorjaarsjacht en het doden van adulte broedvogels wellicht de meest effectieve methode is om tot een populatievermindering te komen, kunnen verschillende praktische moeilijkheden en ecologische bezwaren geopperd worden. Het overgrote merendeel van de broedvogels houdt zich in de periode 1 maart – 15 april op in beschermde natuurgebieden en/of zeer moeilijk toegankelijke gebieden op. Daar zijn de vogels zeer moeilijk of niet te bejagen en is vooral de potentiële verstoring van andere beschermde, kwetsbare en verstoringgevoelige moeras- en weidevogelsoorten in deze gebieden een ernstig probleem. Alleen de beheerders en terreinverantwoordelijken met een grote terreinkennis kunnen inschatten of bejaging in die gebieden verantwoord is en hoe die eventueel moet gebeuren. De groepen ganzen die zich in het voorjaar buiten de broedgebieden ophouden en potentieel beter bejaagbaar zijn, betreffen bijna uitsluitend onvolwassen vogels. Het bejagen van deze subadulte ganzen in het voorjaar biedt op het vlak van populatieregulatie geen grote meerwaarde in vergelijking met jacht in het najaar. Een mogelijk negatief neveneffect is een grotere concentratie van (niet-broedende) Grauwe Ganzen in natuurgebieden wat de kans op ecologische schade verhoogt.

Een bijkomend probleem bij jacht in de maand maart is de kans op verwarring met wilde ganzensoorten en het optreden van jachtverstoring op de traditionele ganzenpleisterplaatsen. Vooral Kolganzen kunnen nog tot ver in maart in grote aantallen aanwezig zijn. Vooraleer een vorm van bijzondere voorjaarsjacht in overweging te nemen, is het aangeraden om de huidige situatie grondig te evalueren, zowel wat betreft de evolutie van de ganzenpopulatie als de omvang van de landbouwschade. De huidige vaststellingen wijzen er op dat de Grauwe Gans in de belangrijkste broedgebieden aan de Oostkust (en mogelijk ook in andere regio's) recent een aanzienlijke afname kende. Dit is wellicht een gecombineerd effect van natuurlijke predatie door de Vos en genomen maatregelen om het broedsucces te verlagen. Het is vooralsnog niet duidelijk of deze trend tot een merkbare daling van de landbouwschade heeft geleid. Dit laatste zal in belangrijke mate bepalen of een verdere populatiereductie al of niet wenselijk is en welke bijkomende maatregelen kunnen overwogen worden (in zoverre toelaatbaar onder de voorwaarden van artikel 9 van de Vogelrichtlijn).

Bij het verlengen van de **najaarsjacht** tot 15 oktober bestaat het risico van verwarring van Grauwe Ganzen met de eerste aankomende groepen Kolganzen en Kleine Rietganzen. Beide soorten komen steeds vroeger aan in de Vlaamse overwinteringgebieden. In Vlaanderen zijn de laatste jaren midden oktober reeds meer dan 1000 tot zelfs meer dan 2000 Kolganzen aanwezig.

Vraag 9. Vos

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van een eventuele verlenging of verschuiving van de jachtperiode op de Vos ? Wat zijn bv. de voor- en nadelen van :

- het hele jaar vossenjacht mogelijk te maken (wat nu het geval is in bv. Nederland, Wallonië en Oostenrijk) ;
- een vervroegde opening van de jacht toe te staan, bv. vanaf 1 juli (nu 1 september) ;
- een latere sluiting van de jacht toe te staan, bv. tot eind februari (nu 15 januari).

Onder welke voorwaarden zijn uitgebreidere jachtmogelijkheden voor vos een valabele optie om de verspreiding van de vossenlintworm in te dijken ? Welke periode van het jaar komt hiervoor bv. het meeste in aanmerking ?

Kan een lokaal meer uitgebreide vossenjacht nuttig zijn met betrekking tot de bescherming van grondbroeders, en zo ja, onder welke voorwaarden ? (met toevoeging van eerder uitgevoerd literatuuronderzoek ter zake).

Gerefereerd in internationale context heeft de vos in Vlaanderen geen hoge dichtheid, eerder integendeel. Toch blijken de problemen – of de perceptie terzake – relatief groot te zijn, vooral met betrekking tot de jachtoogst en het kleinvee. Ook worden mogelijke problemen op het vlak van natuurbehoud (o.a. grondbroeders) daarbij vaak in één adem genoemd. Op het vlak van volksgezondheid is hoe dan ook rekening te houden met de vossenlintworm, die in West-Europa als gevaarlijkste parasiet geldt naar de mens toe.

Actueel is de jachtdruk op de vos in de najaars- en wintermaanden vrij aanzienlijk (productie-versus afschotcijfers). Of hiermee een verdere populatiegroei wordt afgeremd, is onduidelijk. Verhoogde mortaliteit roept in elk geval een verhoogde reproductierespons op, en mogelijk tegelijk wijziging in de sociale organisatie van de populatie waarbij precies het aantal territoria en worpen toeneemt.

De meeste problemen rond de vos gaan precies gepaard met diens voortplanting. In landen waar tegelijk, naast de klassieke najaars- en winterbejaging, ook in die voortplantingsfase effectief wordt ingegrepen, kan men de problemen binnen de perken houden – of heeft men althans de perceptie dienaangaande.

Ingrijpen in de voortplantingsfase is in de praktijk enkel mogelijk via burchtbejaging (doden van het moederdier en/of jongen in de burcht, met behulp van burchthonden). Een verlenging van de jachtperiode brengt hier geen oplossing, gezien de drachtige moeren vanaf januari, en zeker in februari, nagenoeg permanent in een hol verblijven. In de periode maart – mei zijn de vossenjongen klein, verblijven het grootste deel van de tijd in het hol, en zijn rechtstreeks van de moeder afhankelijk.

In de ons omringende landen, waar de vos nooit zeldzaam of totaal afwezig was, bestaat vanouds een cultuur waarbij de soort nagenoeg ‘vogelvrij’ is. Burchtbejaging, nachtelijk afschot en gebruik van stroppen zijn er gewoon toegelaten. In Vlaanderen zijn beide laatste via het Jachtdecreet verboden, terwijl burchtbejaging in Vlaanderen in conflict komt met het statuut en de status van de das. Bovendien, en vooral, houdt burchtbejaging een reëel risico in inzake overdracht van vossenlintworm naar mens. Anders dan in de ons omringende landen, waar overeenkomstig de gangbare ‘vossencultuur’ nog een zekere inertie bestaat ten aanzien van het terugschroeven van de burchtbejaging, wordt in Vlaanderen precies vanuit de jagerij

zelf – terecht – zeer nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het potentiële risico (cf. recente intense briefwisseling vanuit de Vlaamse Hoge Jachtraad naar verschillende overheden).

Zonder burchtbejaging kunnen, later op het seizoen (bv. vanaf juni), individuele jongen via loerjacht worden geschoten, maar dan tegelijk ook de moervos. Het kunnen schieten van alle jongen binnen een korte termijn is evenwel niet evident en zelfs eerder onwaarschijnlijk. Derhalve zullen situaties ontstaan waarbij tegen een van de basisregels van de weidelijkheid wordt gehandeld, nl. het doden van een moederdier waarvan de jongen daaropvolgend zullen verkommeren. Bij late nesten is de vossenmoer zeker nog tot in juli, en soms tot in augustus, een cruciale factor ten aanzien van de juveniele overleving. Tegelijk zullen evenwel, naarmate het seizoen vordert, de conflictsituaties (jachtoogst, pluimvee) ook gradueel afnemen.

Zowel het verlengen als het vervroegen van de openingsperiode zal weinig of geen soelaas brengen ten aanzien van de aangehaalde problematiek.

Wil men, zonder burchtbejaging en/of nachtelijk afschot, de verhoogde reproductierespons doorbreken, dan dient ofwel de jachtdruk te worden beperkt, ofwel net omgekeerd sterk te worden geïntensifieerd.

Bij beperking van de jacht kan dan bv. gedacht worden aan een vorm van trofeejacht (winterpels) gedurende een korte periode, bv. tijdens de maanden december en januari. Wil men de jachtdruk intensifiëren, dan kan gedacht worden aan een ruimere toegelaten jachtijd per jachtdag, binnen dezelfde of analoge periode als thans het geval is.

Inzake de lintwormproblematiek is, op het niveau van de vossenpopulatie, het aanzwengelen van de voortplanting te vermijden : jonge vossen blijken gevoeliger voor de lintworm en vormen derhalve een relevante schakel in het persisteren van lintwormbesmetting. Impact op de verspreiding van de besmetting via juveniele dispersie lijkt, op niveau van het kleine en (landschappelijk) vrij homoge Vlaanderen, niet zo relevant. Het opvolgen van de besmettingsgraad van de lintworm in Vlaanderen is in elk geval wenselijk.

Inzake de problematiek van de grondbroeders, blijkt dat de vos vaak ten onrechte als ‘de spilfactor’ wordt aangezien, en dat in deze context een globale benadering van de probleemsituatie moet worden beschouwd.

Hoe dan ook, als er in deze context een algehele wens of noodzaak zou zijn tot ingrijpen in de vossenpopulatie in functie van een concreet beoogd doel, zou dit slechts kunnen gerealiseerd worden via specifieke maatregelen als nachtelijk afschot en burchtbejaging.

Vraag 10. Steenmarter

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van een opening van de jacht (bv. in bepaalde regio's) gecombineerd met een beperkte vorm van bestrijding met behulp van kastvallen ?

Steenmarters voltrekken actueel een succesvolle rekolonisatie over geheel Vlaanderen, na een decennialange quasi algehele afwezigheid door historische uitroeiing. In de regio van het historisch bolwerk (oostelijk Vlaams Brabant en zuidelijk Limburg) is hun dichtheid de laatste jaren overeenkomstig ook toegenomen. In Oost- en West-Vlaanderen is de soort reeds verspreid aanwezig, de provincie Antwerpen blijft wat achter.

Binnen de 'bolwerkregio' zelf is bejaging en/of bestrijding vanuit populatiedynamisch oogpunt in principe mogelijk. In welke mate hiermee de verdere rekolonisatie wordt vertraagd is onduidelijk, maar wel plausibel. Globaal beschouwd lijkt het dan ook precair te zijn de soort bejaagbaar te stellen, gezien zij in het overgrote deel van Vlaanderen tot voor kort nog als bijzonder zeldzaam of nagenoeg totaal afwezig gold, en waarvan het herstelproces (rekolonisatie) nog niet is voltrokken.

Als predator met een gevarieerd menu treedt de Steenmarter slechts in beperkte mate in concurrentie met de jager ; problemen inzake pluimvee lijken geen belangrijke proporties aan te nemen. Als predator fungeert de soort als sluitstuk van de levensgemeenschap.

Inzake het beperken of voorkomen van schade en overlast (in gebouwen, aan auto's) biedt bejaging of bestrijding geen goede oplossing : het gaat hier immers om strikt territoriale roofdieren, en derhalve om lokale *aanwezigheid* dan wel *afwezigheid* van de soort, niet om (te) hoge lokale aantallen.

Ten aanzien van schade en overlast bieden de alternatieve benaderingen de enige duurzame oplossing – behoudens (opnieuw) totale uitroeiing van de soort. Zij vermijden bovendien dat jagers ten onrechte aansprakelijk zouden worden gesteld.

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat het uitbouwen van een degelijke voorlichting ter zake het gros van de problemen kan voorkomen of oplossen.

ADVIES VAN HET INSTITUUT VOOR NATUUR- EN BOSONDERZOEK

INBO.A.2007.168

**Advies betreffende het op te maken Jachtopeningsbesluit
voor de periode 2008 – 2013 :**

DEEL 2: ACHTERGROND DOCUMENT

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Kliniekstraat 25
1070 Brussel

HOOFDSTUK 1: EVERZWIJNEN EN ANDER GROFWILD

Vraag 1. Everzwijnen en ander grofwild

Kunnen er aanbevelingen of suggesties gegeven worden inzake grofwild met betrekking tot het Jachtopeningsbesluit, afgaande op de ervaring van de afgelopen maanden en jaren inzake Everzwijnen te Brugge, in de Voerstreek enz.?

Voor wat betreft de Everzwijnen in Vlaanderen (behalve de Voerstreek), en bij uitbreiding de andere grofwildsoorten die niet van nature in de vrije wildbaan voorkomen (bv. Damhert, Edelhert) : zijn er wetenschappelijke argumenten die pleiten voor een beleid van louter bestrijding, dan wel voor een beleid van jacht gecombineerd met bestrijding ?

Inleiding

Zoals aangegeven in het rapport over de everzwijnenproblematiek rond Brugge (Casaer & Van Den Berge 2006) zijn veel van de problemen over de everzwijnen vermoedelijk niet op te lossen via wijzigingen in het openingsbesluit maar zijn rechtstreeks verbonden aan de juridische link tussen jachtrechthouder, de verantwoordelijkheid voor schade en de schadelijder, in combinatie met het kleinschalige formaat van de jachtterreinen in Vlaanderen en het ontbreken van instrumenten om een grootschalig beheer op te leggen aan alle jachtrechthouders en/of terreineigenaars.

Voor wat betreft het verdere antwoord op de bovenstaande vraag, komen volgende aspecten aan bod :

- Huidige situatie
 - Bestrijding (artikel 22 van het Jachtdecreet)
 - Bejaging
 - Bijzondere bejaging en artikel 33 van het Jachtdecreet
 - Gemeentewet, artikel 135
 - Schade

- Knelpunten
 - Bestrijding (artikel 22 Jachtdecreet)
 - Bejaging
 - Bijzondere jacht
 - Artikel 33 – ten behoeve van het natuurbehoud
 - Gemeentewet, artikel 135

- Voorstel openingsbesluit
- Algemeen besluit

De huidige situatie

Bestrijding (artikel 22 van het jachtdecreet)

Het doden of laten doden van everzwijnen (of andere grofwildsoorten) in het kader van de jachtwetgeving kan conform artikel 22 van het jachtdecreet **enkel** plaatsvinden indien aan volgende voorwaarden **allemaal** voldaan is;

- * Indien de dieren schade toebrengen aan gewassen, teelten, bossen of eigendommen.
- * Indien de eigenaar of de grondgebruiker kan aantonen dat geen andere bevredigende oplossing bestaat.
- * Door personen die voldoen aan de voorwaarden opgelegd door de Vlaamse regering tot het verkrijgen van een jachtverlof.
- * Met vuurwapens en andere door de Vlaamse regering te bepalen middelen, eventueel zonder jachtverlof, op voorwaarde dat de eigenaar of de grondgebruiker een verzekering tegen burgerlijke aansprakelijkheid heeft afgesloten, waarvan de waarborg gelijk is aan de waarborg opgelegd door de reglementering inzake de verplichte aansprakelijkheidsverzekering voor het verkrijgen van een jachtverlof. De gebruikte vuurwapens moeten voldoen aan dezelfde voorschriften als de voorschriften opgelegd voor de wapens gebruikt voor de jacht op grond van artikel 21 van dit decreet.
- * Tussen het officiële uur van zonsopgang en het officiële uur van zonsondergang;
- * Na voorafgaande schriftelijke ingebrekestelling van de houder van het jachtrecht op de grond waarop de bestrijding gebeurt en na voorafgaande schriftelijke verwittiging van de ambtenaar die daartoe door de Vlaamse regering is aangewezen. Deze laatste kan, bij gemotiveerde beslissing, de bestrijding zo nodig beperken of verbieden.

Het gedode wild dient aan het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn van de gemeente waarin de bestrijding plaatsvindt te worden overhandigd.

In het kader van het laatste openingsbesluit (2003 – 2008) werd voor dit laatste aspect in artikel 12 bepaald dat: § 6. Het krachtens dit artikel gedode wild dient aan het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn van de gemeente waarin de bestrijding plaatsvindt te worden aangeboden tegen aanbodbewijs.

In het kader van bestrijding kunnen jachttechnische methoden, die verboden zijn in het kader van recreatieve jacht, wel vergund worden. Voor wat betreft de everzwijnenbestrijding kan men hierbij denken aan drijfjacht, het gebruik van honden of het gebruik van lokvoeder voor het afschot van op hoogzitten.

Een van de voorwaarden voor het toepassen van artikel 22 is dat er aangetoond kan worden dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat. De reguliere jacht zou kunnen beschouwd worden als een mogelijke andere oplossing, waarvan aangetoond dient te worden dat ze geen bevredigende oplossing geeft of niet mogelijk is. De reguliere middelen moeten eerst uitgetoet zijn, ontoereikend blijken en/of om één of andere reden niet bevredigend of mogelijk zijn, alvorens de bestrijding op basis van artikel 22 gerechtvaardigd kan worden.

De bestrijding, in het kader van artikel 22 van het jachtdecreet, dient steeds tussen zonsopgang en zonsondergang plaats te vinden.

Samengevat houdt dit in dat voor de toepassing van **artikel 22 (bestrijding)** in het kader van everzwijnen, edelherten en/of damherten in Vlaanderen

i) er aantoonbare schade aan gewassen, eigendommen, teelten of bossen, moet zijn, en dit artikel dus niet ingeroepen kan worden ter voorkoming van schade

ii) de jachtrechthouder reeds in gebreke gesteld moet zijn

iii) aangetoond moet worden welke andere maatregelen getroffen werden ter voorkoming van schade en dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat (ook niet reguliere jacht)

iv) de bestrijding aangevraagd wordt door de grondgebruiker of eigenaar voor die percelen

v) de bestrijding enkel uitgevoerd kan worden op de percelen vermeld in bijlage II (BVR 28/07/03)

Het initiatief gaat dus duidelijk uit van de schadelijder en bij correcte toepassing van de huidige wetgeving kan enkel bestreden worden op de data en percelen die vermeld zijn in het aanvraag document (bijlage II van BVR 28/07/2003) en waar effectief schade optreedt.

Alhoewel bepaalde beperkingen zoals een minimale oppervlakte voor het gebruik van het geweer,, niet van toepassing zijn voor bestrijding, vormt de beperking dat de bestrijding tussen zonsondergang en zonsopgang dient te gebeuren, voor de bestrijding van everzwijn een zware handicap.

Bejaging

De reguliere bejaging van everzwijn, edelhert en damhert is in Vlaanderen toegestaan na aanvraag van een afschotplan (B.V.R 28/07/2003, artikel 2 & 3). In het kader van een goedgekeurd afschotplan kan de Vlaamse regering, in afwijking van artikel 6 van het decreet, toelaten van dieren te schieten van een uur voor zonsopgang tot een uur na zonsondergang.

Deze bejaging kan, conform het huidige besluit, plaatsvinden van 1 oktober tot en met 31 december. Hierbij kan alleen gejaagd worden van op een hoogzit of in bersjacht. (art2§1) en is het gebruik van honden, tenzij om na te zoeken, verboden (art2§2).

Het afschotplan dient zowel het in het jachtveld aanwezige aantal dieren, het aantal dieren die men plant te schieten en het afschot van de laatste jaren te vermelden.

In tegenstelling tot het afschotplan voor reewild is er in het huidig openingsbesluit niet bepaald voor welke datum deze aanvraag dient binnen te zijn en moet er geen onderverdeling

(naar geslacht en/of leeftijd) opgegeven worden voor wat betreft de aanwezige stand noch voor het geplande afschot.

Tot slot meldt artikel 3§2 laatste deel dat:

Als aan de in het vorig lid vermelde voorwaarden is voldaan, dan keurt de woudmeester het afschotplan goed namens de bevoegde minister. Hij brengt de jachtrechthouder bij aangetekende brief op de hoogte van die goedkeuring. ‘

Er wordt met andere woorden **niet** voorzien in de huidige wetgeving dat de woudmeester het afschotplan kan aanpassen of verbieden, noch dat nadere bepalingen of beperkingen opgelegd kunnen worden. Er is dus **geen** juridische basis voorzien in de jachtreglementering om een afschotaanvraag voor deze grofwildsoorten niet goed te keuren en het afschot via reguliere jacht te verbieden.

In tegenstelling tot bij reewild worden er, logischerwijs, dan ook geen criteria naar voor geschoven die gehanteerd kunnen worden om de aanvraag en goedkeuring ervan te evalueren.

In het kader van een goedgekeurd afschotplan kan, in afwijking van de algemene regel, toegestaan worden een uur voor tot een uur na zonsondergang te jagen (artikel 6 van het jachtdecreet).

De ervaringen de laatste jaren in Voeren geven aan dat ondanks een goedgekeurd afschot slechts een zeer beperkt aantal dieren geschoten werden.

Deels wordt de verklaring hiervoor gezocht in de combinatie van een jachtperiode zoals in de omliggende regio's (herfstjacht) met een sterk afwijkende bejagingmethode (geen druk- of drijfjachten, gebruik van honden verboden).

Zo is in Wallonië actueel de bers- en loerjacht op everzwijn heel het jaar open en de drijfjacht in openveld reeds open vanaf 1 augustus. In Nederland werd in 2002 de drijfjacht verboden op everzwijnen maar wordt dit actueel in vraag gesteld (FF 2005.401)1/07/2001-30/06/2006.

Alle ons omringende landen worden gekenmerkt door een stijgende everzwijnenpopulatie sinds de jaren '70. In verschillende landen worden de bepalingen die de laatste jaren geldig waren dan ook in vraag gesteld. In Wallonië werd zo het verbod om in de bossen te jagen op everzwijnen in de zomer (geldig in de periode 1/07/2001 – 30/06/2006) in de nieuwe openingstijden terug versoepeld.

De huidige wettelijke bepalingen in Vlaanderen, maken het mogelijk, indien gewenst in het kader van een oogstperspectief, enkele dieren te schieten.

Zeker voor wat betreft everzwijn en in mindere mate voor edelhert en damhert, stelt zich echter de vraag of de huidige wettelijke bepalingen, voor wat betreft de reguliere bejaging van deze soorten, toelaten de populaties voldoende te beperken gedurende het jachtseizoen, zodat de maatschappelijke aanvaardbare populatieniveaus in het daaropvolgende jaar niet overschreden worden.

Voor Voeren is actueel echter niet gekend in welke mate de jaarlijkse populatiefluctuaties hoofdzakelijk bepaald worden door de aanwezige populatie in het voorjaar, de aanwas en het afschot (+sterfte), dan wel door migraties van en naar de omliggende regio's.

In het kader van een duurzaam (ecologisch, maar ook socio-cultureel en economisch) beheer van de everzwijnen populatie, gericht op een jaarlijkse oogst enerzijds en op het vermijden van onaanvaardbare schade anderzijds, bemoeilijkt deze kennislacune in hoge mate een planmatig beheer.

Een bijkomende probleem in dit kader is de grote discrepantie tussen de actieradius van de dieren enerzijds en de schaal waarop planmatig ingegrepen kan worden op basis van de jachtwetgeving anderzijds (verschillende jachtrechthouders, niet bejaagde of bejaagbare gebieden, aanwezigheid van huizen ...).

Samenvatting : Reguliere bejaging Grofwild (uitgezonderd reewild)

i) de huidige bepalingen geven de mogelijkheid om in het kader van oogstdoelstelling (duurzaam gebruik) enkele dieren te schieten

ii) de bepalingen omtrent het afschotplan voor deze soorten zijn niet toereikend voor een planmatig beheer van deze soorten, eender welk beleidsobjectief nagestreefd wordt. Los van andere beslissingen dienen de wettelijke bepalingen van artikel 3§2 zeker aangepast te worden in het nieuwe openingsbesluit. **Op basis van de huidige wetgeving is het niet mogelijk een afschotplan op everzwijn niet goed te keuren, tenzij op basis van procedurefouten.**

iii) in vergelijking tot de ons omringende regio's zijn de wettelijke bepalingen voor het bejagen van everzwijn in Vlaanderen zeer beperkt.

Bijzondere bejaging en artikel 33 van het jachtdecreet

Volgens de bepalingen van het huidige openingsbesluit kunnen enkel wilde eenden, Canadese ganzen en grauwe ganzen (Artikel 8, BVR 28/07/2003) enerzijds en konijnen en houtduiven (artikel 10, BVR 28/07/2003) anderzijds, ter voorkoming van schade bejaagd worden buiten de normale openingsperiode, onder de voorwaarden zoals bepaald in deze artikelen. Hiervoor dient een melding te gebeuren aan de bevoegde ambtenaar die zo de mogelijkheid heeft controle uit te voeren en eventueel zelfs de jacht te verbieden. Deze bijzondere jacht kan ten vroegste 24uur na de melding starten.

Dieren geschoten in het kader van artikel 8 of 10 van het BVR. 28/07/2003 behoren toe aan de jager die de dieren geschoten heeft (cfr. reguliere jacht).

Daarnaast bepaalt artikel 12 van dit BVR een aantal afwijkingen van de algemene bepalingen en dit op basis van artikel 33 van het jachtdecreet en gemotiveerd ten behoeve van natuurbehoud (artikel 12§1 tot en met 12§4). Zeker voor wat betreft damhert, wat in Vlaanderen beschouwd wordt als een niet inheemse soort, dient nagegaan te worden in hoever een uitzondering, ten behoeve van het natuurbehoud, op basis van artikel 33, wenselijk zou zijn. Dit zou dan de basis kunnen zijn voor bepalingen in het openingsbesluit voor het doden van deze dieren, los van jachtdoeleinden (bejaging) of bestrijding in het kader van artikel 22 van het jachtdecreet.

Bijzondere bejaging:

momenteel wordt voor geen enkele van de grofwildsoorten gebruik gemaakt van de mogelijkheid van bijzondere bejaging, noch van uitzonderingen ten behoeve van het natuurbeheer.

Gemeentewet, artikel 135

Op basis van artikel 135 van de gemeentewet kan de burgemeester alle mogelijk maatregelen treffen teneinde de openbare veiligheid te verzekeren.

Deze bepaling staat volledig los van de jachtwetgeving, en is niet alleen van toepassing op jachtwildsoorten maar op op andere mogelijke ontsnapte wilde of gedomesticeerde dieren.

Meer bepaald, en voor zover de aangelegenheid niet buiten de bevoegdheid van de gemeenten is gehouden, kunnen de volgende zaken van politie aan de waakzaamheid en het gezag van de gemeenten toevertrouwd worden: artikel 135:

1°-5°

6° het verhelpen van hinderlijke voorvallen waartoe rondzwervende kwaadaardige of woeste dieren aanleiding kunnen geven.]

(W. 27.5.1989 - art. 2 - B.S. 30.5.1989)

Actueel wordt in Brugge gebruik gemaakt van dit reglement om de bestrijding toe te staan aan de hand van drukjachten, al dan niet met honden, en het afschot van op de hoogzit overdag zowel als 's nachts toe te laten. Daarnaast wordt ook het gebruik van lokmiddelen, kooien, netten of verdooving op basis van dit artikel in Brugge toegestaan. Het feit dat dergelijke vergaande afwijkingen toegestaan worden wijst erop dat de overheid er zelf van uitgaat dat een sterke reductie of zelfs uitroeiing van de populatie aan de hand van middelen toegestaan in de jachtreglementering niet toereikend zijn.

In Brugge worden de bepalingen van artikel 22 van het jachtdecreet betreffende de verplichting tot het afleveren van het wild aan het OCMW ook toegepast voor het wild bestreden op basis van de gemeentewet. Deze wet geeft hierover zelf geen bepalingen.

Tabel 1.1 geeft een overzicht van de huidige wetgeving inzake grofwild, met uitzondering van het ree.

Tabel 1.1: Overzicht huidige wetgeving grofwild (uitgez. Reewild)

	Wanneer	Waar	Wie
<p>Bestrijding artikel 22.</p> <p>• <i>wild moet aangeboden worden voor OCMW</i></p>	<p>* indien effectief schade aanwezig</p> <p>* alle andere middelen uitgeprobeerd zijn en geen bevredigende oplossing</p> <p>* na ingebrekestelling van jachtrechthouder</p>	<p>* op die percelen waar schade effectief voorkomt</p>	<p>* op vraag van grondeigenaar of grondgebruiker</p> <p>* persoon aangeduid door grondeigenaar of grondgebruiker</p>
Bejaging	<p>* 1 oktober tot 31 december</p> <p>* na aanvraag afschotplan</p>	<p>* jachtterrein waarvoor afschotplan aangevraagd</p>	<p>* jachtrechthouder en/of genodigden</p>
Bijzondere bejaging	<p>* actueel geen periode voorzien voor grofwild</p> <p>* algemeen ter voorkoming van schade aan gewassen, teelten, bossen of eigendommen</p>		<p>* jachtrechthouder en/of genodigden</p>
Gemeentewet art. 135	<p>* openbare veiligheid, verhelpen van hinderlijke voorvallen</p>		<p>* in opdracht van burgemeester</p>

Schade

Op basis van de Vlaamse wetgeving (artikel 24 van het jachtdecreet) is de jachtrechthouder verantwoordelijk voor wildschade door bejaagbare wildsoorten. De vergoedingen worden geregeld via de gewone rechtsregels (zie ook artikel 7bis van de jachtwet van 28/02/1882).

De schade veroorzaakt door everzwijnen afkomstig uit een bosreservaat of een natuurreservaat waarin de jacht door de overheid volledig verboden is, wordt vergoed door de gewestdienst met afzonderlijk beheer Fonds voor Preventie en Sanering inzake Leefmilieu en Natuur (artikel 25 van het decreet)

Een proces-verbaal van plaatsbezoek dat vermeldt dat de voorwaarden die in het eerste lid worden gesteld, zijn vervuld, geldt voor de schadelijder als titel om de vergoeding van schade door voormeld Fonds te verkrijgen

Recent werd artikel 25 van het decreet aangepast, de uitvoeringsbesluiten hiervoor dienen echter nog opgemaakt te worden. Tot dan zijn de huidige rechtsregels nog van kracht.

Knelpunten

Bestrijding (artikel 22 jachtdecreet) :

* De huidige bepalingen laten niet toe dat de bestrijding plaatsvindt indien er nog geen schade is. Wanneer er schade is kan er enkel, na ingebrekestelling van de jachtrechthouder, door de grondeigenaar of gebruiker, en enkel voor de percelen waar schade is, bestrijding aangevraagd worden.

* De bestrijding in het kader van artikel 22 kan enkel tussen zonsondergang en zonsopgang.

* De combinatie van de twee bovenstaande elementen maakt dat, voor grofwildsoorten, de toepassing van artikel 22 enkel als afschrikmiddel eventueel van toepassing kan zijn. Het bestrijden van de schadeveroorzakende soort is veelal onmogelijk door de grotere actieradius van deze diersoorten en het feit dat ze zich overdag vaak ophouden in dekkingrijke gebieden en 's nachts foerageren op de velden en hier schade veroorzaken. De plaats waar de schade voorkomt is dus vaak niet dezelfde als de plaats waar overdag bestrijding mogelijk is.

Hoewel er tal van redenen kunnen zijn om in het kader van grofwildsoorten afwijkingen te beargumenteren voor wat betreft de uitvoering van bestrijding in het kader van de jachtwetgeving, is dit niet mogelijk via het openingsbesluit gezien bovenstaande bepaling geregeld worden in het jachtdecreet. Daarenboven moet men zich de vraag stellen of een algemene versoepeling van de bepalingen over de toepassing van artikel 22 wenselijk is.

Bejaging

* Minimale noch maximale afschotquota kunnen actueel via een afschotplan opgelegd worden, een weigering van een afschotplan is niet voorzien in de huidige wetgeving. Hierdoor wordt het afschotplan als instrument voor een planmatig beheer, in functie van eender welke mogelijk beheerdoelstelling, volledig ondermijnd. Een regeling voor het afschotplan op deze grofwildsoorten dringt zich op.

* De normale bejaging dient eveneens te gebeuren tussen zonsopgang en zonsondergang maar de Vlaamse regering kan hiervan afwijken in het kader van een door haar goedgekeurd afschotplan (cfr. hoger).

Wanneer de doelstelling van de bejaging een regulatie van de populatie beoogd (cfr reewild) kan men, zeker voor everzwijn, zich de vraag stellen of de huidige wettelijk voorziene middelen en mogelijkheden toereikend kunnen zijn om een effectieve populatieregulatie toe te laten. De grotere actieradius van deze grofwildsoorten maakt het in ieder geval noodzakelijk dat een afschotplan over een relatief grote oppervlakte gepland, uitgevoerd en geëvalueerd wordt.

Bijzondere jacht

Actueel zijn hierover geen bepalingen. Het is echter wel mogelijk in het kader van een openingsbesluit bepaling op te nemen. Zeker voor everzwijnen van wie de populatiedynamica gekenmerkt wordt door sterke pieken in aangroei na mastjaren, en, voor wat betreft Voeren, sterk beïnvloed kan worden door de migratie van dieren, lijkt het wenselijk naast een reguliere bejaging in het kader van oogst, en lokale bestrijding waar en wanneer schade optreedt, ook over een instrument te beschikken dat bijzondere bejaging ter voorkoming van schade zou regelen.

Daarenboven zou een differentiatie in toegelaten bejagingmethode, middelen en te bejagen geslacht- en leeftijdsklasse, in functie van de tijd mogelijk worden.

Ook voor edelhert en damhert kan overwogen worden of het niet wenselijk is een instrument te voorzien dat toelaat, buiten de reguliere openingsperiode te kunnen optreden binnen de jachtreglementering. Hierdoor zou het ook mogelijk worden om op te treden zonder te moeten wachten tot er ergens effectief schade is en zonder ruimtelijk beperkt te zijn tot de percelen waar schade voorkomt.

Het feit dat het om bijzondere bejaging gaat maakt het bovendien mogelijk deze bejagingvorm als een uitzonderlijke, eenmalige actie te kaderen zonder een duurzaam gebruik op lange termijn voor ogen te hebben.

Vermits bijzondere bejaging niet decretaal omschreven is, lijkt het mogelijk dit instrument ook te omschrijven ter vermindering van het risico op verkeersongelukken (cfr. beheer-doelstellingen reewild).

Artikel 33 – ten behoeve van het natuurbehoud

Zeker voor damhert zou overwogen kunnen worden of het niet wenselijk de bestrijding ervan ten behoeve van het natuurbehoud te regelen (cfr. art. 12 van het huidige openingsbesluit), in zover het damhert als ‘niet-inheems’ en dus te bestrijden exoot wordt beschouwd. In Nederland staat deze soort wel op de rode lijst met als status ‘bedreigd’ en voor de Bern conventie valt ze vermoedelijk onder annex III. Vermits deze alle cervidae opneemt. Via artikel 9 van de Bern conventie zou hier echter opgetreden kunnen worden, ter bescherming van flora en fauna of ter bescherming van de algemene publieke veiligheid.

Gemeentewet, artikel 135

* Het feit dat actueel naar de gemeentewet gegrepen moet worden om het beheer van inheemse wildsoorten efficiënt te regelen op het terrein toont duidelijk de tekorten van de jachtreglementering om in te spelen op deze nieuwe situaties en uitdagingen aan. Er is geen algemeen kader noch criteria waarop deze beslissingen gebaseerd of geëvalueerd kunnen worden.

Deze beslissing wordt genomen door de burgemeester. Ook de specifieke en praktische bepalingen rond de manier van optreden (wie, waar, wanneer, wat gebeurt er met het wild) is niet geregeld in de gemeentewet en kan beslist worden, in theorie, door de burgemeesters.

* De burgemeester kan enkel mensen aanstellen voor deze opdracht voor openbare gronden. De politiediensten achten zichzelf veelal niet bevoegd en zien dit niet steeds als hun prioritaire opdracht. Op private gronden kan de burgemeester particuliere personen wel 'vergunningen' geven. De burgemeester zou deze opdracht ook aan de wbe's kunnen geven.

Voorstel openingsbesluit

1. Een wijziging van de bepalingen voor de uitvoering van **artikel 22 (bestrijding)** lijkt in het kader van het openingsbesluit niet mogelijk.

2. Voor wat betreft de **reguliere bejaging** is het zeker wenselijk de bepalingen over het **afschotplan** verder te verfijnen.

* Datum van indienen (ten laatste 01/09)

* Wettelijk bepalen van mogelijkheden van bevoegde ambtenaar (minimaal afschot, maximaal afschot, verdeling over leeftijd en geslachtcategorie). Ook de mogelijkheid tot een gemotiveerde weigering van afschotplan moet voorzien worden. Hierbij dient wel nagedacht te worden over mogelijke juridische consequenties in geval van schade en dient opgemerkt te worden dat het opleggen van mogelijke sancties indien een minimaal afschot niet gehaald wordt, wettelijk, in Vlaanderen nog steeds moeilijk ligt (cfr. reewild). Het niet toekennen van een afschot als sanctie lijkt in het kader van deze grofwildsoorten niet wenselijk indien een populatiereductie of uitroeiing nagestreefd wordt.

* Voorzien van de wettelijke mogelijkheid tot bejaging voor zonsopgang en na zonsondergang.

* Wettelijke verplichting inbouwen voor het rapporteren van de verwezenlijkingen in het kader van een goedgekeurd afschotplan (1. meldingsformulier voor de drie grofwildsoorten samen met soort, leeftijd, geslacht, plaats van afschot, datum van afschot ..) – Dit zou ook voor de bestrijding van grofwildsoorten toegepast moeten worden (is nu reeds het geval in West-Vlaanderen).

3. Indien het een **beleidsdoelstelling** is de mogelijkheden voor een **duurzaam gebruik op everzwijnen** uit te breiden en aan de hand hiervan de **populaties te reguleren**, moet geëvalueerd worden in hoever het laten samenvallen van de periode bers- en loerjacht op reewild in de zomer met een mogelijke bejaging van everzwijnen een optie is en welke leeftijd- en geslachtscategorieën dan bejaagd zouden kunnen worden.

De verdere ervaringen met het proefproject in Voeren moeten hierover meer informatie leveren. Gezien een duurzame populatie voorlopig enkel **in Voeren** nagestreefd wordt, kan het wetenschappelijke onderzoek ook verder verlengd worden en de resultaten ervan geëvalueerd worden in functie van een volgend openingsbesluit.

4. **Indien de beleidsdoelstelling** niet zozeer gericht is op het vergroten van de algemene mogelijkheden tot het bejagen van deze grofwildsoorten maar het wel de bedoeling is een instrument uit te werken dat het mogelijk maakt binnen het kader van de jachtwetgeving **preventieve maatregelen** te kunnen nemen, lijkt het uitwerken van **bijzondere bejaging** aangewezen.

* Deze bijzondere bejaging zou dienen geregeld te worden via een afschotplan dat naast het reguliere afschotplan aangevraagd moet worden.

* Dezelfde minimale gegevens als in het reguliere afschotplan dienen hierin opgenomen te worden (zie 3). Alsook de in 3 vermelde rapportering dient verplicht te worden.

* De motivatie dient omschreven te worden in de aanvraag.

* Voorzien van een minimale periode voor beslissing van de woudmeester ?

* De bijzondere bejaging kan aangevraagd worden voor een periode van maximaal 3 maand (periode kan beperkt worden door woudmeester).

* In functie van de periode van het jaar kan de bevoegde ambtenaar de leeftijd- en geslachtscategorieën van te schieten dieren beperken, alsook de aantallen.

5. Gezien de te verwachten evolutie van deze grofwildsoorten in Vlaanderen, in hoofdzaak everzwijn maar zeker ook edelhert, dringt een open, **brede discussie**, met vertegenwoordigers van alle betrokken actoren, zich op. Vragen zoals hoe Vlaanderen hiermee wil omgaan, wat de mogelijke beheerdoelstellingen voor welke regio's in Vlaanderen zijn, vanuit welke motivatie deze opties gekozen worden en welke maatregelen noodzakelijk zouden zijn voor het bereiken van elk van deze beheersdoelstellingen, dienen dringend beantwoord te worden.

Deze vragen zouden moeten beantwoord moeten worden op basis van een benadering die zowel de ecologische, als economische en socio-culturele aspecten onder de loep neemt. Ook de **herkomst** (al dan niet illegaal uitgezet, ontsnapt, spontane rekolonisatie), **het wettelijk statuut** (wildsoort, beschermde soort, statuutloos) en de **mogelijke impact** (zowel op natuur, bosbouw, landbouw als openbare veiligheid en volksgezondheid) zullen elementen moeten zijn van een dergelijke discussie indien men wil komen tot een coherent en consequent beheer van faunasoorten in Vlaanderen.

Op basis hiervan dient een duidelijke beleidsbeslissing geformuleerd te worden die als kader kan dienen voor het toepassen, en waar nodig aanpassen, van de jachtwetgeving in het kader van het beheer van deze drie grofwildsoorten in Vlaanderen.

Algemeen besluit

Voor deze grofwildsoorten is **een beleid louter gebaseerd op bestrijding binnen het kader van de jachtreglementering totaal ontoereikend** en, omwille van de grotere actieradius van de dieren en de wettelijke beperkingen gekoppeld aan het uitvoeren van artikel 22 van het jachtdecreet, **onmogelijk**.

Preventieve, al dan niet populatieregulerende maatregelen zijn niet mogelijk onder artikel 22 van het jachtdecreet.

Actueel wordt, indien men de wet probeert na te leven, gebruik gemaakt van artikel 135 van de gemeentewet om het schieten van dieren mogelijk te maken over een grotere oppervlakte dan die percelen waar schade optreedt en/of ter voorkoming van verkeersproblemen of andere problemen van overlast veroorzaakt door deze grofwildsoorten. Binnen deze regeling worden ook mogelijkheden voorzien voor het schieten van dieren die volgens de huidige jachtreglementering niet toegelaten zijn.

Voor wat betreft de toekomst moet men **eerst een beleidskeuze** maken tussen het verder hanteren van de **gemeentewet** voor het beheer van deze grofwildsoorten, dan wel het beheer van deze soorten aan de hand van de **jachtreglementering** te willen organiseren.

In het eerste geval (via de gemeentewet) dringt er zich niet noodzakelijk een aanpassing van het huidige beleid en openingsbesluit op. De redenering om, ook in de toekomst, via de gemeentewet het beheer van deze grofwildsoorten, of sommige ervan, te reguleren zou men kunnen beargumenteren vanuit een beleid dat het ‘duurzaam beheer’ van deze soorten als blijvende populaties in de vrije wildbaan niet wenselijk acht. Een logisch gevolg van deze beleidskeuze is dat men op termijn deze soorten uit het jachtdecreet verwijdert³ omwille van de contradictie met de artikel 1 van het decreet enerzijds, en om het motief tot mogelijke ‘bejaging’ definitief weg te halen anderzijds. Problemen met ontsnapte dieren van deze soorten zouden dan op dezelfde wettelijke basis afgehandeld kunnen worden als ontsnapte kangoeroes of emoës. Een eerste logische stap gekoppeld aan deze beleidskeuze zou zijn om geen openingsperioden⁴ op deze soorten, of sommige ervan, te voorzien waardoor het beleid duidelijk maakt dat het nooit de bedoeling kan zijn de reguliere jacht op deze soorten in Vlaanderen te organiseren of toe te laten. Hierdoor wordt ook de bestrijding van ontsnapte soorten en de schadeafhandeling duidelijk overgenomen door de overheid en vervalt de nu soms dubbelzinnige toestand.

In het tweede geval (via het openingsbesluit) dient men, gezien de wettelijke beperkingen voor wat betreft de uitvoering van **artikel 22** van het Jachtdecreet **niet** opgelost kunnen worden **via het openingsbesluit**, een **beleidskeuze** te maken uit volgende twee opties:

- een beleid dat kiest voor een algemene toepassing van afschot in het kader van **reguliere bejaging** als middel voor populatieregulatie. Eventueel dient hiervoor dan wel de periode en mogelijkheden voor bejaging van de soorten aangepast te worden.

³ Dit is echter binnen de huidige BENELUX akkoorden niet mogelijk.

⁴ Openingsperioden kunnen ook voor beperkte delen van het Vlaamse Gewest, bijvoorbeeld wel in Voeren voor Everzwijn, niet in de rest van Vlaanderen, kan ook gedifferentieerd worden via criteria afschotplan

Dit zou op verschillende plaatsen wel kunnen leiden tot het ontstaan van blijvende kleine populaties van deze grofwildsoorten.

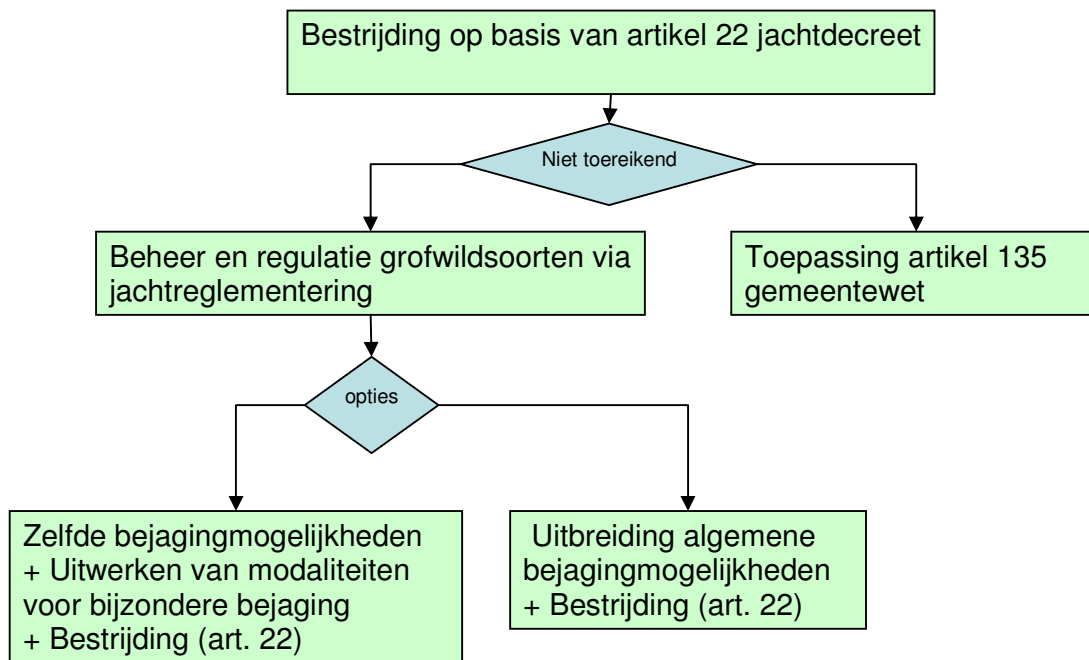
- Een beleid gebaseerd op een beperkte algemene toepassing en/of versoepeling van reguliere bejaging maar met het invoeren van **bijzondere bejaging** voor deze grofwildsoorten. Hierdoor wordt de mogelijkheid gecreëerd om, **ter voorkoming** van schade of overlast, op specifieke plaatsen en tijdstippen bejaging toe te staan aan de hand van specifieke methoden en middelen en kan ook een afschot op andere momenten van het jaar dan de reguliere bejaging wettelijke geregeld worden via de jachtwetgeving.

Gezien het bezit van een goedgekeurd afschotplan noodzakelijk is voor grofwildsoorten, is het mogelijk binnen het Vlaamse Gewest, aan de hand van vooropgestelde criteria, verschillende beleidsopties door te voeren in bijvoorbeeld Voeren t.o.v. de rest van het land.

De mogelijke opties voor het beleid inzake grofwild anders dan reewild, worden samengevat in tabel 1.2.

Tabel 1.2: Overzicht mogelijke opties beleid grofwild (uitgez. Reewild)

Beleidsopties / problematiek regelen via :	beleidsdoelstelling	Aanpassing openingsbesluit	opmerking
Bestrijding artikel 22.	* optreden wanneer en waar schade aanwezig is	* geen verandering (noodzakelijke aanpassing niet mogelijk via openingsbesluit, decretaal bepaald)	* ontoereikend * geen preventieve maatregelen mogelijk
Gemeentewet art. 135	* openbare veiligheid, verhelpen van hinderlijke voorvallen	* geen verandering noodzakelijk * geen openingsperioden meer voorzien (zie 1.4)	* in opdracht van burgemeester * buiten jachtreglementering * geen algemeen afwegingskader/toepassingskader * geen algemene toepassingsmodaliteiten (wie, wat, waar, hoe)
Bejaging	* mogelijkheden duurzame oogst vergroten * populatie regulatie	* voorzien extra mogelijkheden (tijd / methoden) tot bejaging * aanpassing reglementering afschotplan!	* risico op ontwikkelen van permanente populaties op niet-gewenste plaatsen
Bejaging + Bijzondere bejaging + bestrijding (art. 22)	* mogelijkheden duurzame oogst onveranderd laten * mogelijkheid tot lokaal optreden waar en wanneer schade aanwezig is * mogelijkheid preventief optreden binnen kader jachtwetgeving ter voorkoming van schade of overlast	*methoden en tijdstippen reguliere bejaging: geen veranderingen * aanpassing reglementering afschotplan! * uitwerken modaliteiten bijzondere bejaging	* differentiatie in tijd en ruimte voor wat betreft methode en middelen, alsook te schieten geslacht- en leeftijdscategorieën wordt mogelijk * versoepelde mogelijkheden en tijdstippen mogelijk zonder algemene versoepeling bejaging van grofwildsoorten

Schematische weergave van conclusieadvies

Referenties

Casaer, J. & Van Den Berge, K. 2006. Everzwijnen rond Zedelgem, West-Vlaanderen. Huidige situatie, achtergrondinformatie en mogelijke beheersscenario's. Rapport INBO.R.2006.34. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

HOOFDSTUK 2: PATRIJS EN HAAS

Vraag 2. Patrijs en Haas

**Welke zijn de mogelijke maatregelen om de hazen- en patrijzenstand duurzaam te laten toenemen ? Welke rol kan de jagerij hierin spelen ?
Is het vanuit wetenschappelijk oogpunt zinvol een minimumoppervlakte jachtterrein in te stellen om deze soorten te mogen bejagen (cf. bestaande regeling voor Ree).**

Vraagstelling

De vragen kunnen als volgt opgesplitst worden:

- Wat zijn de knelpunten waardoor de patrijs een Rode Lijst-soort geworden is in Vlaanderen (categorie 'kwetsbaar') (Devos *et al.*, 2004) ? Wat zijn de knelpunten voor de haas ?
- Hoe kan hieraan verholpen worden ?
- Wat kunnen jagers hiervan zelf doen ?
- Wat is het voordeel voor de patrijs/haas om een minimumoppervlakte jachtterrein in te stellen waar bejaging al dan niet wordt toegelaten, en welke voorwaarden kunnen hier met dit doel worden gesteld ?

Van de patrijs is veel buitenlandse literatuur beschikbaar, maar nauwelijks Vlaamse bij gebrek aan onderzoek. Het agrarisch landschap in Vlaanderen is niet noodzakelijk te vergelijken met dat van Groot-Brittannië, Frankrijk of Nederland. Toch zullen een aantal algemene principes ook hier gelden. Voor een uitgebreid literatuuroverzicht en een overzicht van concrete beschermingsmaatregelen wordt verwezen naar het INBO-rapport van Dochy & Hens (2005), in het bijzonder de hoofdstukken 3.3 (Predatie) en 3.4 (De invloed van jacht en vogelvangst).

In dit advies wordt de volledige redenering opgebouwd rond patrijs. Een volledig parallelle redenering gaat ook op voor de haas, zij het dat voor wat betreft de concrete biotoopverbeterende maatregelen deze op bepaalde punten natuurlijk zullen verschillen. Ook voor wat betreft haas bestaan er echter nog tal van lacunes omtrent de situatie in Vlaanderen.

Patrijs als modelsoort

Knelpunten

Het verlies aan vogels in een populatie patrijzen kan plaatsvinden op verschillende leeftijden, elk met zijn eigen specificiteiten en populatiedynamische gevolgen:

- verlies van eieren = minder jongenproductie (maar: vervolglegsel soms mogelijk)
- kuikensterfte (niet vliegvlug) = minder jongenproductie, lagere 'oogstbare' populatie voor de jacht
- sterfte van de broedende hen = sterkste invloed op broedsucces in het algemeen
- sterfte van vliegvlugge jongen = lagere 'oogstbare populatie' voor de jacht
- sterfte van adulten = invloed op aantal broedkoppels
- emigratie (weinig, want zeer honkvaste soort) = invloed op totale populatie

De oorzaken van sterfte zijn velerlei:

- predatie (eieren, kuikens, oudere vogels)
- verhongering (meestal kuikens door gebrek aan insecten, broedende hennen door te grote afstand tussen gunstig voedselgebied en nest)
- parasieten (alle leeftijden)
- ziektes (alle leeftijden)
- jacht (vliegvlugge jongen en adulten)

Voedselgebrek voor de kuikens, met name insecten in het voorjaar, en predatie van eieren, kuikens en broedende hennen worden meestal als drijvende krachten voor een achteruitgang naar voor geschoven. De onderliggende oorzaken worden toegeschreven aan de intensivering van de landbouw waardoor minder voedsel en minder dekking aanwezig is, en toegenomen aantallen predatoren. Bovendien wordt de predatiekans versterkt in een gedegradieerd landschap met weinig dekking. Sterfte in het algemeen en predatie in het bijzonder, heeft een hogere impact bij lage dichtheden patrijzen dan bij hoge dichtheden.

Er zijn heel wat soorten die als predator van patrijzen bekend staan. Uit diverse studies blijkt dat die per gebied en per jaar aanzienlijk kunnen verschillen (Potts, 1986; Bro *et al.*, 2001 & 2003; Teunissen *et al.*, 2005; Bolton *et al.*, 2007). Voor nesten met eieren worden vooral nachttactieve zoogdieren genoemd (in het bijzonder Vos, maar ook bv. Hermelijn, Egel, Bruine rat, ...). Voor kuikens komen veel meer soorten in aanmerking, ook roofvogels, huiskat, kraaiachtigen, ... Broedende hennen worden vooral het slachtoffer van Vos, soms ook andere soorten. Adulten zijn minder onderhevig aan predatie door zich voorzichtiger te gedragen maar vallen soms ten prooi aan roofvogels zoals kiekendieven of Havik, uitzonderlijk ook andere soorten.

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat niet overmatige sterfte van jonge vogels in het najaar door predatie of jacht geen impact heeft op de voorjaarspopulatie. Er rest dan immers meer voedsel en plaats voor de overblijvers. Anderzijds krijgen relatief hoge dichtheden soms te maken met versterkte predatiedruk (dichtheidsafhankelijke predatie) omdat – individuele – predatoren de kans krijgen zich op deze vogels te specialiseren. Dit verschijnsel verdwijnt weer als het aanbod Patrijzen onder een drempelwaarde zakt.

Het is moeilijk om al deze verschijnselen te kwantificeren. Er zijn hiertoe pogingen gedaan in de meer uniforme landschappen (graanregio's) van Groot-Brittannië en Frankrijk. Het Vlaamse landbouwgebied is – zeker in het westen – veel gevarieerder van structuur waardoor lokaal een andere hiërarchie in de populatieregulerende factoren kan bestaan.

Oplossingen

Algemeen

Gezien de complexiteit van de populatieregulerende invloeden, en het feit dat veel van deze aspecten niet onafhankelijk zijn (bv. landschap vs. predatiekans), is er geen andere

mogelijkheid dan maatregelen voor Patrijzenbescherming af te stemmen op alle noden voor de soort, nl.:

- voorzien van zomervoedsel
- voorzien van wintervoedsel
- voorzien van nestgelegenheid en dekking
- continu monitoring van populaties om afschot binnen aanvaardbare limiet te houden
- predatiekans verminderen

Door de sterke territorialiteit van de Patrijs in het broedseizoen, is het belangrijk om terreinmaatregelen zo breed mogelijk te spreiden over het landschap. Lijn- en vlakvormige elementen lijken het meest bruikbaar in het huidige agrarisch landschap. Vermits predatoren graag lijnvormige structuren volgen, dienen die voldoende breed (en dus vlakvormig) te zijn om de trefkans van nesten en vogels laag te houden. Anders wordt een 'ecologische val' gecreëerd waarbij net verhoogde predatiedruk kan optreden.

Er is geen concrete ondergrens bekend van het areaal aan randen en vlakken dat hiervoor in Vlaanderen nodig is. Een Engelse studie berekende dat voor het herstel van de Patrijzenpopulatie in een gangbaar intensief landbouwgebied 6 km beheerde randen/km² als nestgelegenheid noodzakelijk zijn (3,6 % van het oppervlak indien dit de ideale randen zijn van 6 m breed), inclusief of aangevuld met 3 % van de oppervlakte als insectenrijk habitat (onbespoten randen, grasbufferstroken, braakliggende terreinen (Vickery *et al.*, 2004)).

Zomervoedsel

De kuikens zijn nestvlinders die de eerste 10 levensdagen (juni) op eigen kracht voldoende insecten en andere ongewervelden voor hun groei moeten zien te vinden. Insecticiden hebben een rechtstreekse impact op de aanwezigheid van dit voedsel, maar ook herbiciden grijpen onrechtstreeks in op het voedselaanbod. Door herbicidegebruik is het aantal insecten dat van de onkruiden leeft – dus niet de teelt zelf - sterk afgenomen, in het bijzonder larven van bladwespen (Symphyta) (Rands, 1986b). Deze vormen het stapelvoedsel van de kuikens. De larven verpoppen in juli en komen terug uit in mei het jaar nadien. Door ploegen gaat een groot aantal poppen dood, dus de aanwezigheid van ongeploegde grasbermen is altijd gunstig (Sotherton, 1998). Bladluizen komen nu wel meer in graanteelten voor dan vroeger, maar zijn geen goed voedsel voor de kuikens (Borg & Toft, 2000). Anti-bladluis-insecticiden doden dan weer veel andere insecten (o.a. de bladluispredatoren...) met nog een groter voedselgebrek voor de kuikens als gevolg (Potts, 1986). De kuikentjes moeten als nestvlinders daarom een grotere afstand afleggen om hun voedsel te verzamelen, wat gemiddeld een hogere kans op de hongerdood betekent, naast een hogere kans om door predatoren opgemerkt te worden. Slecht weer in juni, de periode dat er het meeste insecten voor de kuikens nodig zijn, vergroot deze negatieve effecten sterk.

Adulte Patrijzen leven 's zomers van allerhande onkruidzaden, gemorst graan en groeitopjes van planten, o.a. gewassen.

Geschikte maatregelen voor zomervoedsel:

- onbespoten akkerranden, vooral van granen, met een voorkeur voor zomergraan; het onderzaaien van klaver is een maatregel die extra insecten lokt en ongewenste onkruiden onderdrukt (Sotherton, 1998; Moorcroft *et al.*, 2002)
- ‘beetle-banks’: opgeploegde en dus licht verhoogde bermen met structuurrijk inheems grasmengsel dwars door (grote) percelen heen; leefgebied voor insecten
- onbespoten en onbemeste grasbufferstroken langs perceelsranden
- een variant hierop is de duorand: een strook met gras-kruidenmengsel wordt kort gemaaid begin april (vóór het broedseizoen) en opnieuw kort gemaaid na 15 juli, een parallelle strook wordt hooguit eenmaal per jaar gemaaid in augustus. Op die manier is altijd een lage en een hoge strook grasstrook aanwezig: het voedsel (insecten) is vlot bereikbaar en dekking is vlakbij; de hoge strook komt als vanggewas direct naast het perceel, de korte strook komt langs de buitenkant en kan eventueel langs een sloot aangelegd worden, wat ook de toegang voor waterloopbeheerders vereenvoudigt; zie luik ‘dekking’ voor soortensamenstelling rand.
- kruidenrijk grasland
- zonnerand: kaal gehouden strook van 1m breedte tussen grasruigte en akkerland: vogels kunnen zich hier drogen na regen of dauw (vooral voor kuikens); ook insecten kunnen zich warmen; plaats voor stofbad in zomer; ingroeien van wortelstokonkruiden vanuit rand naar veld wordt verhinderd
- behoud van onverharde wegen: kruidenrijk en goed voor stofbad
- bijvoederen van graan vlakbij broedplaats: dit zorgt ervoor dat de hen zo kort mogelijk van het nest moet gaan om te eten (eieren blijven onbedekt), maar is zeer kunstmatige noodoplossing
- stel het gebruik van breedspectrum herbiciden en insecticiden – indien mogelijk – uit tot in juli

Insectenrijke opgroeigebieden voor kuikens moeten direct naast zones met broedgelegenheid gelegen zijn !

Wintervoedsel

Patrijzen leven ’s winters van allerhande onkruidzaden, kiemplantjes, Vogelmuur, gemorst graan en groeitopjes van planten, o.a. gewassen. Patrijzen zijn winterharde vogels die niet gauw van kou of sneeuw te lijden hebben. Zaden hebben een veel grotere voedingswaarde dan groeitopjes, dus kruidenrijke terreinen of graanstopfels met gemorst graan zijn favoriete voedselgebieden.

Geschikte maatregelen voor wintervoedsel:

- onbespoten graanstopfels die de hele winter blijven liggen (voor groei en zaadzetting onkruiden, ook zijn ze hier zeer goed gecamoufleerd)
- onbespoten en onbemeste grasbufferstroken langs perceelsranden (gras- en kruidenzaden)
- duorand: zie hoger
- behoud van onverharde wegen: zaden- en kiemplantenrijk

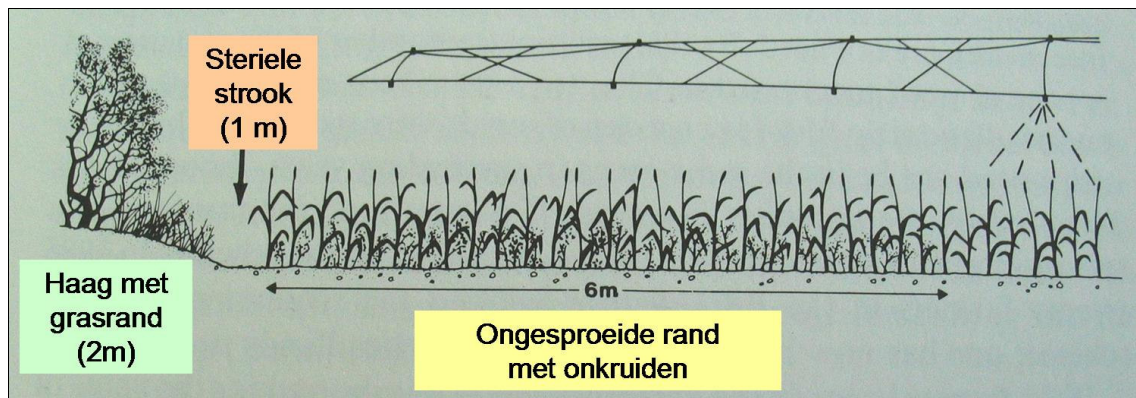
- kweek vogelvoedselgewassen zoals kool (tweejarig), quinoa, vlas of granen. Zaai in het vroege voorjaar en laat 2 jaar staan. Ze leveren veel zaad tijdens de winter en dekking het hele jaar door; vlakken of stroken van rond 2000 m² zijn zeer geschikt. Het niet oogsten van een strook graan is een arbeidsarm alternatief (op zonnige en droge plaats).

Dekking en nestgelegenheid

Patrijzen in open gebied drukken zich tegen de grond wanneer een predator nadert om zich 'onzichtbaar' te maken, ofwel lopen of (in hoge nood) vliegen ze naar de dichtstbijzijnde dekking. Deze dekking kan bestaan uit ruigte, braamstruweel, een haag, een teelt, enz.

Broeden vindt in Engeland meestal plaats in grazige perceelsranden, in het bijzonder aan de voet van hagen. Ze prefereren het nest te maken onder overhangend dood hoog gras. Dit lukt het best bij in pollen groeiende grassen van 50-80 cm hoog, zoals Kroppaar, Rietzwenkgras, Beemdlanbloem of Timoteegras. Best is het geen monotone ruige grasvegetatie, maar komen ook opener plaatsen voor. Dit kan door het tussenzaaien van kortere grassoorten zoals Rood zwenkgras. Dit vergemakkelijkt de mobiliteit van de kuikentjes en de bereikbaarheid van voedsel (insecten). Deze broedzones zijn vaste randen, en kunnen dus niet jaarlijks mee roteren met de teelten.

Het is van belang om voldoende geschikte en verspreide nestgelegenheid te voorzien. Hierdoor verlaagt de kans dat het nest door predatoren gevonden wordt (Potts, 1986; Rands, 1986a; Salek *et al.*, 2004). Waar nauwelijks wat ruigte overblijft, of deze zone zeer smal is (b.v. smalle randen tussen akker en sloot) is een nest snel gevonden. Predatoren volgen immers bij voorkeur randsituaties (Kuehl & Clark, 2002).

Figuur 2.1: Zo ziet de ideale patrijzenrand eruit: een haag met min. 2 m grasbufferstrook op iets verhoogde (drogere) bodem, 1 m naakte bodem en min. 6 m onbespoten rand van een graanveld. Op de naakte bodem kunnen de kuikens zich laten drogen en kunnen insecten zich goed opwarmen [naar Potts, 1986].

Geschikte maatregelen voor dekking zijn dus (zie figuur 2.1):

- ruige grasstroken langs perceelsranden, bij voorkeur langs hagen, op verspreide plaatsen en weg van hoogstambomen (uitkijkplaatsen voor predatoren)
- beetle-banks (zie hoger)
- duorand (zie hoger)

- braakpercelen met onkruidbegroeiing (braak tot zomer als broedgelegenheid, tot 2 jaar braak als dekking in het algemeen)
- onbespoten graanstoppelvelden (camouflage, geen dekking, tenzij stoppel ca. 15 cm lang)
- behoud van taludranden met bv. braamstruweel
- geschoren hagen met grasruigte aan basis
- nestgelegenheid best niet langs bomenrijen aanleggen (uitkijkposten voor predatoren)
- niet maaien van grasstroken vóór 15 juli (tegen uitmaaien nesten en kuikens)
- overwinterende vogelvoedselgewassen en graanranden bieden ook dekking
- alterneren op aangrenzende percelen tussen wintergewas en zomergewas: zo blijf het hele jaar door zowel korte als hogere vegetatie naast elkaar aanwezig

Predatiekans verminderen

Conflicten tussen jagers en natuurbeschermers draaien nogal vaak rond de houding t.o.v. predatoren en de zin of onzin van predatorenbestrijding. Het is bewezen dat predatie een negatieve invloed heeft op het broedsucces van de Patrijs, alleen is het niet voorspelbaar in welke mate dit zo is en welke van de waslijst mogelijke predatoren het hoofdaandeel vormt. Dit geldt ook voor andere bodembroeders zoals weidevogels, de groep waar nest- en jongenpredatie het meest in detail werd onderzocht (Potts, 1986; Teunissen *et al.*, 2005; Bolton *et al.*, 2007).

De impact van predatie op een prooipopulatie is een aspect dat in Vlaanderen niet of nauwelijks kwantitatief wordt opgevolgd, laat staan dat er wetenschappelijke publicaties over bestaan. Anekdotische gegevens, vaak van toevallige waarnemingen, zijn er genoeg, maar die zeggen niets over de impact van predatie op populatieniveau.

Er zijn wetenschappelijke bewijzen van invloed naar kleinwild en eenden dat predatoren een invloed *kunnen* hebben op het *broedsucces*. Studies die dit effect aantoonde, hadden vooral belangstelling voor de bejaagbare populatie, dit is de najaarspopulatie. Het is daarmee niet automatisch bewezen dat ook de *broedpopulatie* lager zou zijn of worden als gevolg van die predatie, meerdere studies konden dit alleszins niet aantonen (Potts, 1986; Kuehl & Clark, 2002; Newton, 2004; Valkama, 2004).

De predatiekans verminderen kan op twee manieren: het aantal predatoren verminderen door bestrijding (= korte termijn oplossing) of het biotoop 'veiliger' maken voor de Patrijs (= lange termijn oplossing). Dit laatste kan door voldoende dekking te voorzien voor nesten en vogels, maar ook door de biotoopkwaliteit zo aan te passen dat voldoende en vlot bereikbaar voedsel aanwezig is en er weinig uitkijkposten zijn voor roofvogels (bv. dreef). Hierdoor moeten de dieren zich minder op onveilig terrein begeven waardoor ze meer tijd aan foerageren kunnen besteden en minder aan uitkijken voor predatoren ('vigilance') (Whittingham *et al.*, 2006; Watson *et al.*, 2007).

Het gamma predatoren van de Patrijs is zeer uitgebreid. Geen enkele Vlaamse predator is gespecialiseerd op Patrijsen: alle soorten predatoren zijn generalisten die 'bij toeval' op een geschikte prooi botsen en die proberen te vangen. Soms is dat een Patrijs, meestal niet. De belangrijkste predatoren van patrijzeneieren in Engeland zijn Zwarte kraai en Bruine rat,

gevolgd door Egel, Das, Hermelijn. De belangrijkste predatoren van de vogels zelf zijn Vos, huiskat en Hermelijn, maar ook honden (Potts, 1986). Broedende hennen zijn kwetsbaar voor predatie want ze blijven tegen het einde van de broedperiode zo vast op de eieren zitten dat ze gewoon van het nest geplukt (kunnen) worden. Van de inheemse roofvogels zijn Bruine (zomer) en Blauwe (winter) kiekendief in open gebieden en Havik in meer bosrijke streken vermoedelijk de belangrijkste jagers op Patrijs.

Het voorzien van dekking is bewezen effectief tegen luchtjagers (Bro *et al.*, 2004), zeker in het broedseizoen. In open gebieden zijn onkruidrijke stoppels beter omdat de vogels zich vaak tegen de grond drukken bij onraad en dan beter gecamoufleerd zijn (Bro *et al.*, 2004; Whittingham *et al.*, 2006). Potts (1986) heeft via uitgebreid literatuuronderzoek geen aanwijzingen gevonden dat roofvogels een negatieve invloed hebben op Patrijzenpopulaties. Lokaal kan bij een 'ecologische val' wel een verhoogde predatiedruk optreden (Bro *et al.*, 2004), vandaar de noodzaak aan ruim gespreide maatregelen.

Op vaste bijvoederplaatsen kunnen individuele predatoren proefondervindelijk 'leren' dat er prooien bemachtigd kunnen worden. Als bijgevoederd wordt, moet dit dan ook op wisselende én voor de vogels veilige plaatsen gebeuren. In een ideaal patrijzengebied zou bijvoeding overbodig moeten zijn. Kraaiachtigen en ratten profiteren zelfs rechtstreeks mee van het bijvoederaanbod.

Het bejagen van roofvogels is in Vlaanderen niet mogelijk omdat deze soorten wettelijk beschermd zijn. Het zou vanuit ecologisch standpunt ook heel controversieel zijn om dit te doen omdat deze dieren een belangrijke rol vervullen in de voedselketen. Bovendien zouden dan andere soorten predatoren meer vrij spel hebben, zoals de zeer moeilijk (en duur) te bestrijden Bruine rat. De Havik, die wel degelijk af en toe een Patrijs zal vangen als hij daar de kans toe krijgt, vangt anderzijds ook andere roofvogels maar meer nog kraaiachtigen, Eksters en de door landbouwers niet zo geliefde (Hout)duiven (Gabriëls, 2004).

Veel van de Vlaamse predatoren hebben een belangrijke 'zwevende' populatie ('floaters' in Engels jargon) die niet aan het broeden deelneemt, maar wel in staat is om elk 'gat' in de territoria snel te dichtten. Dit geldt trouwens ook voor de prooisoorten (Frey *et al.*, 2003; Thomson *et al.*, 1998; Stoate & Thomson, 2000). De groepen niet-territoriumhoudende Zwarte kraaien en Eksters zijn hiervan een bekend voorbeeld, maar ook bij de Vos is dit het geval. Dit maakt dat elke lokale bestrijdingsactie hooguit een zeer tijdelijke invloed heeft in een gebied, en dat in de grootte-orde van enkele weken (Junker & Düttman, 2004). Een jaarrondbestrijding wordt hierdoor ook nog eens heel arbeidsintensief. Predatorenbestrijding heeft daarom theoretisch het meeste effect tijdens de (meest kwetsbare) broedperiode, van april tot begin juli. Er bestaat geen veilige ondergrens of bovengrens voor dichtheden aan predatoren. Residente territoriumhoudende koppels kraaien en vossen verjagen de 'floaters' en zijn dus in principe gunstig om de predatiekans te verminderen bij het begin van het broedseizoen. Anderzijds zijn dit wel de zich voortplantende koppels die later actief op zoek moeten naar voedsel voor hun jongen. Ingrijpen na de vestiging van de territoria – zodat de vacante plek niet meteen weer wordt opgevuld, maar vooraleer ze jongen krijgen lijkt theoretisch de beste manier. Maar gezien de veelheid aan ecologische relaties in landbouwgebied is het succes hiervan helemaal niet vanzelfsprekend.

Veel predatoren leven voor een groot deel van muizen, sommige soorten zoals Buizerd, Torenvalk en Vos zelfs voor het merendeel van hun voedsel (Vlavico, 1989; Van Den Berge & De Pauw, 2004). Maar muizen kennen vaak grote populatieschommelingen met piekjaren

en daljaren. In daljaren moeten predatoren op andere prooien overschakelen met mogelijk negatieve gevolgen voor grondbroeders. Dit is meestal een tijdelijk en plaatselijk fenomeen.

Eén van de talloze moeilijkheden om predatie te kwantificeren is het fenomeen 'dichtheidsafhankelijke predatie': bij hoge aantallen van een bepaalde prooi-soort zullen individuen van anders generalistische soorten zich specialiseren in die talrijke soort. Wanneer dit gebeurt omwille van verhoogde dichtheden in een 'ecologische val' (zie hoger), kan daadwerkelijk een populatieondermijnende predatie optreden. Dit duurt zolang tot het aantal prooien weer zo laag is dat specialisatie niet meer de moeite loont (te veel zoekwerk). Over grote gebieden bekeken met behoorlijke kansen op herstel voor afgezwakte populaties, hoeft dit op termijn geen probleem te zijn. In de hedendaagse gedegradeerde landschappen waar weinig jongen grootgebracht raken, kan dit aspect wel het populatieherstel bemoeilijken: als er dan al veel jongen zijn, worden ze juist daarom meer weggevangen... ('predation pit'). Tijdelijke predatorenbestrijding kan in dat geval helpen om uit de vicieuze cirkel te geraken (Potts, 1986; Bro *et al.*, 2003; Evans, 2004). Dergelijke relaties zijn nog niet in praktijk bestudeerd op generalistische predatoren in West-Europa omdat dit onderzoek zo moeilijk is. De redenering gaat wel op voor eenvoudiger predator-prooi relaties in toendra of taïga bij specialist predatoren (b.v. Giervalk versus sneeuwhoenders) (Evans, 2004; Valkama *et al.*, 2004).

Wat vaak wordt vergeten is dat vele grotere predatoren ook kleinere predatoren vangen. Zo vormen kraaiachtigen naast duiven de hoofdbrok van het voedsel van de Havik, maar ook soorten als Buizerd, Sperwer en Boomvalk zijn geregeld 'slachtoffer'. Bruine kiekendieven en Vossen vangen heel wat ratten. Bij voedselschaarste eten de grotere marterachtigen de kleinere (Verkem *et al.*, 2004). De invloed (op het broedsucces) van het wegvangen van deze kleinere predatoren door de grote kan op de akkervogelpopulaties positiever doorwegen dan het wegvangen van akkervogels door diezelfde grote predatoren. Daar bestaat een bewijsstudie van (Russische referentie in Valkama *et al.*, 2004).

Predatorenbestrijding is 'end-of-pipe'-werk. De bedenking dient gemaakt te worden dat zelfs in een predatorenloze wereld er geen enkel patrijzenkuiken zal overleven zonder insecten. Biotoopverbetering ten gunste van de voedselvoorziening is daarom een absolute sleutelfactor die overal moet doorgevoerd worden om Patrijs te behouden. In diverse studies werd aangehaald dat biotoopdegradatie predatie in de hand kan werken. De invloed op de predatiekans werkt via verschillende mechanismen door, die voor elk gebied anders zijn (Lack, 1992; Evans, 2004; Valkama, 2004; Whittingham & Evans, 2004). Het is belangrijk om hiermee rekening te houden bij de opmaak van plannen. De invloeden van landschapsdegradatie zijn bijvoorbeeld:

- versnippering habitats: kleinere habitats hebben naar verhouding meer randen; langs randen is er meer kans op predatie dan binnen vlakken (vooral door zoogdieren), dus is er **meer kans op (nest)predatie in versnipperde habitats**
- versnippering habitats: de '**ecologische val**': een klein gunstig gebied kan een aanzuigende werking hebben en de prooidichtheden lokaal sterk doen toenemen. Wanneer hier iets fout gaat, is meteen een groot deel van de nesten verloren (b.v. late ploegbeurt van braakliggend veld). Ook kan een dergelijke opconcentratie aanleiding geven tot verhoogde predatie als een lokale predator zich specialiseert. Bro *et al.* (2004) stelden vast dat in grootschalige open graangebieden in Frankrijk het voorzien van stroken met voedsel en dekking na 6 jaar nog altijd geen voordeel betekende voor de Patrijzenpopulatie t.o.v. gebieden zonder die stroken. Dit werd toegeschreven aan het principe van de ecologische

val (maar niet bewezen). Het is dus beter om in een bepaald gebied meerdere kleinere oppervlaktes te voorzien dan één grote.

- **versnippering habitats:** wanneer zo'n klein habitat dichtbij een groter geschikt habitat ligt, is er in dit kleine habitat een grotere kans op bezoek van patrouillerende predatoren die hun thuisbasis hebben in het grotere gebied (Kuehl & Clark, 2002); anderzijds leidt de nabijheid om dezelfde reden tot betere kolonisatiemogelijkheden voor minder mobiele organismen (planten, insecten) en is dit dus gunstig voor de globale biodiversiteit; per gebied moet daarom een afweging worden gemaakt.
- teloorgang broedhabitat doet vogels uitwijken naar minder geschikt '**tweedekeus' habitat**, b.v. nest van Patrijs naar gewas i.p.v. in de rand: kans op kapotrijden door landbouwmachines.
- **tekort aan voedsel:** hongerige jongen bedelen luider en zijn dan opvallender voor predatoren die hier soms specifiek op letten; ouders zijn langer weg, verkeren in minder goede conditie en hebben daardoor lagere overlevingskansen in het algemeen; kuikens van nestvlieders (Patrijs, Kievit) moeten meer afstand afleggen om voldoende insecten te vinden: slechtere conditie en meer opvallend voor predatoren (ook Benton et al., 2000).
- in slecht onderhouden hagen is de structuur meer open waardoor **nesten gemakkelijker bereikbaar** zijn voor b.v. Eksters
- wanneer geen geschikte dekking in de buurt aanwezig is, zijn de vogels verplicht **meer risico te nemen** om voedsel te zoeken. De vogels moeten veel alerter zijn en verliezen hierdoor foerageertijd. Als er dan nog eens weinig voedsel is, weegt dit aspect extra door.
- de aanwezigheid van dreven levert uitkijkposten en nestgelegenheid voor luchtpredatoren. Patrijzen mijden randstroken langs dreven om te broeden.

Jacht en duurzaam afschot

De jacht heeft vanouds als doel om een deel van het aanwezige wild te 'oogsten' voor consumptie. Wanneer door de jachtrechthouder goed wordt bijgehouden hoe de wildstand in zijn gebied evolueert, is een duurzame 'oogst' mogelijk. Potts (1986) geeft een wiskundige rekenwijze om het bejaagbaar potentieel voor de Patrijs te berekenen. Wanneer meer wordt afgeschoten dan redelijkerwijze verantwoord, kan een populatie snel ineensstorten. Populaties met hoge dichtheden kunnen meer afschot aan dan lage dichtheden, zelfs als een zelfde aandeel van de populatie jaarlijks wordt geschoten.

Het maximale aandeel van een najaarspopulatie (september) dat afschietbaar is, bedraagt 55% (Potts, 1986). Dat is enkel mogelijk wanneer zo weinig mogelijk predatoren aanwezig zijn (m.a.w. weinig of geen sterfte door predatie) én enkel in het geval van hoge dichtheden: minstens 20 exemplaren/100 ha in september. Dit komt overeen met een broedpopulatie van minimum 4,5 koppels/100 ha (Aebischer & Ewald, 2004). Een dergelijke dichtheid wordt in Vlaanderen maar zelden meer bereikt (Devos, 2004a).

Bij lagere populatiedichtheden dan 20 ex./km², of wanneer geen predatiecontrole wordt toegepast, ligt de bovengrens voor afschot op 25-30 % van de najaarspopulatie. Een afschot van 20 % per jaar wordt als 'onschadelijk' voor de populatie aanzien omdat een dergelijk aantal anders toch in de eerstvolgende winter sterft (de 'doomed surplus'). Een groter afschot leidt tot lokaal uitsterven, zo blijkt uit populatiemodellen.

Overigens moet vermeld worden dat de studie van Potts refereert naar een typisch Engels landschap van grootschalige graan- en koolzaadvelden (20 ha en meer per perceel) omzoomd door brede hagen. De opgegeven dichtheden en predatiegraad wijzen zowel op een zeer goed patrijzenlandschap als op intensieve predatorenbestrijding (in casu vos, kraaiachtigen, hermelijn, egel; deze laatste is in Vlaanderen integraal beschermd). De populatiedynamiek in het veel kleinschaliger Vlaanderen met minder intensieve predatorenbestrijding zal meer dan waarschijnlijk anders zijn dan in Engeland, maar concrete cijfers hierover ontbreken.

Biotoopverbetering heeft een bewezen gunstig effect op de najaarspopulatie, ook en vooral bij lage populatiedichtheden. Patrijzen produceren zeer grote legsels (gemiddeld 15 à 16 eieren per nest, het meest van alle inheemse vogels) en broeden al in het eerste levensjaar. Kuikensterfte is sterk terug te dringen door biotoopverbetering waarbij insectenrijke zones aangelegd worden in de directe omgeving van dekking om te broeden.

De sterfte door afschot door de jacht zorgt voor meer nestplaatsen en voedselbronnen voor de overblijvers. Wanneer het 'doomed surplus' vroeg op het seizoen onttrokken wordt aan de populatie is bovendien de kans kleiner dat aanwezige predatoren zich op de anders talrijkere Patrijzen zouden specialiseren (dichtheidsafhankelijke predatie: bij aanwezigheid van veel prooien van één soort kan dit tot (meestal individueel tot stand komende) specialisatie door generalistische predator leiden). Dit leidt tot het ietwat paradoxale gegeven dat in gebieden mét biotoopverbetering én duurzaam afschot een hogere Patrijzen(broed)populatie kan voorkomen dan in gedegradeerde gebieden zónder afschot. Voor meer mathematische toelichtingen bij afschot en predatie van Patrijzen, zie het uitstekend overzicht in Aebischer & Evans (2004).

Predatorenbestrijding of biotoopverbetering? - patrijzensusiteiten

Diverse studies hebben aangetoond dat biotoopverbetering en predatorenbestrijding samen aanleiding kunnen geven tot een grotere najaarsstand aan Patrijzen dan wanneer één van beiden apart wordt doorgevoerd (Tapper et al., 1996; Côté & Sutherland, 1997, Bro et al., 2001 & 2003). Ook de broedpopulatie kan daarmee opgekrikt worden en een hoger gemiddeld peil bereiken dan wanneer geen of maar één van beide andere maatregelen wordt genomen.

Deze vaststelling betekent evenwel niet dat biotoopverbetering zonder begeleidende predatorreductie zinloos zou zijn.

Zo onderzochten Göransen & Loman (1986) in een experimentele studie het effect van predatie door Bonte kraai en Das op fazantennesten. Waar netelstroken aanwezig waren, broedden de Fazanten in hogere dichtheid dan op open terrein. Daardoor werden de predators in eerste instantie aangetrokken om specifiek in de netelstroken te gaan zoeken, maar als reactie op deze verhoogde predatorrespons vond terug een spreiding van de fazantennesten plaats. Kennelijk gingen sommige Fazanten, in toepassing van een 'case of ideal free distribution', het toegenomen risico van verhoogde predatorrespons in de netels inruilen voor het sowieso bestaande risico van het open terrein. Daarbij werd de predatiedruk gelijk voor beide types broedplaatsen.

Hoewel bij gelijke predatiedruk in absolute aantallen meer fazantennesten gepreedeerd werden in de netelstroken dan daarbuiten, bleven er – in absolute aantallen – toch ook meer over.

Hiermee werd onrechtstreeks aangetoond dat 'biotoopverbetering' (netelruigtes aanleggen...) niet zinloos is zonder predatorreductie. In jagersmiddens heeft een tijdlang het tegenovergestelde idee opgang gemaakt, nl. dat biotoopverbetering geen zin heeft zonder predatorreductie omdat ook de predators worden bevoordeeld door de biotoopverbetering (eventueel zelfs disproportioneel : het vinden van nesten zou er alleen maar makkelijker op worden, wanneer een predator enkel de randen hoeft te volgen i.p.v. een gans veld af te zoeken). De conclusie kan zijn dat mét predatorreductie het rendement van biotoopmaatregelen groter zal zijn dan zonder predatorreductie, maar in beide gevallen kan het een positief effect opleveren voor de prooisort.

De Patrijzensiteit schommelt van regio tot regio. Dichtheden van meer dan 4 broedkoppels/100 ha zijn zeer zeldzaam geworden en worden nog enkel zeer lokaal aangetroffen. Meer klassiek komen 1-3,5 k./100 ha voor, in de Kempen zelfs nog minder. In gunstige jaren zouden in Vlaanderen nog zo'n 5.000 à 10.000 koppels broeden (Devos, 2004). Vanuit de cijfers van de WBE's wordt echter een raming van zo'n 20.000 broedkoppels vooropgesteld (med. J. Casaer, INBO). Er blijft dus veel onduidelijkheid bestaan over de werkelijke populatiegrootte.

Potts (1986) stelt dat met een dichtheid van minstens 4,5 k./100 ha tot 55% van de najaarspopulatie duurzaam kan geschoten worden (maar: mét predatorbestrijding én in goed habitat, dus niet van toepassing voor het merendeel van Vlaanderen). Wanneer de dichtheid lager is, zoals quasi overal in Vlaanderen, wordt 20 % als maximum gesteld, in goede gebieden tot 30 % (Potts, 1986; Aebischer & Evans, 2004). Zoals reeds hoger gesteld is bij lage dichtheden de sterfte door jacht of predatie veel belangrijker voor het populatieverloop dan bij hoge dichtheden. Het stopzetten van de jacht in een bepaalde regio tot de populatie weer op peil is, is in dat geval zeker het overwegen waard. Het verzamelen van goede cijfers over de patrijzenstand in een gebied is dan van levensbelang voor het behoud van de soort omdat ze anders door jacht effectief lokaal kan uitgeroeid worden.

Wat kan de jacht bijdragen aan biotoopherstel voor de Patrijs?

Biotoopverbeterende maatregelen nemen ruimte in beslag. Die ruimte is meestal in eigendom of gebruik bij landbouwers. Er bestaan diverse subsidiëringmogelijkheden voor akkerranden, hagen, enzovoort, die vaak van gemeente tot gemeente verschillen. De jager kan ook op eigen initiatief (en met eigen of WBE-middelen) terreinmaatregelen uitvoeren, hoewel die zelden zo ruim zullen zijn als wat een landbouwer theoretisch aan mogelijkheden heeft.

Samenwerking tussen jagers en landbouwers is dus onontbeerlijk. De jager kan hierbij vooral een **informerende** en **sensibiliserende rol** spelen naar individuele landbouwers toe, en hem bv. aanraden om bepaalde types randenbeheer op welbepaalde, voor de Patrijs gunstige, locaties uit te voeren, maaitijdstippen uit te stellen, enzovoort. In sommige regio's, bv. Regionale Landschappen, kan de hulp van een bedrijfsplanner van de VLM ingeroepen worden. Plaatselijk kunnen ook natuureservaten een rol spelen als (deel van het) leefgebied voor Patrijzen. Hier kunnen lokaal ook vrijwillige afspraken met de terreinbeheerders gemaakt worden omtrent patrijzenvriendelijke maatregelen.

In vele gevallen volstaan de huidige algemene beheersvoorschriften voor grasbufferstroken niet voor een patrijzenvriendelijke omgeving en is fijnafstelling nodig. Voor grasbufferstroken is dit bijvoorbeeld:

- gefaseerd beheer: niet alles ineens maaien maar steeds een strook een maaibeurt laten overslaan (bv. 1/3 of 1/2)

- aangepaste gras(-kruiden)mengsels inzaaien i.p.v. het ecologisch waardeloze raaigras dat nu volop wordt gebruikt
- nestbescherming door rond het nest te maaien of door wildredders te gebruiken
- controle op eventuele ongewenste ontwikkeling van akkerdistel (en pleksgewijze bestrijding)

Dit zijn taken die extra aandacht van de landbouwer vergen, maar voor een opgeleide jager eerder vanzelfsprekend zijn. Hij kan de boer dit werk uit handen nemen, wat de boer misschien zal stimuleren om meer randen aan te leggen dan hij anders zou doen. In het fijnere beheerwerk zit de mogelijke natuurwinst van akkerranden, niet in het grove maaibeheer !

Minimale oppervlakte, wildbeheerplannen en afschotplannen

Actueel bestaat de verplichting een 'erkend wildbeheerplan' in te dienen voor patrijs en haas. Deze verplichting is gekoppeld aan de mogelijkheid om de bejaging van een bepaalde wildsoort afhankelijk te stellen van het bezit en goedkeuring van een afschotplan (artikel 5 van het jachtdecreet). Hieraan zijn echter geen criteria gekoppeld en dus ook geen vereiste doelen.

Art. 5. De jacht met vuurwapens of met roofvogels op de volgende kleinwildsoorten is open:

1° op patrijzen: van 15 september tot en met 15 november;

2° op hazen: van 15 oktober tot en met 31 december;

3° op fazanten: van 15 oktober tot en met 15 januari.

Art. 6. § 1. Voor de jacht op patrijs, haas en fazant is een wildrapport en een erkend wildbeheerplan verplicht.

Het wildbeheersplan wordt ten laatste ingediend bij de woudmeester drie maanden voor de opening van de jacht van de in het eerste lid vermelde soorten. Het erkend wildbeheersplan is geldig gedurende vier jaar of tot zolang de jachtrechthouder over het jachtrecht beschikt van het betreffende domein en is maximaal geldig tot 30 juni 2008.

§ 2. De jachtrechthouder dient het wildrapport jaarlijks tegen 1 april in bij de woudmeester met ingang van 1 april 2005. Hij maakt hiervoor gebruik van het modelformulier in bijlage III. Indien het wildrapport niet tijdig is ingediend door de jachtrechthouder wordt de jacht op de in §1 vermelde soorten niet geopend in het daaropvolgende jachtseizoen voor de gronden waarop deze het jachtrecht heeft.

§ 3. De bepalingen van § 2 zijn niet van toepassing op de wildbeheereenheden erkend op grond van het besluit van de Vlaamse regering van 1 december 1998 tot vaststelling van de voorwaarden waaronder afzonderlijke jachtterreinen vrijwillig tot grotere beheereenheden kunnen worden samengevoegd en van de criteria waaronder beheereenheden kunnen worden erkend.

De impact van de erkende wildbeheerplannen voor individuele jagers, en van de wildbeheerplannen van de WBE's voor haar leden, is in veel gevallen beperkt.

Peroux *et al.* (2006) geven aan dat om een effectief beheer te kunnen doorvoeren men een beheer dient te hebben op niveau van een deelpopulatie van minimaal 100, bij voorkeur tussen de 200 en de 400 broedparen in het voorjaar. De huidige voorjaarsdensiteiten (wildbeheer-databank.vlaanderen.be & Devos, K. 2004) voor Patrijs variëren tussen 1 en 4 broedparen per 100ha. Lokaal kunnen op kleine schaal hogere densiteiten voorkomen. Op basis van deze twee elementen (streefpopulatie & huidige geschatte voorjaarsdensiteiten) kunnen

richtinggevende waarden berekend worden als ondergrens voor 'beheergebieden' (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1: Minimale grootte van de beheergebieden (ha) in functie van de voorjaarsdensiteit en de nagestreefde minimale populatiegrootte.

broedparen per 100 ha	streefgetal voor populatiegrootte			
	100	200	300	400
1	10000	20000	30000	40000
2	5000	10000	15000	20000
3	3333	6667	10000	13333
4	2500	5000	7500	10000
5	2000	4000	6000	8000

Uit deze tabel blijkt dat deze oppervlakte, zeker bij lage densiteiten, de grootte van 1 wildbeheereenheid overstijgt. Binnen deze 'beheergebieden' (regio's) zouden ook de jachtgebieden die niet aangesloten zijn aan de wildbeheereenheden, hetzelfde beheer opgelegd moeten krijgen indien men wil komen tot een homogeen beheer van de subpopulaties.

Het verdient aanbeveling na te gaan in hoeverre een (meerjaren ?) *regionaal afschotbeleid* voor patrijs/haas een geschikt instrument zou zijn om – op basis van regionale verschillen in de situatie van deze wildsoorten - al dan niet een afschot toe te kennen aan alle jachtterreinen in bepaalde *regio's*, dus ook voor deze die buiten een WBE gelegen zijn.

Het instellen van een provinciale of gewestelijke commissie (cfr. reewild commissie die de criteria voor toekenning van afschot reewild bepaalt) ter evaluatie van de toestand en het regionaal toelaten/verbieden/beperken van deze soorten kan het mogelijk maken een 'gedragen' beleid te voeren, gebaseerd op de terreinsituatie.

Op deze manier blijft het motief bestaan om iets voor deze soorten te doen en kan een beleid vertaald worden naar regionale homogene beheermaatregelen.

Door het gebruik van dergelijke regionale 'beheergebieden' en, al dan niet meerjaren, afschotplannen wordt de administratieve last voor de overheid en de doelgroep tot een minimum beperkt in vergelijking tot individuele afschotplannen. Wel dient nog bekeken te worden of een meerjarenplan kan toegepast worden op soorten die gekenmerkt worden door grote jaarlijkse fluctuaties in broedsucces. Om overmatig afschot te voorkomen wordt idealerwijze door gerichte monitoring per regio jaarlijks het broedsucces opgevolgd en het afschot daaraan aangepast. Anderzijds is op het scherp van de snee 'oogsten' niet goed, want er wordt gestreefd naar een populatieherstel (= toename). Daar moet dus in het te bepalen afschot rekening mee gehouden worden. Zonder effectief en betrouwbaar monitoringsysteem van het broedsucces is het niet zinvol om jaarlijks te evalueren. Een andere optie is om het telwerk aan de jager zelf over te laten, én hem beter te informeren over het gevaar van te veel vogels af te schieten. Er zijn momenteel weinig cijfers beschikbaar van de populatiedynamiek van de patrijs in Vlaanderen. Het zou daarom nuttig zijn dat er proefgebieden komen waar de aanpak in detail wetenschappelijk wordt opgevolgd.

Leemten in de kennis (Patrijs)

Voor dit advies werd gebruik gemaakt van vakliteratuur uit het buitenland. In Vlaanderen gebeurde tot hiertoe immers nauwelijks wetenschappelijk onderzoek naar de populatiedynamiek en de relatie met predatie of biotoopkwaliteit van Haas en Patrijs.

Het Vlaamse landbouwgebied is op de meeste plaatsen gekenmerkt door enerzijds de relatieve kleinschaligheid (percelen in de grootteorde van hectaren i.p.v. tientallen hectaren) maar anderzijds een zeer intensief grondgebruik, vooral dan in de zandleemstreek. In de zandstreek en de Kempen is een sterke uniformisering van de teeltenmix opgetreden naar raaigras- en maïsteelt voor industriële veeteelt. De leemstreek en de polders zijn het grootschaligst en het best vergelijkbaar met buitenlandse situaties. Voor de Patrijs is de kleinschaligheid een troef, de hoge intensiteit is dat niet. Verder is het landbouwgebied op vele plaatsen versnipperd door drukke wegen en bebouwing. Vanuit het standpunt van de Patrijs betekent bosaanleg ook een versnippering van het leefgebied. Talloze landelijke tuinen, kleine bosjes en dreven bieden ruimte aan een veelheid aan predatoren, van huiskat tot Zwarte kraai. Wat is de impact van de versnippering op de populaties? Hoe honkvast zijn onze Patrijzen? Wat zijn de favoriete broedlocaties precies? Welke landschapselementen worden gemeden of juist geprefereerd? Voldoen de huidige beheerovereenkomsten aan de noden van de Patrijs? Hoeveel nesten en jongen worden door welke predatoren opgegeten? Is er een relatie met het omliggende landschap?

Om dit soort vragen te beantwoorden is gedetailleerd (zender)onderzoek nodig op verschillende locaties in Vlaanderen. De jagerij en vogelkijkers kunnen aanvullende inventarisaties uitvoeren om populatietrends en dichtheden te achterhalen, maar professionele begeleiding is hierbij onontbeerlijk voor (blijvend) succes. Vooral in de discussies rond de invloed van predatie kruipt heel veel verloren tijd omwille van allerlei vooroordelen zonder wetenschappelijke basis (in twee richtingen). Dergelijk onderzoek zou ook nuttig zijn om andere bedreigde akkervogels een betere bescherming te bieden.

Samenvatting

De patrijs komt tegenwoordig in Vlaanderen voor in lage dichtheden. In zo'n geval vormt **elk** van de factoren die kan leiden tot een verdere achteruitgang (zie 2.1) een reëel risico voor het verlies van de lokale populatie. Vertrekkend uit de beschikbare kennis rond de ecologische eisen en populatiedynamiek van de patrijs, en rekening houdend met het huidige intensief gebruikte agrarische landschap, wordt geconcludeerd dat populatieherstel slechts duurzaam mogelijk is als aan alle relevante factoren **tegelijk** wordt gewerkt, die oorzaak waren of zijn van de achteruitgang van de soort (zie 2.1). Veel aspecten van voedselbeschikbaarheid en veiligheid tegenover predatoren hangen immers samen. Omdat het rechtstreeks aanpakken van predatoren in de praktijk niet steeds mogelijk (beschermden soorten) of effectief werkbaar is (zie bv. vraag 9 voor Vos), zal voor het verminderen van de predatiekansen vooral de piste van het veiliger maken van de biotopen (zie 2.2.5) open blijven en zeker op langere termijn het meest bijdragen aan een duurzaam populatieherstel. Naast de jagerij is hiervoor ook een specifieke rol weggelegd voor de landbouw die d.m.v. beheerovereenkomsten effectieve maatregelen op het terrein kan uitvoeren.

Alhoewel elk van de mogelijke maatregelen zoals biotoopverbetering, tijdelijke jachtbeperkingen en predatiebeperking in specifieke situaties ertoe kan bijdragen dat de huidige populaties niet verder achteruitgaan, is geen enkele methode *op zichzelf* toereikend om de populaties terug te doen toenemen, laat staan het duurzaam oogsten ervan naar de toekomst toe zeker te stellen (zie ook Bro *et al.* 2000 en 2003).

Voor wat betreft het invoeren van een minimale oppervlakte lijkt het dat dit pas zinvol wordt indien men binnen deze oppervlakte, via een instrument gelijkaardig aan een afschotplan, bejagingsquota of toch zeker richtlijnen kan opleggen. Vertrekkend van de huidige lage densiteiten en een streefdoel van min. 300 koppels als ‘te beheren populatie’ zouden de ‘beheergebieden’ voor zo’n homogeen beheer tussen de 6000 en de 30.000 ha bedragen. Hierin moeten ook de jachten die niet aangesloten zijn bij een wildbeheereenheid omvat worden en hetzelfde beheer uitvoeren (opgelegd worden). Wanneer men op deze schaal aan beheer wil doen zal het dus nodig zijn deze jachtterrein- en wildbeheereenheid-overstijgende ‘beheergebieden’ af te bakenen. De effectieve controle in het geval van bijvoorbeeld een tijdelijke jachtbeperking vormt een belangrijk element voor het welslagen van een dergelijk beleid.

Referenties

- AEBISCHER, N.J. & EWALD, J.A. 2004. Managing the UK Grey Partridge (*Perdix perdix*) recovery: population change, reproduction, habitat and shooting. *Ibis* 146: 181-191.
- BENTON T., BRYANT D., COLE L. & CRICK H., 2000. Linking agricultural practice to insect and bird populations: a historical study over three decades. *J. Appl. Ecol.* 39: 673-687.
- BOLTON M., TYLER G., SMITH K. & BAMFORD R., 2007. The impact of predator control on lapwing *Vanellus vanellus* breeding success on wet grassland nature reserves. *Journal of Applied Ecology* 44: 534-544.
- BORG C. & TOFT S., 2000. Importance of insect prey quality for grey partridge chicks *Perdix perdix*: a self-selection experiment. *Journal of Applied Ecology* 37: 557-563.
- BRO, E., SARRAZIN, F., CLOBERT, J. et al., 2000. Demography and the decline of the grey partridge *Perdix perdix* in France. *Journal of Applied Ecology* 37, 3: 432-448.
- BRO, E., DELDALLE, B., MASSOT, M. et al., 2003. Density dependence of reproductive success in grey partridge *Perdix perdix* populations in France: management implications. *Wildlife Biology* 9, 2: 93-102.
- BRO, E., REITZ, F., CLOBERT, J. et al., 2001. Diagnosing the environmental causes of the decline in Grey Partridge *Perdix perdix* survival in France. *Ibis* 143, 1: 120-132.
- BRO E., MAYOT P., CORDA E. & REITZ F., 2004. Impact of habitat management on grey partridge populations: assessing wildlife cover using a multiside BACI experiment. *J. Appl. Ecol.* 41: 846-857.
- BRO, E., REITZ, F. AND LANDRY, P. 2005. Grey partridge *Perdix perdix* population status in central northern France: spatial variability in density and 1994-2004 trend. *Wildlife Biology* 11, 4: 287-298.
- CÔTÉ I. & SUTHERLAND W., 1997. The effectiveness of removing predators to protect bird populations. *Conservation Biology* 11: 395-405.
- DE LEO, G.A., FOCARDI, S., GATTO, M. et al., 2004. The decline of the grey partridge in Europe: comparing demographies in traditional and modern agricultural landscapes. *Ecological Modelling* 177, 3-4: 313-335.
- DEVOS K., 2004. Patrijs. In: VERMEERSCH G., ANSELIN A., DEVOS K., HERREMANS M., STEVENS J., GABRIËLS J. & VAN DER KRIEKEN B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- EVANS K., 2004. The potential for interactions between predation and habitat change to cause population declines of farmland birds. Review. In: Ecology and Conservation of Lowland Farmland Birds II: The Road to Recovery. *Ibis* 146: 1-13.
- FREY S., MAJORS S., CONOVER M., MESSMER T. & MITCHELL D., 2003. Effect of predator control on ring-necked pheasant populations. *Wildlife Society Bulletin* 31: 727-735.
- GABRIËLS J., 2004. Havik. In: VERMEERSCH G., ANSELIN A., DEVOS K., HERREMANS M., STEVENS J., GABRIËLS J. & VAN DER KRIEKEN B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- GÖRANSSON, G. & LOMAN, J., 1986. Predation and habitat distribution of pheasants nests : a case of ideal free distribution. *Ardea* 74 (1): 105-109.
- JUNKER S. & DÜTTMAN H., 2004. Influence of agricultural practice and predation on the fledging success of the Lapwing (*Vanellus vanellus*) in the Stolhammer Wisch, Schleswig Holstein. Proceedings of the Symposium on Meadow Birds, Leeuwarden (NL) on 23-24.11.2004.
- KUEHL A. & CLARK W., 2002. Predator activity related to landscape features in Northern Iowa (USA). *Journal of Wildlife Management* 66: 1224-1234.
- KUIJPER, D.P.J., 2007. De patrijs in Nederland, Oorzaken van achteruitgang en mogelijkheden voor Herstel, in opdracht van Vogelbescherming Nederland. Altenburg & Wymenga, Veenwouden, NL
- LACK P., 1992. Birds on lowland farms .British Trust for Ornithology. Londen, UK.

- LETTY, J., REITZ, F. AND METTAYE, G. 1998. Validation de plans de chasse à la perdix grise (*Perdix perdix*): apport d'une modélisation de la dynamique des populations. *Gibier Faune Sauvage* 15, 4: 575-602.
- MOORCROFT D., WHITTINGHAM M., BRADBURY R. & WILSON J., 2002. The selection of stubble fields by wintering granivorous birds reflecting vegetation cover and food abundance. *J. Appl. Ecol.* 39, 535-547.
- NEWTON I., 2004. The recent declines of farmland bird populations in Britain: an appraisal of causal factors and conservation actions. In: *Ecology and Conservation of Lowland Farmland Birds II: The Road to Recovery*. *Ibis* 146 (Suppl. 2): 579-600.
- RANDS M., 1986a. Effect of hedgerow characteristics on Partridge breeding densities. *J. Appl. Ecol.* 23: 479-487.
- RANDS M., 1986b. The survival of gamebird (Galliformes) chicks in relation to pesticide use in cereals. *Ibis* 128:57-64.
- REITZ, F. 2003. La gestion quantitative des perdrix grises en pleine. *Faune Sauvage* 260: 14-20.
- SALEK M., MARHOUL P., PINTIR J., KOPECKY T. & SLABY L., 2004. Importance of unmanaged wasteland patches for the Grey Partridge *Perdix perdix* in suburban habitats. *Acta Oecologica* 25: 23-33.
- SOTHERTON N., 1998. Land use changes and the decline of farmland wildlife: an appraisal of the set-aside approach. *Biological Conservation* 83: 259-268.
- STOATE C. & THOMSON D., 2000. Predation and songbird populations. In: Aebischer et al., 2000: Proceedings of the 1999 British Ornithologists' Union Spring Conference, held at Southampton, UK on 27-28.03.1999. BOU, UK.
- TAPPER S., POTTS G. & BROCKLESS, M., 1996. The effect of an experimental reduction in predation pressure on the breeding success and population density of grey partridges *Perdix perdix*. *J. Appl. Ecol.* 33: 965-978.
- TEUNISSEN W.A., SCHEKKERMAN H. & WILLEMS F., 2005. Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Sovon-onderzoeksrapport 2005/11. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. Alterra-Document 1292, Alterra, Wageningen.
- THOMSON D., GREEN R., GREGORY R. & BAILLIE S., 1998. The widespread declines of songbirds in rural Britain do not correlate with the spread of their avian predators. *Proc. Royal Soc. Lond.* B 265: 2057-2062.
- VALKAMA J., KOPIMÄKI E., ARROYO B., BEJA P., BRETAGNOLLE V., BRO E., KENWARD R., MANOSA S., REDPATH S., THIRGOOD S. & VINUELA J., 2004. Birds of prey as limiting factors of gamebird populations in Europe: a review. *Biological Reviews* 79: 1-33.
- VAN DEN BERGE K. & DE PAUW W., 2004. Vos. In: VERKEM S., DE MAESENEER J., VANDENDRIESSCHE B., VERBEYLEN G. & YSKOUT S., 2004. Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie & JNM Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent.
- VERKEM S., DE MAESENEER J., VANDENDRIESSCHE B., VERBEYLEN G. & YSKOUT S., 2004. Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie & JNM Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent.
- VERMEERSCH G., ANSELIN A., DEVOS K., HERREMANS M., STEVENS J., GABRIËLS J. & VAN DER KRIEKEN B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- VICKERY J., BRADBURY R., HENDERSON I., EATON M. & GRICE P., 2004. The role of agri-environment schemes and farm management practices in reversing the decline of farmland birds in England. *Biological Conservation* 119: 19-39.
- VLAVICO (VLAAMSE AVIFAUNACOMMISSIE), 1989. Vogels in Vlaanderen. Voorkomen en verspreiding. Uitg. I.M.P., Bornem.
- WATSON M., AEBISCHER N. & CRESSWELL W., 2007. Vigilance and fitness in grey partridges *Perdix perdix*: the effects of group size and foraging-vigilance trade-offs on predation mortality. *Journal of Animal Ecology* 76: 211-221.
- WHITTINGHAM M., DEVEREUX C., EVANS A. & BRADBURY R., 2006. Altering perceived predation risk and food availability: management prescriptions to benefit farmland birds on stubble fields. *Journal of Applied Ecology* 43: 640-650.
- WHITTINGHAM M. & EVANS K., 2004. The effects of habitat structure on predation risk of birds in agricultural landscapes. In: *Ecology and Conservation of Lowland Farmland Birds II: The Road to Recovery*. *Ibis* 146 (Suppl. 2): 210-220.

HOOFDSTUK 3: WILDE EEND

Vraag 3. Wilde Eend

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen inzake een vervroegde opening van de jacht, vanaf bvb. 15 augustus (nu 1 september) en/of een latere sluiting, bv. op 31 januari (nu 15 januari), rekening houdend met de staat van instandhouding van de soort ?

Staat van instandhouding

Europa

De Europese broedpopulatie is zeer groot (> 3.300.000 paren) en was stabiel in de periode 1970-1990. In de periode 1990-2000 was er in veel landen een afname, maar kernpopulaties in Nederland, Duitsland en Polen hielden stand (Birdlife International 2004).

De NW-Europese midwinterpopulatie wordt geschat op 4.500.000 exemplaren (Wetlands International 2006). De soort kende een dieptepunt in 1997, gevolgd door een gedeeltelijk herstel. De middellange termijn trend sinds 1993 wordt als matig afnemend omschreven.

Vlaanderen

Over de grootte en de evolutie van het broedbestand in Vlaanderen zijn op dit ogenblik weinig of geen monitoringgegevens beschikbaar. De broedvogelatlas 2000-2002 toont aan dat de soort een algemeen verspreide soort is die in 98 % van de atlashokken (5x5 km) voorkomt. Na het broedseizoen bestaat het grootste deel van de nazomerconcentraties in Vlaanderen wellicht uit lokale broedvogels en hun nakomelingen. Er zijn geen tellingen beschikbaar die ons toelaten om een schatting te maken van de aanwezige aantallen op dat ogenblik.

Vanaf oktober-november komt de najaarstrek op gang. Vlaamse broedvogels verplaatsen zich zuidwaarts terwijl Noord-Oost-Europese vogels hier komen overwinteren.

De winterpopulatie is de voorbije 10 tot 20 jaar stabiel tot fluctuerend (tabel 3.1). Het wintermaximum varieerde in de periode 1991-2007 meestal tussen 55.000 en 75.000 exemplaren. Opvallend was de tijdelijke toename in 2001-2003, met meer dan 100.000 exemplaren. Rekening houdend met niet getelde gebieden wordt de winterpopulatie in de meeste jaren geschat op 80.000-100.000 vogels.

	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Max.
jr1991_92	30699	35511	55462	40678	22200	3238	55462
jr1992_93	35889	44693	54039	50648	28207	12707	54039
jr1993_94	28614	47895	57108	53379	38959	15758	57108
jr1994_95	42242	47573	54961	57489	31224	10998	57489
jr1995_96	39086	46163	59568	51656	33355	16526	59568
jr1996_97	34248	46463	63754	68636	33434	11759	68636

jr1997_98	38146	50136	53562	43008	27240	12888	53562
jr1998_99	47164	55842	68281	50520	57376	13674	68281
jr1999_00	54682	70295	71745	62138	36340	15502	71745
jr2000_01	47996	66374	69352	76819	34754	15737	76819
jr2001_02	61178	76045	100223	100894	38893	16145	100894
jr2002_03	53282	72706	105556	86896	84575	22312	105556
jr2003_04	50913	63284	74196	55365	34005	17669	74196
jr2004_05	55296	52073	61274	52373	32610	19586	61274
jr2005_06	49174	56498	64011	76679	37157	23713	76679
jr2006_07	50981	54900	56895	46999	27956	12755	56895

Tabel 3.1. Aantal Wilde Eenden in Vlaanderen tijdens midmaandelijke wintertellingen in de periode 1991/92 – 2006/07

Voor- en nadelen langere jachtperiode

Op basis van de huidig beschikbare cijfers is het momenteel moeilijk om uitspraken te doen over het al of niet duurzame karakter van de jacht op Wilde Eenden. Vermoedelijk worden de meeste vogels geschoten in de openingsweken van de jacht (niet af te leiden uit de afschotstatistieken) en betreft het hier dus vooral lokale populaties. Over de grootte en de trend van die populaties is echter geen informatie beschikbaar.

Het is onduidelijk in hoeverre een langere jachtperiode zal leiden tot hogere afschotcijfers en wat de gevolgen hiervan zullen zijn op populatiedynamisch vlak. Er zijn aanwijzingen dat de afschotcijfers in belangrijke mate een weerspiegeling zijn van de aantallen eenden die in de betreffende jaren in Vlaanderen aanwezig zijn. Lagere afschotcijfers vanaf 2003 vallen samen met een dalende trend van het aantal aanwezige Wilde Eenden maar anderzijds ook met het inkorten van de jachtperiode op deze soort. Het is bijgevolg moeilijk om het relatieve belang van beide factoren in te schatten. Een evaluatie over een langere periode kan hier hopelijk meer duidelijkheid in brengen.

De belangrijkste randvoorwaarden (opgelegd door de Europese Vogelrichtlijn) zijn dat de jacht pas aanvat na het broedseizoen en gesloten wordt voor de aanvang van de voorjaarstrek en of het nieuwe broedseizoen. Hoewel regelmatig nog late broedsels worden vastgesteld in de tweede helft van augustus, zijn dit eerder uitzonderingen. Het uiteenvallen van de grote winterconcentraties Wilde Eenden en de aanvang van de voorjaarstrek vindt vooral in februari plaats. Een jachtperiode die loopt van 15 augustus tot 31 januari is bijgevolg niet in strijd met de Europese Vogelrichtlijn.

Vanuit ecologisch standpunt kunnen wel volgende potentiële nadelen aan een verlengde jachtperiode aangehaald worden :

- Een langere jachtperiode betekent een langere periode waarin jachtverstoring kan optreden in waterrijke (en agrarische) gebieden. Hierdoor worden niet alleen bejaagbare soorten maar ook niet-bejaagbare soorten getroffen. Voor het aspect verstoring: zie vraag 7.
- In augustus bevinden de meeste eendensoorten zich nog in eclipskleed waardoor verschillende soorten moeilijker van elkaar te onderscheiden zijn (bv. Wilde Eend en Krakeend). Het openstellen van de jacht in augustus verhoogt het risico dat andere, beschermde eendensoorten per vergissing geschoten worden (cf. Europese Commissie 2004, p. 74).

- In augustus bevindt een deel van de eenden (vooral vrouwtjes) zich nog in de rui en zijn nog niet of slechts gedeeltelijk vliegvlug. In ruigebieden is rust een belangrijke factor.

Vanuit ecologische overwegingen heeft een langere jachtperiode en een spreiding van de jachtactiviteiten geen specifieke voordelen.

Ter verduidelijking dient vermeld te worden dat het inkrimpen van de jachtperiode op Wilde Eend in de voorbije vijf jaar niet is gebeurd op basis van populatiedynamische redenen (negatieve trend) maar om de jachtperiode van verschillende soorten beter op elkaar af te stemmen (vooral met het oog op een efficiëntere controle en handhaving). Een tweede argument was om de overlap met de vakantieperiode in augustus (veel natuurrecreanten) te vermijden.

Samenvatting

Op basis van de huidig beschikbare cijfers is het momenteel moeilijk om uitspraken te doen over het al of niet duurzame karakter van de jacht op Wilde Eenden en de mogelijke gevolgen van een verlenging van de jachtperiode. Vermoedelijk worden de meeste vogels geschoten in de openingsweken van de jacht (niet af te leiden uit de afschotstatistieken) en betreft het hier dus vooral lokale populaties. Over de grootte en de trend van die populaties is echter geen informatie beschikbaar. De winterpopulatie in Vlaanderen (die voor een groot deel bestaat uit vogels uit noordelijke gebieden) is stabiel tot fluctuerend. Op Europees vlak heeft de soort een gunstige staat van instandhouding, ondanks een eerder afnemende trend in delen van het verspreidingsgebied.

Een openingsperiode van 15 augustus en 31 januari valt binnen de voorwaarden van de Europese Vogelrichtlijn (geen jacht toegelaten tijdens broedseizoen en voorjaarstrek). Vanuit ecologisch standpunt kunnen volgende potentieel negatieve effecten aangehaald worden : (1) de periode waarin jachtverstoring optreedt, wordt aanzienlijk langer (heeft ook gevolgen voor andere watervogelsoorten), (2) in de tweede helft van augustus is er een grotere kans op verwarring met andere, beschermde eendensoorten (mannetjes bevinden zich in eclipskleed) en (3) in augustus bevinden zich nog heel wat eenden in de rui waardoor ze extra kwetsbaar zijn voor verstoring. Specifieke voordelen van een langere openingsperiode zijn er op ecologisch vlak niet.

Referenties

Zie vraag 8.

HOOFDSTUK 4: SMIENT EN MEERKOET

Vraag 4. Smient en Meerkoet

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van een veralgemeende opening van de jacht in het najaar, rekening houdend met de stand van instandhouding van deze soorten ? Nu is jacht alleen mogelijk wanneer ernstige schade aan landbouwteelten kan worden aangetoond.

Zijn er populatie-ecologische redenen om de jacht op die soorten te sluiten ?

Bij deze en de volgende vraag dient opgemerkt te worden dat het sluiten of beperken van de jacht op soorten als Wintertaling en Smient in het verleden nooit (of niet in de eerste plaats) is gebaseerd geweest op populatiedynamische argumenten maar kaderde in een principiële beleidsbeslissing van de bevoegde ministers om de jacht op trekvogels af te bouwen. Alleen trekvogels die landbouwschade kunnen veroorzaken (Smient, Meerkoet) bleven tot nu toe in bepaalde gevallen bejaagbaar. Dit komt in grote lijnen overeen met het gevoerde jachtbeleid in Nederland (volgens de Fauna- en Florawet), maar in heel wat andere Europese landen wordt wel nog gejaagd op trekvogels (met zeer sterk variërend aantal bejaagbare soorten). Daarbij kunnen alleen soorten van de Annex II-lijst van de Europese Vogelrichtlijn bejaagd worden. Ook tijdens de voorjaarsstrek is alle jacht op trekvogels verboden. De grote verschillen tussen Europese landen wat betreft de jacht op trekvogels berusten vooral op maatschappelijke gronden.

Om te achterhalen of de jacht op trekvogels duurzaam is, zouden in principe populatiedynamische modellen moeten opgesteld worden op het niveau van de totale geografische populatie (zoals bv. in Noord-Amerika gebeurt en waar jaarlijks afschotcijfers voor de verschillende soorten worden bepaald, o.a. op basis van het broedsucces). Bij gebrek aan (betrouwbare) populatiemodellen is momenteel in Vlaanderen (en Europa) vooral de trend op populatieniveau indicatief voor het al of niet duurzaam zijn van de bejaging van soorten. Indien de populatie stabiel blijft of stijgend is wordt aangenomen dat jacht op die soorten duurzaam is.

In dat verband kunnen we ook verwijzen naar het Europees gidsdocument (Europese Commissie 2004) met betrekking tot jacht in relatie tot de Vogelrichtlijn, p. 19-20: *‘Vanuit een algemeen begrip van populatiedynamiek en de theorie van de exploitatie van trekvogelpopulaties kan worden geconcludeerd dat lage onttrekkingsniveaus weinig invloed zullen hebben op de aanvang van de voorjaarspopulaties. Het is onwaarschijnlijk dat matige niveaus de achteruitgang zullen veroorzaken van soort waarop mag worden gejaagd, maar ze zullen de omvang van de voorjaarspopulaties wel verkleinen. Zeer hoge onttrekkingsniveaus zullen waarschijnlijk leiden tot een achteruitgang van de populaties. Voor de meeste soorten is het niveau van onttrekking waarbij dit verschijnsel zich voordoet, onbekend.’*

En verder: *‘Opdat de jacht niet leidt tot achteruitgang van soorten waarop mag worden gejaagd, is het de algemene benadering in wildbeheer om te waarborgen dat het afschot het bereik tussen ‘maximale’ en ‘optimale’ duurzame opbrengst niet te buiten gaat. Het laat zich aanzien dat dit concept gemakkelijker toe te passen is op standvogel- dan op trekvogelsoorten. Aangezien goede informatie over de populatiedynamiek en de jachtonttrekking van standvogels en van trekvogels ontbreekt, dienen hoge jacht- en vangstniveaus in het algemeen te worden vermeden.’*

Smient

Staat van instandhouding

Europa

De NW-Europese midwinterpopulatie wordt geraamd op 1.500.000 exemplaren. Na een periode van toename is de trend sinds 1993 vrij stabiel (Wetlands International 2006).

Vlaanderen

In Vlaanderen kende deze wintergast een sterke toename op het einde van de jaren '80 en begin de jaren '90 (tabel 4.1). Sinds 1993 is de trend stabiel met grote jaarlijkse fluctuaties (vooral in relatie met weersomstandigheden en al of niet voorkomen van overstromingen).

	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Max.
jr1991_92	3036	10081	16118	24241	17051	4052	24241
jr1992_93	5459	10754	29701	27494	20985	14803	29701
jr1993_94	6702	20815	28988	56836	26177	15267	56836
jr1994_95	4111	14104	36263	58073	38433	28468	58073
jr1995_96	3473	17788	37081	56838	40471	47043	56838
jr1996_97	6639	24742	45600	106931	34081	9241	106931
jr1997_98	5499	13597	32871	44672	40934	21266	44672
jr1998_99	7684	35971	50256	61321	47920	21148	61321
jr1999_00	8767	25937	69051	70042	26099	16916	70042
jr2000_01	8243	31793	49063	61959	47522	27405	61959
jr2001_02	9220	39636	64099	77922	37769	31368	77922
jr2002_03	10833	39022	79316	141302	66194	24141	141302
jr2003_04	7467	15439	46528	73872	39906	37716	73872
jr2004_05	7185	21361	40470	47100	39945	52670	52670
jr2005_06	5176	13301	59153	75146	53833	42536	75146
jr2006_07	4520	21495	58951	48039	44056	18470	58951

Tabel 4.1. Aantal Smienten in Vlaanderen tijdens midmaandelijke wintertellingen in de periode 1991/92 – 2006/07

Voor- en nadelen reguliere jacht

Zolang de afschotcijfers binnen bepaalde limieten blijven, zijn er weinig of geen negatieve gevolgen voor de populatiegrootte te verwachten. Welk onttrekkingsniveau de populatie kan verdragen zonder de gunstige staat van instandhouding in gevaar te brengen, is niet gekend. Nadelige effecten kunnen vooral op een onrechtstreeks manier optreden:

- De Smient is buiten het broedseizoen een herbivore soort die lang moeten foerageren om voldoende energie op te doen (moeilijk verteerbaar voedsel). Onderzoek wees uit dat Smienten 14 uur per etmaal moeten foerageren om te voldoen aan hun energiebehoefte (Mayhew, 1988). In gebieden waar gejaagd wordt foerageren Smienten voornamelijk 's nachts en trekken ze zich overdag terug op grote waterplassen om te rusten. In perioden van het jaar met relatief korte nachten en/of tijdens vorstperioden zijn Smienten echter

genoodzaakt om ook overdag te foerageren. Als dit door jacht en andere verstoringsbronnen niet mogelijk is, dan kan niet voldaan worden aan de nodige energiebehoeften. Dit kan leiden tot een verminderde conditie van de vogels of tot wegtrek naar andere gebieden. Dit probleem wordt nog groter indien langer mag gejaagd worden na zonsondergang (tijdspanne waarin kan gefoerageerd worden, wordt nog kleiner).

- Bij jacht en verstoring op de traditionele voedselgebieden – in hoofdzaak kwalitatief mindere, natte graslanden - worden de vogels gedwongen om andere voedselgebieden op te zoeken. Dit vergroot de kans op schade aan meer waardevolle landbouwgronden (drogere graslanden, wintertarwe,...).
- Smienten komen vooral in de polders voor, vaak in dezelfde gebieden die van groot internationaal belang zijn voor overwinterende ganzen. Het openen van de jacht op Smienten kan hierdoor aanleiding geven tot een grotere verstoring van wilde ganzenpopulaties.

Voordelen van een algemene opening van de jacht op Smienten op populatie-ecologisch vlak zijn er niet. Dit zou het geval kunnen zijn als er competitie optreedt tussen verschillende herbivore soorten (bv. tussen ganzen en Smienten) maar er zijn geen aanwijzingen dat dit het geval is (of toch niet in die mate dat andere soorten negatief beïnvloed worden). Ook schade aan ecologisch waardevolle vegetaties door Smientenbegrazing komt zelden of niet voor.

Meerkoet

Staat van instandhouding

Europa

De soort is als broedvogel algemeen verspreid in Europa met een totale broedpopulatie die geschat wordt op minstens 1.300.000 paren. Er was een aanzienlijke aantoltoename in de periode 1970-1990. Daarna kende de Europese populatie een lichte afname, vooral als gevolg van een negatieve trend in kernlanden zoals Rusland, Hongarije en Polen (Birdlife International 2004).

De NW-Europese winterpopulatie wordt geschat op 1.750.000 exemplaren met een stabiele tot licht afnemende trend (Wetlands International 2006).

Vlaanderen

Als broedvogel kent de soort een ruime verspreiding (ruim 78 % van de atlashokken 5x5 km bezet). Er zijn aanwijzingen dat het Vlaamse broedbestand de voorbije 20 jaar een aanzienlijke toename kende, maar er zijn weinig cijfergegevens beschikbaar om dit te onderbouwen.

Onze winterpopulatie bestaat wellicht hoofdzakelijk uit vogels uit Noord- en Oost-Europa. Er deed zich een toename voor in de eerste helft van de jaren '90, sindsdien fluctueren de wintermaxima meestal tussen 20.000 en ruim 30.000 exemplaren (tabel 4.2).

	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Max.
jr1991_92	9929	13907	18767	15545	10385	824	18767
jr1992_93	14176	16662	17316	19818	15399	7887	19818

jr1993_94	11791	17124	22728	21178	16702	9354	22728
jr1994_95	15845	19602	22674	24330	15300	8404	24330
jr1995_96	17070	24896	30041	30394	25153	16828	30394
jr1996_97	16513	21398	24617	33353	24727	7986	33353
jr1997_98	18415	22004	23885	22177	19566	10758	23885
jr1998_99	23030	21478	27399	25304	22599	9212	27399
jr1999_00	25517	26197	25122	27427	20237	9201	27427
jr2000_01	22071	23984	25456	26167	15957	8480	26167
jr2001_02	24245	26535	28863	29551	17598	9211	29551
jr2002_03	21087	22972	31498	31150	25341	11643	31498
jr2003_04	20152	23268	25706	24204	17950	11872	25706
jr2004_05	20070	22164	23854	23595	17328	12623	23854
jr2005_06	17672	20697	22566	24694	17364	11853	24694
jr2006_07	16638	20069	20157	19646	14117	6819	20157

Tabel 4.2. Aantal Meerkoeten in Vlaanderen tijdens midmaandelijke wintertellingen in de periode 1991/92 – 2006/07

Voor- en nadelen reguliere jacht

Hier gelden grosso modo dezelfde opmerkingen als bij Smient. Meerkoeten zijn iets minder gebonden aan vochtige poldergraslanden dan Smienten maar foerageren vooral op graslanden die palen aan open water (zoals brede waterlopen en allerhande plassen).

Meerkoeten foerageren alleen overdag en zijn dus bij verstoring niet in staat om hun foerageeractiviteiten te verschuiven naar de nachtelijke uren. Dit maakt ze nog gevoeliger voor versturende invloeden op de voedselgebieden.

Samenvatting

Het al of niet openen van de jacht op trekvogels met stabiele of toenemende populaties is vooral gebaseerd op maatschappelijke gronden en eerder een principiële beleidsbeslissing. Het is die context dat de jacht op trekvogels in Vlaanderen stap voor stap is afgebouwd. Met de huidige openingsbesluiten kunnen alleen Smient en Meerkoet nog bejaagd worden op plaatsen waar landbouwschade optreedt.

Het terug openen van een reguliere jacht op Smient en Meerkoet zal - zolang de afschotcijfers binnen bepaalde limieten blijven – wellicht weinig of geen negatieve gevolgen voor de populatiegrootte hebben. Welk onttrekkingsniveau de populatie kan verdragen zonder de gunstige staat van instandhouding in gevaar te brengen, is niet gekend. Na een toename in de jaren '90 zijn de winterpopulaties van zowel Smient als Meerkoet momenteel vrij stabiel (met soms aanzienlijke jaarlijkse fluctuaties).

Nadelige effecten van (niet-schade gerelateerde) jacht op deze soorten kunnen vooral op een onrechtstreekse manier optreden: (1) het gaat om herbivore soorten die zeer lang moeten kunnen foerageren om te voldoen aan de energiebehoeften. Bejaging kan ervoor zorgen dat de periode waarin de vogels ongestoord kunnen foerageren aanzienlijk ingekrompen wordt, mogelijk in die mate dat er niet meer kan voldaan worden aan de energiebehoeften. Dit kan leiden tot een verminderde conditie van de vogels of tot wegtrek naar andere gebieden. Dit probleem wordt nog groter indien langer mag gejaagd worden na zonsondergang (tijdspanne waarin 's nachts kan gefoerageerd worden, wordt nog kleiner), (2) bij jacht en verstoring op de traditionele voedselgebieden – in hoofdzaak kwalitatief mindere, natte graslanden - worden

de vogels gedwongen om andere voedselgebieden op te zoeken. Dit vergroot de kans op schade aan meer waardevolle landbouwgronden en (3) Smienten en in mindere mate Meerkoeten komen vooral in de polders voor, vaak in dezelfde gebieden die van groot internationaal belang zijn voor overwinterende ganzen. Het openen van de jacht op Smienten (en Meerkoeten) kan hierdoor aanleiding geven tot een grotere verstoring van wilde ganzenpopulaties. Omgekeerd levert bejaging van deze soorten geen specifieke voordelen op op ecologisch vlak.

Referenties

Zie vraag 8.

HOOFDSTUK 5: WINTERTALING EN WATERSNIP

Vraag 5. Wintertaling en Watersnip

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van de opening van de jacht in het najaar, rekening houdend met de staat van instandhouding van deze soorten ?

Zijn er populatie-ecologische redenen om de jacht op die soorten gesloten te houden ?

Wintertaling

Staat van instandhouding

Europa

De soort is als broedvogel wijdverspreid in Europa. De broedpopulatie bedraagt minstens 920.000 paren en was stabiel in de periode 1970-1990. Sindsdien kende de soort in diverse landen een afname maar de algemeen Europese trend nam hooguit lichtjes af.

De NW-Europese midwinterpopulatie wordt geraamd op 500.000 exemplaren. De trend is licht stijgend sinds 1993.

Vlaanderen

Wintertalingen broeden voornamelijk in de Kempen. Het volledige Vlaamse broedbestand bedraagt 500-600 paren en is de voorbije decennia vermoedelijk vrij stabiel gebleven.

Als wintergast kende de soort een duidelijke toename in de eerste helft van de jaren '90, vooral als gevolg van positieve ontwikkelingen langs de Zeeschelde (verbetering waterkwaliteit, meer voedsel). Sindsdien treden soms sterke fluctuaties van jaar tot jaar op met wintermaxima die meestal variëren tussen 25.000 en 40.000 exemplaren (tabel 5.2).

	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Max.
jr1991_92	6672	13247	9792	11188	9376	3735	13247
jr1992_93	9475	11406	15929	14034	12581	9091	15929
jr1993_94	5666	14983	16162	19967	17548	11015	19967
jr1994_95	12144	16987	22149	28487	16717	12950	28487
jr1995_96	7668	17325	23667	25736	14847	13580	25736
jr1996_97	8781	16384	25136	10070	11443	7430	25136
jr1997_98	7052	14636	23537	13978	16942	8983	23537
jr1998_99	17601	26881	30251	24876	29090	12293	30251
jr1999_00	14176	20886	29394	28823	16787	14864	29394
jr2000_01	16353	25494	27046	35470	24622	19648	35470
jr2001_02	27146	31818	46798	47406	21885	18004	47406
jr2002_03	18861	28909	40737	33418	29807	15254	40737
jr2003_04	11906	24574	37443	25811	17062	12091	37443
jr2004_05	15894	19390	27897	23953	19366	17078	27897
jr2005_06	19388	22734	30728	29418	23805	18114	30728

jr2006_07	14141	22348	26024	21520	18878	10908	26024
-----------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Tabel 5.1. Aantal Wintertalingen in Vlaanderen tijdens midmaandelijke wintertellingen in de periode 1991/92 – 2006/07

Voor- en nadelen reguliere jacht

Bij een afschot dat in verhouding staat tot de populatiegrootte zijn geen significant negatieve effecten op populatieniveau te verwachten. We kunnen echter geen uitspraken doen over hoe groot het afschot kan/mag zijn vooraleer negatieve gevolgen optreden.

De nadelen van jacht op Wintertalingen spelen vooral onrechtstreeks. Wintertalingen houden zich vaak op in verspreide, kleinschalige waterrijke gebieden die extra gevoelig zijn voor verstoring. Voor het aspect verstoring: zie vraag 7.

Bejagen van de soort heeft op populatie-ecologisch vlak of op het vlak van landbouwschade geen voordelen.

Watersnip

Staat van instandhouding

Europa

De Europese broedpopulatie is nog steeds groot (> 930.000 paren) en was stabiel in de periode 1970-1990. In de periode 1990-2000 bleef de trend vrij stabiel in oostelijk Europa (inclusief Rusland) maar in West-Europa was er een algemene afname (> 10 %) (Birdlife International 2004).

Wetland International (2006) schat de Noord-Europese populatie op > 2.500.000 exemplaren, met een stabiele tot afnemende trend. Er is evenwel zeer weinig betrouwbare informatie over de populatiegrootte beschikbaar. Op basis van Europese jachtstatistieken zou de populatie > 10.000.000 ex. bedragen, andere bronnen vermelden 2.5 – 4.7 miljoen vogels.

Gezien de negatieve ontwikkelingen in West-Europa is de Watersnip opgenomen in een Europese lijst van soorten met een ongunstige staat van instandhouding (Europese Commissie 2004, pag. 91). In dit Europees gidsdocument wordt gesteld: *‘Indien een soort afneemt, kan de jacht niet worden voortgezet tenzij het een onderdeel vormt van een functionerend beschermingsplan dat het behoud van de natuurlijke omgeving en andere maatregelen omvat, die de afname vertragen of de trend ombuigen’*. En verder: *‘Deze beheerplannen dienen van toepassing te zijn op alle populaties, of deze van minder belang zijn of van zeer groot belang zijn. Randpopulaties kunnen zelfs een bijzonder belangrijke rol spelen in het proces waardoor soorten zich aanpassen aan veranderingen in het milieu.’*

Het openen van de jacht op Watersnip zou in deze context alleen kunnen doorgaan als ze gekoppeld wordt aan de opmaak van een soortbeschermingsplan en het uitvoeren van concrete maatregelen op het terrein.

Vlaanderen

De Watersnip is als broedvogel met uitsterven bedreigd en bijgevolg ook opgenomen op de Vlaamse Rode Lijst van broedvogels. Het Vlaamse broedbestand in de periode 2003-2005 werd op hooguit 17 tot 30 paren geschat (vnl. in Limburg).

De soort is een vrij algemene doortrekker en wintergast. Vogels uit Noord- en Oost-Europa trekken vanaf midden juli door, met een hoogtepunt van augustus tot november. De winteraantallen liggen lager. Over de evolutie van het aantal doortrekkers en wintergasten in Vlaanderen is geen betrouwbare informatie beschikbaar (soort is zeer moeilijk te tellen).

Voor- en nadelen bejagen Watersnip

De overgrote meerderheid van de Watersnippen die in de nazomer en herfst in Vlaanderen aanwezig zijn, behoren niet tot de met uitsterven bedreigde Vlaamse broedpopulatie maar tot de veel grotere populaties uit noordelijke en oostelijke gebieden in Europa. Bejaging van de soort hoeft niet noodzakelijk te leiden tot een (sterkere) negatieve populatietrend mits duurzaamheidsprincipes gerespecteerd worden. De huidige populatieafname in het westelijk deel van het Europese verspreidingsgebied noopt evenwel tot voorzichtigheid. Bovendien zullen ook de populaties in Oost-Europa vanaf nu onder steeds grotere druk komen te staan als gevolg van de landbouwintensivering en andere economische ontwikkelingen. De toekomstperspectieven zijn dus weinig gunstig. Het openen van de jacht op een trekvogelsoort die een negatieve trend kent (een trend die wellicht nog sterker zal worden) wordt vanuit natuurbehoudoverwegingen niet aangeraden. In de eerste plaats dringt de opmaak van soortbeschermingsplan zich op, zowel op Europees niveau (in voorbereiding) als in Vlaanderen, zodat de soort opnieuw een gunstige staat van instandhouding kan verkrijgen.

Andere potentieel nadeel van het openen van de jacht op Watersnip op ecologisch vlak is een mogelijk frequentere jacht in waterrijke gebieden (vooral moerasgebieden en natte graslanden) met grotere kans op verstoring. Ook verwarring met beschermde soorten zoals Bokje en Poelsnip (weliswaar zeldzaam in Vlaanderen) behoort tot de mogelijkheden.

Jacht kan alleen een potentieel voordeel bieden indien door de jachtsector op voldoende grote schaal gebieden beheerd of ingericht worden die leiden tot een populatieherstel van de Watersnip (zie ook vraag 6). Gezien het hier om zeer ingrijpende, vergunningplichtige maatregelen gaat (afgraven van gronden, verhogen van waterpeilen enz.) is het echter twijfelachtig of dit op korte of middellange termijn in de praktijk kan gebracht worden.

Samenvatting

Bij deze twee trekvogelsoorten geldt dezelfde opmerking als bij Smient en Meerkoet, met dit verschil dat beide geen landbouwschade veroorzaken.

De Wintertaling kent een gunstige staat van instandhouding. Als broedvogel is er in Europa weliswaar een licht afnemende trend (in Vlaanderen stabiel); als wintergast kent de soort in NW-Europa een lichte toename. In Vlaanderen was er een aanzienlijk stijgende trend in de jaren '90. Sindsdien is de winterpopulatie vrij stabiel tot fluctuerend.

De Watersnip is een Rode Lijst-soort in Vlaanderen en is als broedvogel met uitsterven bedreigd. Ook in Europa heeft de soort een ongunstige staat van instandhouding

meegekregen. Als doortrekker en wintergast is de soort in Vlaanderen nog vrij algemeen, maar er is geen betrouwbaar cijfermateriaal beschikbaar over aanwezige aantallen en trends. Bij een afschot dat in verhouding staat tot de populatiegrootte zijn geen significant negatieve effecten op populatieniveau te verwachten. We kunnen echter geen uitspraken doen over hoe groot het afschot kan/mag zijn vooraleer negatieve gevolgen optreden. Het openen van de jacht op een trekvogelsoort zoals Watersnip die een negatieve trend kent (een trend die wellicht nog sterker zal worden) wordt vanuit natuurbehoudoverwegingen niet aangeraden. In de eerste plaats dringt de opmaak van soortbeschermingsplan zich op, zowel op Europees niveau (in voorbereiding) als in Vlaanderen, zodat de soort opnieuw een gunstige staat van instandhouding kan verkrijgen.

Jacht op beide trekvogelsoorten kan tevens op een onrechtstreekse manier negatieve gevolgen hebben (vooral op het vlak van verstoring), hoewel de grootte van die effecten moeilijk te voorspellen zijn (zie vraag 7). Bij Watersnip kan ook mogelijk verwarring optreden met beschermde soorten zoals Bokje en Poelsnip (weliswaar zeldzaam in Vlaanderen).

Jacht kan alleen op een positieve manier bijdragen aan een gunstige staat van instandhouding indien op voldoende grote schaal geschikte habitats worden gecreëerd en/of beheerd, rekening houdend met de habitateisen van beide soorten (zie vraag 6).

Referenties

Zie vraag 8.

HOOFDSTUK 6: BEHEER VAN LEEFGEBIEDEN

Vraag 6. Beheer van leefgebieden

Onder welke voorwaarden kan een duurzame jacht op Wilde Eend, Smient, Wintertaling en/of Watersnip, in voorkomend geval, gunstige gevolgen hebben voor de bescherming van habitats?

Jacht wordt algemeen erkend als een sector die in een aantal gevallen heeft bijgedragen tot het stand komen en de bescherming van habitats voor vogels, vooral in de periode voorafgaand aan een volwaardige natuurbeschermingswetgeving.

In Vlaanderen zijn de meeste inspanningen van de jachtsector inzake biotoopbeheer momenteel gericht op standsoorten van de bossfeer zoals Fazant en Ree, in mindere mate op soorten van het agrarische landschap (bv. Patrijs). Door het nemen van biotoopgerichte maatregelen kan men rechtstreeks bijdragen aan een betere wildstand van deze standsoorten in de jachtrevieren, met als uiteindelijk doel (meestal) een grotere oogst.

Bij trekvogels wordt de populatiegrootte veeleer bepaald door factoren buiten Vlaanderen en is de link met inspanningen die door de jagerij geleverd worden veel geringer. Jagers kunnen wel inspanningen proberen te leveren om geschikte habitats voor soorten als Wintertaling en Watersnip te creëren of in stand te houden. Het gaat vooral om het creëren van een voldoende grote oppervlakte ondiep overstromde graslanden en/of moerasgebieden met ondiep water en veel slikranden.

Bij frequente jacht op deze terreinen gaat de waarde van deze gebieden voor pleisteraars echter in belangrijke mate verloren. Het is vooral buiten het jachtseizoen dat ze kunnen fungeren als rust- en of voedselgebied voor trek- en broedvogels, op voorwaarde uiteraard dat de gebieden ook na het jachtseizoen in stand gehouden en beheerd worden (bijv. via handhaven hoog waterpeil in het voorjaar). Dergelijke ingrepen zijn in de meeste gevallen ook vergunningplichtig of kunnen aanleiding geven tot conflicten met het eventuele landbouwgebruik van de terreinen (bv. wat betreft verhoging van waterpeilen).

Samenvattend kan jacht op watervogels bijdragen tot bescherming van habitats op voorwaarde dat :

- de jacht van die aard is dat ze jagers/wildbeheereenheden zou aanzetten gebieden (biotopen) te verwerven en/of te beheren in functie van deze soorten. In bepaalde gevallen is de inrichting en het beheer van leefgebieden in functie van één of enkele wildsoorten echter niet in overeenstemming te brengen met de bredere ecologische doelstellingen van natuurverenigingen of de Vlaamse overheid. Zonder goede afspraken zou dit in bepaalde gebieden ook kunnen leiden tot ‘concurrentie’ tussen verschillende aankoopinstanties (overheid, natuurverenigingen, jachtsector).
- de jacht van die aard is dat ze jagers/wildbeheereenheden zou aanzetten om eigenaars van gebieden via financiële motieven (jachtpacht) ertoe aan te zetten deze biotopen op een meer ecologisch verantwoorde manier te beheren die enerzijds meer van deze wildsoorten (oogst) genereert en daarnaast het biotoop beschermt.

Samenvatting

Geschikte habitats voor soorten als Wintertaling en Watersnip creëren of in stand te houden, omvat vooral het creëren van een voldoende grote oppervlakte ondiep overstroomde graslanden en/of moerasgebieden met ondiep water en veel slikranden. Gezien de versturende effecten van jacht is het vooral buiten het jachtseizoen dat ze kunnen fungeren als rust- en of voedselgebied voor trek- en broedvogels, op voorwaarde uiteraard dat de gebieden ook na het jachtseizoen in stand gehouden en beheerd worden (bijv. via handhaven hoog waterpeil in het voorjaar). Jacht kan bijdragen aan de bescherming van dit soort habitats indien de sector zelf gebieden gaat verwerven en/of beheren en/of wanneer de sector afspraken maakt met eigenaars om deze biotopen op een meer ecologische manier te gaan beheren. Hierbij is een afstemming noodzakelijk op het actuele beleid inzake aankopen en beheren van natuurgebieden.

Referenties

Zie vraag 8.

HOOFDSTUK 7: VOGELRIJKE GEBIEDEN

Vraag 7. Vogelrijke gebieden

Welke zijn de juridische gronden en welke is de wetenschappelijke voorbereiding die geleid heeft tot de vaststelling van deze gebieden ?

Is er een evaluatie beschikbaar van dit instrument ?

In welke mate is jacht aan te merken als een belangrijke versturende factor in vogelrijke gebieden en onder welke voorwaarden kan jacht opgevat worden als een niet-significant versturende factor ?

Achtergrond

De term 'vogelrijke gebieden' heeft betrekking op alle gebieden die van internationaal belang zijn voor watervogels (1 %-norm die overschreden wordt voor één of meerdere soorten). De meeste van deze gebieden zijn aangeduid als Europees Vogelrichtlijngebied en/of Ramsargebied. Dit geldt evenwel niet voor een beperkt aantal gebieden (Maasvallei, Mechels Rivierengebied,...).

In deze gebieden wordt de jacht sinds 2003 beperkt tot een periode van twee maanden (15 september-15 november) in plaats van ongeveer 5 tot 6 maanden in andere gebieden (1 september tot januari of zelfs februari voor Houtduif). De belangrijkste doelstelling van deze maatregel is om de jachtverstoring in deze gebieden in de tijd te beperken. Op het ogenblik dat de grootste watervogelaantallen aankomen (na 15 november), worden de vogels immers niet meer geconfronteerd met jachtverstoring. Jagers blijven echter wel in de gelegenheid om gedurende enkele maanden een zekere 'oogst' binnen te halen.

Een bijkomende doelstelling was het zoeken van een evenwicht tussen verschillende gebruikers in vogelrijke gebieden, zoals vogelkijkers, natuurrecreanten en jagers. In heel wat van deze gebieden (bv. Uitkerkse Polder en Blankaartgebied) werden en worden door de Vlaamse overheid en natuurverenigingen belangrijke inspanningen geleverd om zachte, natuurgerichte recreatie te bevorderen. Het samengaan met jacht is niet overal vanzelfsprekend (vogels worden verstoord en ook merkkelijk schuwer en moeilijker observeerbaar).

Selectie en afbakening van de gebieden

De selectie van de gebieden gebeurde op basis van het zogenaamde 1 %-criterium. Dit betekent dat gebieden waar geregeld minstens 1 % van de totale geografische, NW-Europese populatie voorkomt, van internationaal belang worden geacht (ondermeer in het kader van de Ramsar-Conventionie en de EU-Vogelrichtlijn). Het INBO heeft op basis van beschikbare gegevens in de watervogeldatabank een lijst opgesteld van alle gebieden die aan dit criterium voldoen. De afbakening gebeurde op zo'n manier dat zowel rustgebieden als foerageergebieden voor watervogels binnen de perimeter werden opgenomen. In een latere fase werd om praktische redenen beslist om de grenzen van de vogelrijke gebieden te laten samenvallen met logische grenzen (zoals wegen en waterlopen).

Evaluatie

Het evalueren van de maatregel vergt een diepgaander onderzoek dat in het kader van dit advies niet haalbaar bleek. Er zijn – naast jacht - immers tal van factoren die de trend en verspreiding van watervogels bepalen zoals weersomstandigheden, broedsucces enz. Bovendien duurt het vaak minstens 3 tot 4 jaar voor watervogels reageren op een veranderde jachtsituatie (Bregnballe *et al.* 2004). Dit betekent dat mogelijk pas sinds vorig jaar de eerste effecten van de jachtbeperking in vogelrijke gebieden zichtbaar worden. Dit betekent dat een betrouwbare evaluatie in dit stadium nog niet mogelijk is.

Verstoring jacht (algemeen)

Het is moeilijk om een algemene uitspraak te doen over de gevolgen van jachtverstoring op vogelpopulaties. De eventuele negatieve effecten hangen van verschillende factoren af zoals van het type jacht, de intensiteit, de frequentie en de duur ervan, de betreffende soort en het gebruikte habitat, en (vooral) de beschikbaarheid van alternatieve rust- en voedselgebieden.

Over de versturende invloed van jacht zijn reeds tal van studies verricht en publicaties beschikbaar. In het kader van dit advies was het niet mogelijk om hiervan een uitgebreid literatuuroverzicht samen te stellen. We beperken ons tot een aantal belangrijke conclusies en aanbevelingen die in het gidsdocument van de Europese Commissie (2004) worden aangehaald. Deze zijn een goede samenvatting van de actuele kennis ter zake.

Wat betreft verstandig gebruik en habitatgebruik:

p. 20. *‘Waar aanzienlijke verstoring door de jacht of andere menselijke activiteiten plaatsvindt, zal dit het gebruik van habitats waarschijnlijk beperken. Dit kan ertoe leiden dat vogels die bejaagd worden, grotere afstanden moeten afleggen of hun gedrag moeten aanpassen om aan de jacht te ontkomen. Het kan zelfs leiden tot de onmogelijkheid om habitats te gebruiken waar betrekkelijk veel mensen komen. Daarom is het van belang ervoor te zorgen dat het beheer van menselijke activiteiten wordt gevoerd op een wijze waardoor verstoring wordt vermeden die van aanzienlijke invloed kan zijn op de natuurwaarden van de desbetreffende terreinen.’*

Wat betreft de nadelige gevolgen van verstoring op vogels, blijft discussie bestaan over de gevolgen van verstoring op populatieniveau:

p. 32-33. *‘Een recent overzicht van de wetenschappelijke literatuur over de energetische fysiologie van vogels heeft vraagtekens gezet bij de veronderstelling dat de jacht altijd aanleiding zal geven tot verstoring die een aanzienlijke bedreiging vormt voor het voortbestaan van vogelpopulaties. De energiebalans van vogels is een belangrijke factor in het bepalen van het broedsucces en het overlevingspotentieel van vogels. Dit overzicht geeft aan dat vogels onder bepaalde omstandigheden een hoog fysiologisch en gedragsmatig aanpassingsvermogen kunnen vertonen, door verhoging van het voedselopnametempo en een verschuiving van het foerageren 's nachts naar overdag of omgekeerd, ter compensatie van de significante energetische en voedingstress als gevolg van verstoring, met inbegrip van verstoring door de jacht. Zolang vogels toegang hebben, zelfs met tussenpozen, tot voldoende voedingsbronnen zijn ze in staat om veranderingen in hun energiebalans te compenseren als reactie op storingsbronnen. Zelfs als er aanzienlijke gedragveranderingen zijn door deze storing, is het effect ervan op het energetische evenwicht klein.’*

Toch blijft omzichtigheid geboden:

p. 30: *'Gedragsmatige reacties op storing zijn echter complex en kunnen vooral in het geval van intensieve bejaging worden onderschat. Zo kan de verloren tijd na het landen voordat de vogels gaan foerageren wel een uur bedragen (en bij herhaalde storing tot 2 uur). Dit kan van invloed zijn op andere gedragsactiviteiten (sociaal, gladstrijken, rusten, paren). Storing leidt waarschijnlijk ook tot verhoogde waakzaamheid ten koste van het voeden. Verder zijn er momenteel weinig studies die de veronderstelling schragen dat vogels vrij en ruim toegang hebben tot compenserende voedselbronnen. Vogels zullen andere ongestoorde gebieden zoeken, die misschien niet in de buurt liggen of waar mogelijk geen afdoende voedselvoorraad is. Daarbij variëren verschillende categorieën vogels in het niveau van gevoeligheid voor storing met betrekking tot hun biologie en gedrag en afhankelijkheid van verschillende leefgebieden. Maar, zelfs al kan het voedingsgedrag verstoord worden, er bestaat een algemeen gebrek aan studies om vast te stellen of vogels op korte of lange termijn zich niet doelmatig kunnen voeden, vooral omdat de energie-inname via voedselopname zowel op de korte als op de lange termijn moet worden beschouwd'*.

Het belang van voldoende rustzones en verstoringvrije foerageergebieden wordt benadrukt: p. 34. *'Wat betreft het minimaliseren van het potentiële effect van menselijke verstoring op vogelpopulaties gedurende perioden waarin jachtdata worden gespreid moet daarom volledig rekening worden gehouden met de behoefte aan aanvullende onverstoord rustgebieden die voorzien in de behoefte aan rust als aan voedsel van de betreffende vogels. Het ontwerp van dergelijke gebieden moet garanderen dat er binnen deze gebieden voldoende gelegenheden zijn voor hoogwaardig foerageren en andere activiteiten. Dit moet per gebied worden bepaald in relatie tot tot de ecologische, gedrags-, voedings- en energievereisten van de verschillende bejaagbare soorten die door de gespreide jachtdata worden getroffen.'*

Situatie in Vlaanderen

De vraag in welke mate jacht verstorend is in vogelrijke gebieden hangt van verschillende factoren af en kan dus verschillen van gebied tot gebied. Algemeen gezien kan jacht in belangrijke watervogelgebieden alleen als duurzaam of minder verstorend worden bestempeld als de vogels kunnen uitwijken naar ongestoorde rust- en foerageergebieden (met een voldoende oppervlakte) in de omgeving. Deze verstoringvrije zones dienen zowel rustverblijven als hoogwaardige foerageergebieden te omvatten. Gezien de verstorende invloed van jacht tot 500 meter ver kan reiken, is bovendien een bufferzone rond de rustgebieden aangewezen.

Het concept van jachtvrije zones is in zowat alle Europese landen doorgevoerd. Enkele voorbeelden zijn Denemarken waar de oppervlakte van deze gebieden in de periode 1993-2000 nog sterk werd uitgebreid (uitbreiding van 52.500 ha jachtvrije zones met nog eens 65.000 ha) (Madsen et al. 1998a, b) en Nederland waar o.a. alle Vogelrichtlijngebieden (in totaal ruim 1 miljoen ha) jachtvrij zijn geworden (staat nu weer gedeeltelijk ter discussie wat betreft enkele schadeberokkende soorten). Uit Deens onderzoek bleek ook dat jachtbeperkingen in ruimtelijke zin aanzienlijker effectiever zijn voor een zoveel mogelijk ongestoord verloop van de foerageerstrategie van de ganzen en andere watervogels, dan beperkingen in de tijd van de dag (bv. alleen ochtend- of avondjacht toelaten).

In Vlaanderen is lange tijd geen specifiek beleid gevoerd wat betreft jachtvrije zones (rekening houdend met de verstoringgevoeligheid van watervogels). De belangrijkste jachtbeperking geldt voor erkende natuurreservaten (volledig jachtverbod). Deze reservaten vervullen bijgevolg een belangrijke rol als rustgebieden voor watervogels. Toch bleven een aantal specifieke problemen bestaan :

- natuurreservaten en andere jachtvrije gebieden hebben in Vlaanderen over het algemeen een veel kleinere oppervlakte in vergelijking met andere landen (gemiddelde oppervlakte in 2006 amper 36 ha). Dit maakt deze rustgebieden extra kwetsbaar voor randverstoring.
- ook het aantal natuurreservaten en groene bestemmingen in Vlaanderen is kleiner dan in andere Europese landen.
- binnen natuurreservaten zijn vaak weinig verstoringvrije voedselgebieden aanwezig. Deze bevinden zich vaak in landbouwgebied (bv. poldergraslanden). Het is belangrijk dat ook voldoende voedselgebieden binnen jachtvrije zones komen te liggen.

Om die reden werd in 2003 door de bevoegde minister een uitbreiding van jachtvrije zones voorzien en werd de jachtbeperking in vogelrijke gebieden doorgevoerd. Er werd voor geopteerd om in alle internationaal belangrijke watervogelgebieden dezelfde maatregel door te voeren, meerbepaald een beperking in de tijd: gedurende twee maanden kan overal nog gejaagd worden, vanaf een bepaalde datum wordt jachtverstoring volledig verbannen. Dit heeft het voordeel dat alle jagers in een vogelrijk gebied dezelfde mogelijkheid krijgen om gedurende een bepaalde periode te jagen.

Het alternatief is een meer gebiedsgerichte aanpak waarbij in elk vogelrijk gebied voldoende grote, volledig jachtvrije zones worden afgebakend (die zowel rustgebieden als foerageergebieden omvatten). Deze aanpak heeft het voordeel dat beter kan ingespeeld worden op de lokale situatie en dat er een betere afstemming mogelijk is met de instandhoudingdoelstellingen (IHD), en beheersplannen voor deze gebieden. Het is een optie die ook door Europa in haar gidsdocument duidelijk wordt naar voor geschoven (Europese Commissie 2004, pag. 7-8):

‘... Samenvattend is de Commissie daarom van mening dat jachtactiviteiten op NATURA 2000 gebieden in wezen beheerskwesaties zijn die in hoofdzaak op lokaal niveau dienen te worden bepaald. Dit beheer zou het best gestructureerd worden met een beheersplan dat garandeert dat activiteiten in overeenstemming te brengen zijn met de beschermingsdoelstellingen waarvoor de gebieden zijn aangewezen.’

En verder: ‘Afhankelijk van de aard van de NATURA 2000 gebieden en de jachtpraktijken moeten dergelijke beheersplannen oog hebben voor het instellen van geschikte gebieden waar niet mag worden gejaagd. Een uitgebreid onderzoeksprogramma in Denemarken heeft uitgewezen dat de zorgvuldige instelling van jachtvrije zones tegelijkertijd het gebruik van het gebied door watervogels en de jachtmogelijkheden in de buurt van dergelijke gebieden kan vergroten. Het concept van jachtvrije zones is ook stevig gevestigd in andere lidstaten en is niet beperkt tot NATURA 2000 gebieden (bv. gebieden waar niet mag gejaagd worden in Frankrijk).’

Het afbakenen van specifieke jachtvrije zones binnen vogelrijke gebieden heeft als nadeel dat bepaalde jagers meer getroffen worden door de beperkingen dan andere. Dit kan de discussie over de afbakening van jachtvrije zones aanzienlijk bemoeilijken.

Bijkomend probleem is dat voor de meeste NATURA 2000-gebieden in Vlaanderen op dit ogenblik nog geen IHD of beheersplannen zijn opgesteld. Dit wordt voorzien in de komende jaren en het is belangrijk dat het aspect jacht hierin niet ontbreekt. In afwachting daarvan is het aangeraden om de huidige reglementering in de vogelrijke gebieden te handhaven.

Samenvatting

De term 'vogelrijke gebieden' heeft betrekking op alle gebieden die van internationaal belang zijn voor watervogels. De meeste van deze gebieden zijn aangeduid als Europees Vogelrichtlijngebied en/of Ramsargebied. De selectie van de gebieden gebeurde op basis van het zogenaamde 1 %-criterium. Dit betekent dat gebieden waar geregeld minstens 1 % van de totale geografische, NW-Europese populatie voorkomt, van internationaal belang worden geacht (ondermeer in het kader van de Ramsar-Conventie en de EU-Vogelrichtlijn). Het INBO heeft op basis van beschikbare gegevens in de watervogeldatabank een lijst opgesteld van alle gebieden die aan dit criterium voldoen. De afbakening gebeurde op zo'n manier dat zowel rustgebieden als foerageergebieden voor watervogels binnen de perimeter werden opgenomen.

Het evalueren van de jachtbeperkingen in de vogelrijke gebieden (sinds 2003) vergt een diepgaander onderzoek dat in het kader van dit advies niet haalbaar bleek. Er zijn – naast jacht - immers tal van factoren die de trend en verspreiding van watervogels bepalen zoals weersomstandigheden, broedsucces enz. Bovendien duurt het vaak minstens 3 tot 4 jaar voor watervogels reageren op een veranderde jachtsituatie en is in dit stadium nog geen betrouwbare evaluatie mogelijk.

Het is moeilijk om een algemene uitspraak te doen over de gevolgen van jachtverstoring in vogelrijke gebieden. De eventuele negatieve effecten hangen van verschillende factoren af zoals van het type jacht, de intensiteit, de frequentie en de duur ervan, de betreffende soort en het gebruikte habitat, en (vooral) de beschikbaarheid van alternatieve rust- en voedselgebieden. Het belang van voldoende grote, ongestoorde rustzones wordt algemeen erkend en het concept van jachtvrije zones is in zowat alle Europese landen doorgevoerd. Belangrijk is dat deze zones zowel rustgebieden als hoogwaardige foerageerterreinen omvatten. In Vlaanderen vormen vooral natuurreservaten een belangrijke categorie van volledig jachtvrije zones. Deze gebieden hebben bijgevolg een zeer belangrijke functie als rustgebieden voor watervogels. De kleine oppervlakte van deze gebieden en het feit dat belangrijke foerageergebieden (bv. graslanden) vaak buiten het eigenlijke reservaatgebied gesitueerd zijn, heeft als gevolg dat verstoring van watervogels in Vlaanderen in bepaalde gevallen een belangrijk knelpunt blijft. Het doorvoeren van jachtbeperkingen in vogelrijke gebieden in 2003 moet gezien worden als een beleids optie om het afbakenen van ruimere jachtvrije zones te combineren met een beperkte jacht (in de tijd). Het alternatief is een beleid dat er op gericht is om per vogelrijk gebied een strikt onderscheid te maken tussen volledig jachtvrije zones en zones zonder jachtbeperkingen, rekening houdend met instandhoudingdoelstellingen en beheersplannen voor deze gebieden. Deze zijn nog in opmaak zodat een realisatie op korte termijn (bv. openingsbesluiten 2008) weinig waarschijnlijk is.

Referenties

Zie vraag 8.

HOOFDSTUK 8: GRAUWE GANS

Vraag 8. Grauwe Gans

Zijn er, vanuit de beleidsdoelstelling om de overzomerende populaties significant te reduceren, ecologische of populatie-ecologische bezwaren om de zomerjacht pas te sluiten op 15/10 (nu 30 september) ?

Zijn er bezwaren om een vorm van voorjaarsjacht tussen 1 maart en 15 april toe te laten (onder voorwaarden van artikel 9 van de Vogelrichtlijn) ?

Zijn er, behalve de periode dat de overwinterende ganzen hier verblijven, nog andere factoren waarmee rekening moet worden gehouden ?

Voorkomen en populatieontwikkeling van de Grauwe Gans in Vlaanderen

De aantalonwikkeling van de broedpopulatie Grauwe Ganzen wordt uitvoerig besproken in Devos *et al.* (2006). De Grauwe Gans *Anser anser* is de enige inheems broedende ganzensoort in West-Europa. Vervolging en drooglegging van moerasgebieden in de 19de eeuw (en daarvoor) zorgden er voor dat de soort overal sterk in aantal afnam en in grote delen van het broedareaal volledig verdween. Wellicht was dat laatste ook het geval in Vlaanderen maar helaas zijn er weinig of geen gegevens bekend over het historisch voorkomen van de soort.

De recente geschiedenis van de Grauwe Gans in ons land start met de introductie van de soort in het Zwin in 1955. Dit had onmiddellijk succes en leidde tot een relatief kleine, lokale populatie in de jaren '60 en '70. Sindsdien is er veel veranderd en heeft de soort zich verspreid over tal van nieuwe broedgebieden. Dankzij het veldwerk dat voor de broedvogelatlas is gebeurd in de periode 2000-2002, hebben we een goed beeld van de toenmalige status van de soort als broedvogel (Devos, 2004).

In het begin van de atlasperiode kon het broedbestand geschat worden op ongeveer 1000 paren. In 2002 was dit al opgelopen tot 1200-1300 paren. Ondanks de grote toename blijft het Vlaamse verspreidingsareaal vrij beperkt. De soort werd zeker of waarschijnlijk broedend aangetroffen in 83 atlashokken van 5 op 5 km. Op een totaal van 645 atlashokken betekent dit een bezetting van 14,1 %. Louter gebaseerd op de doorgegeven aantalschattingen voor de atlashokken, komt vooral de oostelijke helft van de Kustpolders (respectievelijk 480-520 en 90-110 paren in de regio's Oost- en Middenkust) naar voren als een belangrijk broedgebied. Net als bij de broedpopulaties in het Oost-Vlaamse Krekengebied (85-120 paar) en het polder- en havengebied van Antwerpen-Linkeroever (25-30 paar) sluit het verspreidingsareaal in de Kustpolders nauw aan bij de omvangrijke broedpopulatie in Zeeuws-Vlaanderen. Ook aan de andere kant van Vlaanderen – en meer bepaald in het Limburgse Maasvallei - is er sprake van een grensoverschrijdende broedpopulatie met Nederland. Aan Vlaamse zijde van de Grensmaas wordt het broedbestand in de atlasperiode geschat op 170-190 paar. Verspreid over de rest van Vlaanderen zijn er tal van kleinere, geïsoleerde broedplaatsen die echter zelden meer dan een 20-tal broedparen herbergen.

In 2005-2006 liep een project in de Oostkustpolders (regio Knokke-Brugge-Oostende) waarbij meer gedetailleerd onderzoek werd gedaan naar de populatiegrootte en verplaatsingen van Grauwe Ganzen en mogelijke populatiereducerende maatregelen (Kuijken *et al.*, 2006). Hieruit

bleek dat zich in de periode tussen de broedvogelatlas (2000-2002) en 2006 in een aantal regio's sterke veranderingen in grootte van de broedpopulaties hadden voorgedaan. Zo werd een duidelijke afname van de broedpopulatie Grauwe Ganzen vastgesteld tussen 2000-2002 en 2006. Zo liepen de aantallen in de regio Knokke-Zwin terug van ruim 100 naar een 5-tal nesten. Ook in de regio Lapscheure-Hoeke (van 120 naar een 30-tal) en de Stadswallen van Damme (van 150 nesten in 2001 naar 20-25 broedpaar) werd een sterke afname vastgesteld. In het grootste kerngebied, het CTO-terrein in de achterhaven van Zeebrugge liepen de aantallen terug van 235 nesten (waarvan 58 verlaten of gepredeerd) naar 130 (waarvan 58 verlaten of gepredeerd). De oorzaak voor deze afname is hoogstwaarschijnlijk telkens te zoeken in de aanwezigheid van Vossen (getuige de vele gepredeerde nesten). In enkele andere gebieden zoals de Uitkerkse Polders was dan weer een toename van het aantal nesten merkbaar (van 4 in 1999 naar 82 in 2006) (Kuijken *et al.*, 2006). De totale broedpopulatie aan de Oostkust lijkt echter aanzienlijk afgenomen. Over de recente evoluties in andere regio's beschikken we op dit ogenblik over weinig of geen informatie.

Populatiereducerende maatregelen

Kuijken *et al.* (2006) geeft aan de hand van een literatuurstudie een overzicht van de gangbare bestrijdingsmaatregelen van populaties verwilderde ganzen. Wanneer men wil ingrijpen in een populatie om de aantallen te stabiliseren of indien gewenst te laten afnemen kan men op twee niveaus werken. Enerzijds kan het reproductiesucces verlaagd worden en anderzijds kan de adulte mortaliteit verhoogd worden. Aan de verschillende mogelijke maatregelen die hiertoe kunnen worden toegepast kleven voor- en nadelen. Wanneer wordt beslist om een populatie te gaan beheren door middel van één of meerdere van deze maatregelen moeten een aantal zaken in overweging worden genomen.

Eerst en vooral moet worden gedacht over de effectiviteit van de toegepaste maatregelen en de termijn waarop deze effect zullen beginnen te sorteren. Zaken als de mate waarin de populatieomvang en/of de problemen kunnen worden beïnvloed, het moment waarop de stabilisatie of reductie begint op te treden en de periode waarin deze maatregelen dienen worden volgehouden spelen hierin een belangrijke rol. Een tweede belangrijk aspect is het kostenplaatje dat met het uitvoeren en volhouden van deze maatregelen gepaard gaat, met andere woorden: hoeveel kosten moeten worden gemaakt om een bepaalde populatievermindering te bewerkstelligen met verschillende methoden? Ten derde zijn aan een aantal methoden ongewenste neveneffecten gekoppeld. Deze kunnen een verplaatsing van het probleem en effecten op andere soorten en doelstellingen inhouden (van der Jeugd *et al.*, 2006).

Er zijn verschillende maatregelen om de populatieomvang van overzomerende ganzen te beperken. Deze kunnen in twee categorieën worden onderverdeeld: letaal en non-letaal. De eerste categorie kan op zijn beurt ook in twee leden worden opgesplitst: ingrijpen in de reproductie en ingrijpen in de overleving. Ingrijpen in de reproductie gebeurt door het schudden, prikken, rapen, vertrappen of behandelen met lichte minerale olie van eieren of het op een andere manier onklaar maken van nesten. Het doden van adulten gebeurt door wegvangen en liquideren van vogels tijdens de rui of door het afschieten. Tot de non-letale categorie behoren de verandering van het beheer om de oppervlakte nest- en opgroeihabitat te beperken of door het voorzien van opvangzones in of rond kerngebieden wat gepaard kan gaan met een verjaagbeleid buiten deze zones (van der Jeugd *et al.*, 2006).

De modelmatige analyses uitgevoerd in het kader van de studie omtrent de Oostkustpolders (Kuijken *et al.* 2006) wijzen in dezelfde richting als de conclusies van Nederlands onderzoek, namelijk dat de overleving van de adulte vogels de grootste en meest directe invloed heeft op de populatieaantallen en de evolutie ervan. Met andere woorden het afvangen van ruiende ganzen, predatie van adulte dieren door vos en afschot vormen de factoren die het meeste invloed op de populatieontwikkeling kunnen hebben (Kuijken *et al.* 2006).

Er wordt echter geschat dat om de stand van de ganzen effectief te doen afnemen door middel van afschot als enigste maatregel, jaarlijks minstens 50 % van alle vogels zou dienen te worden afgeschoten (van der Jeugd *et al.*, 2006).

Het belangrijkste neveneffect bij het bejagen van ganzen is het verstorend effect op de inheemse fauna. Een tweede probleem is dat de vogels op vaak korte termijn veel schuwer worden en kunnen uitwijken naar gebieden waar niet geschoten mag worden, wat aanleiding geeft tot een concentratie van ganzen in niet bejaagde en/of beschermde natuurgebieden.

Voor wat het schudden van eieren betreft geeft van der Jeugd aan dat zelfs wanneer 85 tot 90% van de nesten onklaar gemaakt wordt dit in het beste geval een stabilisatie van het aantal ganzen als resultaat heeft. Een groter probleem bij het schudden is dat deze maatregel, net als andere maatregelen die niet 'definitief' zijn, een blijvende inspanning vergt en bij stopzetting alle gedane inspanningen snel ongedaan gemaakt worden (van der Jeugd *et al.* 2006 in Kuijken *et al.* 2006).

Voorjaarsjacht

Regulerende maatregelen voor een soort die schade veroorzaakt zijn waarschijnlijk het meest effectief wanneer de populatie op zijn seizoensminimum verkeert en de beschikbaarheid van vervangende vogels het kleinst is. Dit is de broedperiode of de periode die er juist aan voorafgaat.

Het bejagen van vogels in het voorjaar en de zomer (periode van voorjaarstrek en broedperiode) is in principe verboden door de Europese Vogelrichtlijn. Enkele schadeveroorzakende soorten kunnen echter een passender behandeling krijgen op grond van artikel 9 van de richtlijn. Daaraan zijn verschillende voorwaarden verbonden:

- Met moet aantonen dat er **geen andere bevredigende oplossing** is.
- Met moet kunnen aantonen dat de schade **belangrijk** is. Zie ook p. 55 gidsdocument (Europese Commissie 2004): *De kans dat schade zicht voordoet is ook niet genoeg. Als schade nog niet duidelijk is, behoort voorbijge ervaring en grote waarschijnlijkheid aan te tonen dat het zich zal voordoen. Verder moet het belangrijke schade betreffen aan een economisch belang, hetgeen dat het meer is dan een gewoon ongemak en normaal bedrijfsrisico.* Er moet ook nagegaan worden of jacht een doeltreffende oplossing is. Het kan bijvoorbeeld zijn dat afgeschoten vogels door andere vogels worden vervangen.
- De afwijking moet ook beperkt worden tot het strikt noodzakelijke en controle ervan door de Commissie moet mogelijk zijn. Er moet ook jaarlijks verslag worden uitgebracht aan de Commissie.

Naast de door Europa opgelegde voorwaarden stuit voorjaarsjacht (met het oog op populatiereductie) bovendien op een aantal praktische moeilijkheden naar uitvoering toe. De voorjaarsjacht op Grauwe Ganzen kan alleen leiden tot een merkbare populatiedaling indien het aantal geslachtsrijpe broedvogels (die in datzelfde jaar tot broeden zullen overgaan) wordt

gereduceerd. Dit is evenwel niet vanzelfsprekend. In de periode 1 maart – 15 april zijn de volwassen paren aan het broeden (wijfje op het nest, mannetje wakend in de buurt). Grauwe Ganzen broeden voor de overgrote meerderheid in beschermde natuurgebieden (kleiputten, kreken, moerassen, enz.) of in ontoegankelijke gebieden zoals havengebieden. Jachtrevieren en/of agrarische gebieden herbergen wellicht nauwelijks broedende ganzen.

Naast de broedende vogels is er in de belangrijkste ganzenregio's ook een aanzienlijk aantal onvolwassen vogels aanwezig (< 3 jaar oud). Deze houden zich in het voorjaar vaak in groepjes op in de buurt van de broedgebieden (vaak wel in agrarisch gebied). De kans is zeer groot dat 'gewone' bejaging in het voorjaar vooral zal leiden tot het schieten van deze onvolwassen vogels die zich buiten de beschermde natuurgebieden bevinden. Voor populatieregulatie is die jacht echter niet effectiever dan de reguliere jacht in het najaar. Het plaatselijk bejagen van deze ganzen kan mogelijk wel een oplossing zijn om ze weg te houden van schadegevoelige landbouwpercelen. Uit de bevraging in het kader van het onderzoek in de Oostkustpolders in 2006 bleek echter dat voor mobiele soorten als ganzen de huidige bepaling van de bijzondere bejaging, namelijk op en rond percelen met graangewassen, niet zeer werkbaar is. Een te verwachten neveneffect van de bejaging is dat deze ganzen ook veel schuwer zullen worden en zich in toenemende mate zullen concentreren in natuurgebieden (wat dan weer de kansen op ecologische schade vergroot).

Het bejagen van Grauwe Ganzen in de broedgebieden zal met vrij grote zekerheid ook aanzienlijke verstoring in deze gebieden veroorzaken. Alleen de beheerders en terreinverantwoordelijken met een grote terreinkennis kunnen inschatten of bejaging in die gebieden verantwoord is en hoe die eventueel moet gebeuren. In de meeste gevallen zal dit (zeer) problematisch zijn gezien de aanwezigheid van andere beschermde, kwetsbare en verstoringgevoelige moeras- en weidevogelsoorten.

Bij jacht op Grauwe Ganzen in de maand maart is de kans op verwarring met wilde ganzen reëel. Naast die mogelijke verwarring speelt ook hier het aspect verstoring mee. Vooral Kolganzen kunnen nog tot ver in maart in grote groepen aanwezig zijn in Vlaanderen (tot meer dan 15.000 midden maart). Pas in de laatste week van maart zijn vrijwel alle Kolganzen weggetrokken.

Vooraleer een vorm van bijzondere voorjaarsjacht in overweging te nemen, is het aangeraden om de huidige situatie grondig te evalueren, zowel wat betreft de evolutie van de ganzenpopulatie als de omvang van de landbouwschade. Conform artikel 9 van de Vogelrichtlijn moet immers aangetoond worden dat de huidige maatregelen niet bevredigend zijn en dat de schade aanzienlijk is.

De huidige vaststellingen wijzen er op dat de Grauwe Gans in de belangrijkste broedgebieden aan de Oostkust (en mogelijk ook in andere regio's) een aanzienlijke afname kende. Dit is wellicht een gecombineerd effect van natuurlijke predatie door de Vos en genomen maatregelen om het broedsucces te verlagen. In hoeverre een verdere afname zal plaatsvinden, hangt wellicht gedeeltelijk af van de economisch ontwikkeling van de haventerreinen in Zeebrugge waarop zich nog een belangrijke broedplaats en concentratieplaats bevindt.

Met het oog op eventuele nieuw te nemen maatregelen is het belangrijk om te weten of de recente achteruitgang van het broedbestand aan de Oostkust heeft geleid tot een vermindering van de landbouwschade. Alleen dan kan geëvalueerd worden of de huidige aanpak (in combinatie met vossenpredatie) resultaten oplevert en of er een duidelijk verband is tussen de grootte van de ganzenpopulatie en de opgelopen schade. Het antwoord op die vraag zal in belangrijke mate bepalen of een verdere populatiereductie wenselijk is en welke bijkomende

maatregelen kunnen overwogen worden. Hierbij mag niet uit het oog verloren worden dat de gunstige staat van instandhouding van de Grauwe Gans niet in het gedrang mag komen.

Najaarsjacht

Bij het verlengen van de najaarsjacht tot 15 oktober bestaat het risico van verwarring van Grauwe Ganzen met de eerste aankomende groepen Kolganzen en Kleine Rietganzen. Beide soorten komen steeds vroeger aan in de Vlaamse overwinteringgebieden. De midmaandelijke watervogeltelling rond half oktober leverde tot 1999 nooit meer dan 100 Kolganzen op in Vlaanderen, terwijl dit de voorbije jaren regelmatig oploopt tot meer dan 1000 exemplaren (maximum ruim 2200 ex. in oktober 2004). Bij Kleine Rietganzen gaat het midden oktober hooguit om enkele tientallen exemplaren.

Samenvatting

Het toestaan van een vorm van **voorjaarsjacht** met het oog op populatiereductie kan alleen onder de voorwaarden van artikel 9 van de Europese Vogelrichtlijn. Enkel een bijzondere bejaging ter voorkoming of vermindering van aanzienlijke schade die niet met andere middelen kan opgelost worden, komt in aanmerking.

Hoewel voorjaarsjacht en het doden van adulte broedvogels wellicht de meest effectieve methode is om tot een populatievermindering te komen, kunnen verschillende praktische moeilijkheden en ecologische bezwaren geopperd worden. Het overgrote merendeel van de broedvogels houdt zich in de periode 1 maart – 15 april op in beschermde natuurgebieden en/of zeer moeilijk toegankelijke gebieden op. Daar zijn de vogels zeer moeilijk of niet te bejagen en is vooral de potentiële verstoring van andere beschermde, kwetsbare en verstoringgevoelige moeras- en weidevogelsoorten in deze gebieden een ernstig probleem. Alleen de beheerders en terreinverantwoordelijken met een grote terreinkennis kunnen inschatten of bejaging in die gebieden verantwoord is en hoe die eventueel moet gebeuren.

De groepen ganzen die zich in het voorjaar buiten de broedgebieden ophouden en potentieel beter bejaagbaar zijn, betreffen bijna uitsluitend onvolwassen vogels. Het bejagen van deze subadulte ganzen in het voorjaar biedt op het vlak van populatieregulatie geen grote meerwaarde in vergelijking met jacht in het najaar. Een mogelijk negatief neveneffect is een grotere concentratie van (niet-broedende) Grauwe Ganzen in natuurgebieden wat de kans op ecologische schade verhoogt.

Een bijkomend probleem bij jacht in de maand maart is de kans op verwarring met wilde ganzensoorten en het optreden van jachtverstoring op de traditionele ganzenpleisterplaatsen. Vooral Kolganzen kunnen nog tot ver in maart in grote aantallen aanwezig zijn.

Vooraleer een vorm van bijzondere voorjaarsjacht in overweging te nemen, is het aangeraden om de huidige situatie grondig te evalueren, zowel wat betreft de evolutie van de ganzenpopulatie als de omvang van de landbouwschade. De huidige vaststellingen wijzen er op dat de Grauwe Gans in de belangrijkste broedgebieden aan de Oostkust (en mogelijk ook in andere regio's) recent een aanzienlijke afname kende. Dit is wellicht een gecombineerd effect van natuurlijke predatie door de Vos en genomen maatregelen om het broedsucces te verlagen. Het is vooralsnog niet duidelijk of deze trend tot een merkbare daling van de landbouwschade heeft geleid. Dit laatste zal in belangrijke mate bepalen of een verdere populatiereductie al of niet wenselijk is en welke bijkomende maatregelen kunnen overwogen worden (in zoverre toelaatbaar onder de voorwaarden van artikel 9 van de Vogelrichtlijn).

Bij het verlengen van de **najaarsjacht** tot 15 oktober bestaat het risico van verwarring van Grauwe Ganzen met de eerste aankomende groepen Kolganzen en Kleine Rietganzen. Beide soorten komen steeds vroeger aan in de Vlaamse overwinteringgebieden. In Vlaanderen zijn de laatste jaren midden oktober reeds meer dan 1000 tot zelfs meer dan 2000 Kolganzen aanwezig.

Referenties (vragen 3 – 8)

Birdlife International, 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, U.K. (Birdlife Conservation Series No. 12).

Bregnballe T., J. Madsen & P. A.F. Rasmussen, 2003/ Effects of temporal and spatial hunting control in waterbird reserves. *Biological Conservation* 119: 93-104.

Devos K., 2004. Grauwe Gans *Anser anser*. In: Vermeersch, G., Anselin, A., Devos, K., Herremans, M., Stevens, J., Gabriëls, J. & Van Der Krieken, B. (red.) *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000 – 2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel : 118 - 120

Devos, K., G. Vermeersch, A. Anselin, E. Kuijken, F. De Scheemaeker, J. Gabriëls & W. Hamelinck, 2006. Verspreiding en populatieontwikkeling van broedende Grauwe Ganzen *Anser anser* in Vlaanderen. *Oriolus* 71 (bijlage): 104-110.

Europese Commissie, 2004. Gidsdocument voor de jacht in het kader van Richtlijn 79/409/EEG van de Raad inzake het behoud van de vogelstand. ‘De Vogelrichtlijn’.

Kuijken, E., J. Casaer, W. Courtens & C. Verscheure, 2006. Beheerplan voor overzomerende ganzen aan de Oostkust. INBO.R.2006.31. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Madsen J., 1998a. Experimental refuges for migratory waterfowl in Danish wetlands. I. Baseline assessment of the disturbance effects of recreational activities. *J. of Appl. Ecology* 35: 386-397.

Madsen J., 1998b. Experimental refuges for migratory waterfowl in Danish wetlands. II. Tests of hunting disturbance effects. *J. of Appl. Ecology* 35: 398-417.

van der Jeugd, H., B. Voslamber, C. van Turnhout, H. Sierdsema, N. Feige, J. Nienhuis & K. Koffijberg, 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Verscheure C. & E. Kuijken, 2005. Hoe honkvast zijn onze Grauwe Ganzen *Anser anser* ? Resultaten van een project met nekringen in de Oostkustpolders. *Natuur.oriolus* 71 (Bijlage): 145-151.

Wetlands International 2006. Waterbird Population Estimates. Fourth Edition. Wetlands International, Wageningen, Nederland.

HOOFDSTUK 9: VOS

Vraag 9. Vos

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van een eventuele verlenging of verschuiving van de jachtperiode op de vos ? Wat zijn bv. de voor- en nadelen van :

- het hele jaar vossenjacht mogelijk te maken (wat nu het geval is in bv. Nederland, Wallonië en Oostenrijk) ;
- een vervroegde opening van de jacht toe te staan, bv. vanaf 1 juli (nu 1 september) ;
- een latere sluiting van de jacht toe te staan, bv. tot eind februari (nu 15 januari).

Onder welke voorwaarden zijn uitgebreidere jachtmogelijkheden voor vos een valabele optie om de verspreiding van de vossenlintworm in te dijken ? Welke periode van het jaar komt hiervoor bv. het meeste in aanmerking ?

Kan een lokaal meer uitgebreide vossenjacht nuttig zijn met betrekking tot de bescherming van grondbroeders, en zo ja, onder welke voorwaarden ?

Jachtperiode en (populatie)ecologie vos

Vossen zijn territoriale roofdieren met één voortplantingscyclus per jaar. De paartijd valt globaal in de periode van december tot februari, met een piek in januari. De jongen worden geboren in de periode van februari tot april, met een piek in maart (dracht 52 dagen).

Vossenjongen blijven als 'nest' in de regel bij elkaar en in directe binding met hun burcht tot eind mei of juni. In de zomermaanden (juli, augustus) zijn zij nog nauwelijks gebonden aan de burcht, maar blijven binnen het ouderlijk territorium doorgaans wel nog in elkaars gezelschap. Vanaf oktober komt een algehele dispersiegolf onder deze jonge dieren op gang, waarbij een deel van de wijfjes en alle mannetjes het ouderlijk territorium verlaten. Tegen de paartijd ontstaat een voortschrijdende stabilisering in de populatiestructuur, waarbij individuele territoria worden ingenomen door een dominant koppel. Dergelijke territoria hebben een oppervlakte in de grootteorde van enkele honderden hectare, en worden bezet door 1 dominant mannetje en 1 dominant wijfje, vaak aangevuld door 1 of enkele niet-dominante wijfjes (doorgaans jongen van het jaar voordien).

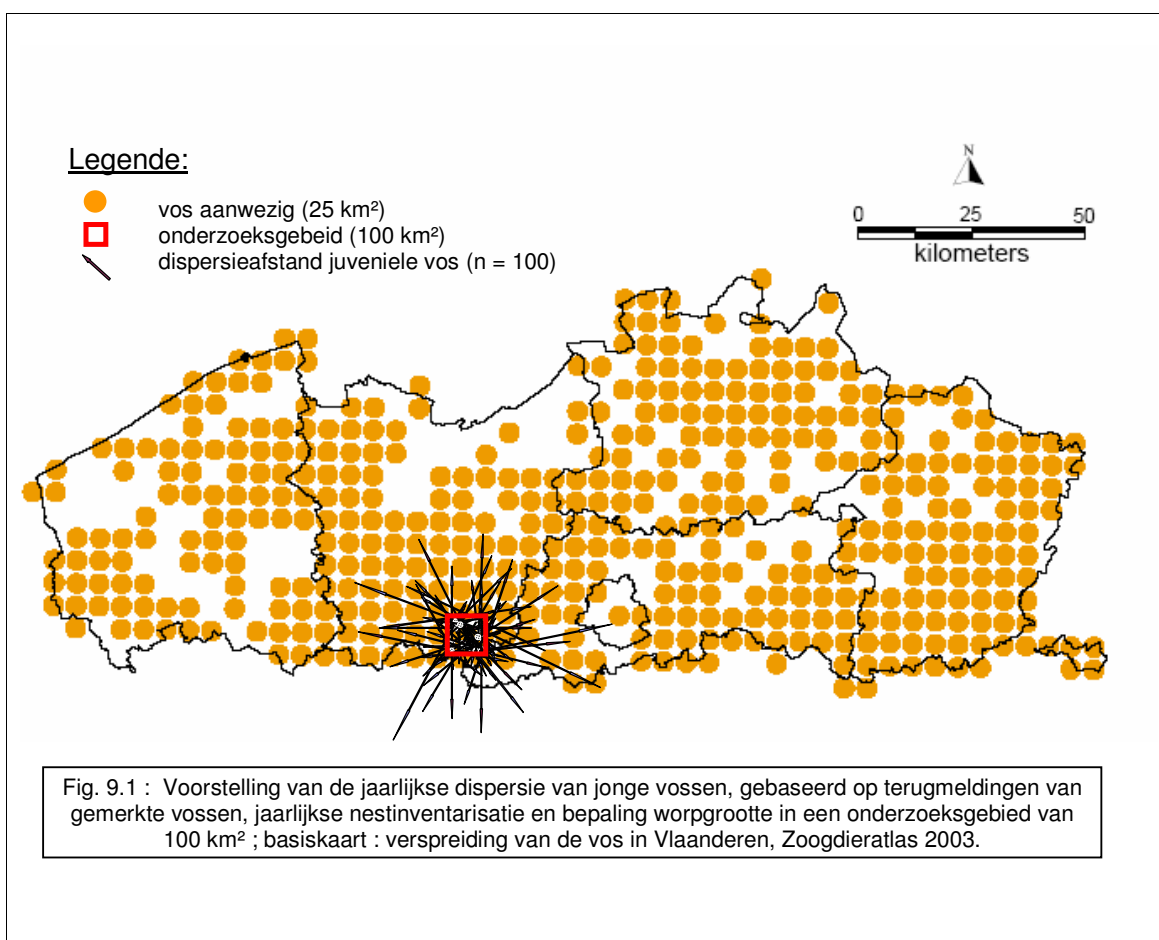
In de regel brengt enkel het dominante wijfje een nest jongen groot ; de andere wijfjes worden of niet drachtig, of verliezen hun dracht of nest in een vroeg stadium. Het aantal jongen kan variëren van 3 (2) tot 9 (11), maar bedraagt meestal 4 of 5. Wijfjes kunnen hun eerste nest hebben op het einde van hun eerste levensjaar.

Naast de residerende vossen zijn er ook niet-gevestigde dieren, die gedurende een langere periode een zwervend bestaan leiden en de facto een populatiereserve vormen.

In West-Europa heeft de vos de laatste decennia globaal een spontane populatie-uitbreiding gekend. In westelijk Vlaanderen ontbrak de soort tot ver in de jaren '80 nagenoeg geheel – wat een vrij 'uniek gat' in het areaal opleverde. Vroegere openingsbesluiten voorzagen daarom ook in een totaal jachtverbod in deze regio, dan wel in een verregaande schoontijd. Elders was de soort aanwezig maar niet talrijk. Waar de vos nooit geheel is weggeweest of zeldzaam was, bestaat daarentegen vanouds een cultuur van jaarrond-bejaging, overeenkomstig de kwalijke reputatie van roofdieren zoals zij eveneens vanouds algemeen gangbaar was (zie bvb. Reynolds & Tapper, 1996).

Vossenpopulaties worden thans zo goed als nergens in hun voortbestaan bedreigd. Uit hoofde daarvan kent het eventueel terugschroeven van de jaarrond-bejaging nergens een dwingende noodzaak. Het is derhalve niet ondenkbaar dat deze bejaging actueel niet zozeer een bewust gekozen regelgeving is, dan wel eerder een meegedragen ‘erfenis’ uit het verleden. Opportuniteitsredenen (draagvlak, prioritering, ..) liggen daarbij zeker mee aan de basis om een en ander alsnog ongemoeid te laten (med. o.a. VZZ, 1998 ; SFEPM, 2006). De actuele Vlaamse regelgeving geldt in internationale context veeleer als ‘vosvriendelijk’. Dit kan echter bezwaarlijk als motief op zich gelden om een ‘inhaalproces’ te gaan doorvoeren. De recent-historische uitgangssituaties en hun maatschappelijke inbedding zijn immers grondig verschillend : het omgaan met een nieuwe situatie, dan wel met de nasleep van een vroegere cultuur inzake roofdierbeheer.

De huidige openingsperiode voor de jacht op de vos (1 september – 15 januari) valt grotendeels samen met de periode van algehele dispersie van de eerstejaarsdieren, d.i. in het najaar van hun geboortjaar. Uit het referentiegebied van het INBO-vossenonderzoek (Van Den Berge, 2005a) blijkt dat daarbij een jaarlijkse ‘productie’ van ca. 1 vos/km² optreedt, en de dispersieafstanden gemiddeld ca. 14 km bedragen met uitschieters tot ruim 30 km (figuur 9.1). Van de vossen die sneuvelen (vooral jacht, daarnaast verkeerssterfte) bereikt ruim 70 % niet de leeftijd van één jaar, terwijl minder dan 10 % ouder dan 2 jaar wordt – terwijl de fysieke levensverwachting van een vos tot 10 jaar of ouder kan oplopen.

De jacht grijpt dus vooral in op de jaarlijkse nieuwe cohorte, op het moment dat deze massaal in beweging is. Beide factoren maken dat het naakte effect van bejaging, naar bezetting van de bestaande territoria in het voorjaar, nauwelijks effect ressorteert. Onder de eerstejaarsdieren treedt immers sowieso ook een natuurlijke sterfte op (jacht compenseert hier voor een deel), terwijl de groep overlevende dieren in die mate mobiel is dat vrijkomende gebieden heel snel weer worden ingenomen.

Dit laatste maakt ook dat in de beste vossenbiotopen, indien daar intensief op vossen wordt gejaagd, relatief veel exemplaren kunnen worden geschoten gespreid over de maanden van de jachtperiode. Dergelijke gebieden fungeren dan immers als 'sink' en werken 'drainerend' voor een ruimer gebied (zie bvb. The Game Conservancy Trust, 2000).

Globaal gesteld gaan populaties die onder druk komen te staan – zoals bij meerdere en telkens herhaalde 'draineringen' gespreid over een wijde regio of bij een acute fase van een epizoötie (rabiës) – deze verliezen proberen te compenseren door precies het productieapparaat aan te zwengelen : meer worpen en/of grotere worpen, en aansluitend ook een grotere overleving tijdens de eerste levensmaanden wegens minder interne concurrentie en conflicten (zie o.a. Artois, 1989 ; Mulder, 2005).

Zelfs bij stijgende afschotcijfers hoeft het productieapparaat niet negatief te worden beïnvloed. Enerzijds zal een geïntensifieerde jacht immers een groter aandeel van de andere sterfte (verkeer, verkomering,...) onder de jonge dieren vervangen. Anderzijds is er op het niveau van de vossenterritoria zelf ook een buffering aanwezig in de hoedanigheid van de extra-wijfjes. Valt het dominante wijfje weg, dan kan een subdominant dier deze plaats innemen waarbij haar dracht of worp dan niet zal verloren gaan (geen embryoresorptie resp. kannibalisme), en er toch een nest succesvol groot zal worden binnen het territorium. Het wegvallen van dominante dieren kan bovendien leiden tot verschuivingen van territoria, waarbij dieren van lagere sociale rang genoeg nemen met kleinere gebieden – waarin dan sowieso ook minder adulten (eters) leven die op eenzelfde oppervlakte hun voedsel moeten vinden. Dit kan leiden tot een nieuwe sociale structuur (koppels i.p.v. groepjes), met toename van het aantal territoria en dus van het aantal worpen. Het optreden van dergelijke fenomenen is bij de vos effectief aangetoond als reactie op verhoogde sterfte ten gevolge van rabiës – waarbij precies de dominante dieren het meest sociale interacties hebben en daardoor ook de hoogste kans op besmetting en sterfte (zie bv. Chautan *et al.*, 2000).

Een sterkere bejaging tijdens de najaars- en wintermaanden (stijgende afschotcijfers) zal aldus een verhoogde reproductierespons uitlokken.

Indien de bejaging intensief genoeg is, zal deze respons de winterverliezen uiteindelijk niet meer kunnen ophalen en moet de populatie gaan afnemen – en zullen de afschotcijfers op termijn gaan dalen.

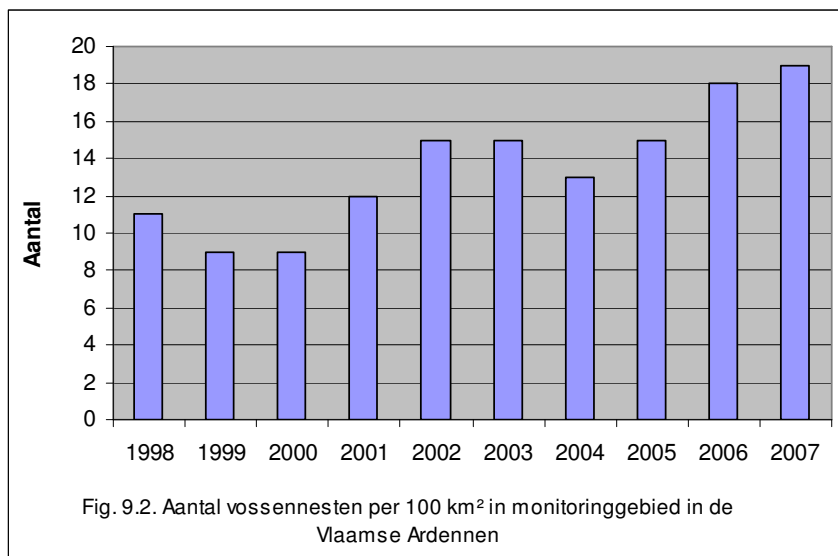
Blijft de intensiteit van de bejaging beneden een zekere drempel, dan kan precies het omgekeerde effect worden bewerkstelligd : hoge of stijgende afschotcijfers, én een blijvend hoog of stijgend aantal nesten, met jaarlijkse toevoeging van een grote nieuwe cohorte.

In beide gevallen daalt de gemiddelde leeftijd in de populatie.

In het referentieonderzoeksgebied blijkt het aantal slagende vossennesten, na een tijdlang geen duidelijke trend vertoond te hebben, de laatste twee jaren een sprong te nemen (zie figuur 9.2). Waar in de periode van 1998 tot 2005 het maximum aantal slagende nesten 15

bedroeg, steeg dit in 2006 tot 18 en in 2007 tot 19. Een verklaring hiervoor is (voorlopig) niet met zekerheid te geven.

In 2005 bleek de jaarproductie van ca. 1 vos/km² (15 geslaagde nesten, gemiddelde worpgrootte 6.6) er zo goed als gelijk te zijn met het gerapporteerde afschot aldaar (en met het globale gemiddelde voor Vlaanderen ten belope van 0.91 vos/km²). Dit zou kunnen inhouden dat bejaging er in slaagde de groei van de populatie af te remmen.

Toch is een eenvoudig tijdseffect weinig plausibel, gezien de rekolonisatie van de regio inmiddels reeds zowat vijftien jaar geleden voltrokken is. Bovendien is ongetwijfeld gaandeweg meer ervaring en overeenkomstig een verder schrijdende ‘specialisatie’ bij de vossenjacht ontstaan. Uit de afschotcijfers (INBO-data) blijkt inderdaad zeker ook geen afname van het afschot, wel integendeel.

Het lijkt er dus op, dat onder het huidige bejagingsregime de sociale structuur in de populatie in die zin wordt beïnvloed dat vooral de voortplanting wordt aangezwengeld. Daarbij moet rekening gehouden worden met een mogelijk groeipotentieel van de vossenpopulatie, gezien de actuele dichtheid, vergeleken met buitenlandse (doorgaans jaarrond bejaagde) studiegebieden, eerder als laag dient beschouwd worden (vergelijk Niewold & Jonkers, 1999 ; Niewold & Müskens 1999).

Helaas zijn er geen studies voorhanden waarin de populatiedynamiek van de vos kon worden gevolgd in onbejaagde onderzoeksgebieden met een relevante oppervlakte (bv. 100 km²).

Latere sluiting van de jacht

In het vroege voorjaar treedt een ruimtelijke stabilisering op in de vossenpopulatie, gekoppeld aan voortplanting in territoria.

In de periode daarop aansluitend, wanneer er vossenjongen zijn die dagelijks vast voedsel nodig hebben, treden de grootste conflicten op met de belangen van de jacht. In die periode gaan immers ook de kleinwildsoorten zich voortplanten en treedt predatie op jongen en/of moederdieren op.

Naar effect op de najaarsstand van de kleinwildsoorten (de potentiële jachtoogst) zal het lokaal verhinderen van de voortplanting van de vos veel rendabeler zijn dan de winterjacht op

de vos. Met dit doel voor ogen, is de vraag hoe dit te bewerkstelligen – o.m. rekening houdend met jachttechnische aspecten en de gangbare principes inzake weidelijkheid. Zo is één van de meest gedragen basisregels het vermijden een dier te doden waarvan de jongen vervolgens zullen verkommeren.

Nu reeds (bejaging tot 15 januari) worden ongetwijfeld een deel moervossen geschoten die net reeds bevrucht zijn. Een verlenging tot eind februari zal dit aantal normalerwijs wel wat doen toenemen, maar zeker niet in een verhouding die gelijke tred houdt met de vereiste inspanning daartoe. In deze periode, voorafgaand aan het werpen, gaan drachtige moeren zich immers steeds langduriger in de burchten ophouden, en zijn dus onbereikbaar voor de gewone bejaging. In februari zitten drachtige moeren zelfs vrijwel altijd in een hol (Mulder, 2007a). Bovendien volstaat het niet, zoals hoger geduïd, ‘de’ drachtige moer van een territorium te doden, maar zouden in veel gevallen ook de extra-moeren eveneens dienen gedood te worden. Per territorium wordt weliswaar normaal slechts één nest succesvol grootgebracht, maar kunnen wel meerdere wijfjes bevrucht zijn die als interne buffer fungeren (cf. al dan niet plaatsvinden van embryoresorptie, of kannibalisme op de pasgeboren jongen).

Beide elementen zullen het netto rendement van deze extra bejaagtijd heel sterk doen afnemen.

Wil men enige zekerheid bekomen om geen opgroeiende vossennesten te hebben in een bepaalde regio, dan is burchtbejaging met getrainde burchthonden nagenoeg het enige middel daartoe.

Het beoefenen van een dergelijke burchtbejaging komt in Vlaanderen evenwel in conflict met het statuut en de status van de das (zie eerdere nota – Van Den Berge, 2005b).

Bovendien is deze techniek bezwaarlijk te verantwoorden op het vlak van mogelijke risico’s inzake de vossenlintworm. Een burchthond in actie zal immers het meest denkbare intense en rechtstreekse lijfelijke contact hebben met de vossenburcht (zowel in de nauwe gangen als in de nestkamer) en met de vossen zelf, en aansluitend met de mens en zijn directe omgeving (auto, tuin,...). Maatregelen zoals het douchen – te velde, in januari-februari (!?) – van een bouwhond na diens acties, zoals in jachtmiddens wel eens wordt aanbevolen, zijn in de praktijk niet alleen totaal onrealistisch, maar lijken bovendien weinig efficiënt te kunnen zijn.

Ook hier kan men de vraag stellen hoe men daar in het buitenland tegenaan kijkt, waar burchtbejaging met bouwhonden vaak wel nog wordt toegepast. Ook hier lijkt het *terugschroeven* van een gangbare techniek niet evident te zijn, zelfs niet nadat inmiddels de problematiek van de vossenlintworm bekend is geraakt. Er wordt dan ook gekozen voor sensibilisering ter zake (regelmatige bijdragen in jachttijdschriften), waarbij de facto de verantwoordelijkheid bij de jagers zelf wordt gelegd.

Binnen de Vlaamse jagerij is echter, o.m. via verschillende recente initiatieven in de Hoge Jachtraad, het potentiële risico van de vossenlintworm steeds zeer ernstig genomen. Het lijkt dan ook een moeilijk denkbare optie te zijn om thans een *nieuwe* maatregel toe te laten – anders dus dan in het buitenland, waar men een sinds lang bestaande cultuur ter zake kent – die wellicht als een van de meest risicodragende handelingen moet beschouwd worden inzake contact en besmetting met de vossenlintworm.

Een verdere verlenging van de jachtijd (maart –) kan in principe resulteren in het afschot van moederdieren, met op dat moment reeds relatief grote jongen. De eerste weken na de geboorte, als de jongen nog heel klein zijn, blijft de moeder immers bijna continu in de burcht. Het doden van alle jongen nadat eerder de moeder werd gedood, noopt opnieuw tot burchtbejaging.

Vroegere opening van de jacht

Het vroeger openen van de jacht, bv. vanaf 1 juli, kan de facto beschouwd worden als een voorafname op de najaars- en winterjacht, met een volledig analoog effect op de populatiedynamiek zoals de huidige openingsperiode.

In de maand juli zal afschot van een moederdier zeker nog een negatief effect hebben op de overleving van de jongen, en bij late nesten mogelijk ook nog in augustus. Tegelijk neemt evenwel, met het voortschrijdende seizoen, ook het potentieel gunstig effect van - en dus de reden voor – een dergelijke maatregel af m.b.t. het vrijwaren van de jachtoogst.

Voorlopige synthese

Het bejagen van de vos gedurende de actuele openingsperiode en onder de huidige voorwaarden, vormt zeker geen bedreiging voor het overleven van de vossenpopulaties. Uitbreiding van deze periode zal dit niet veranderen. Het vermijden van opgroeiende vossennesten zal echter evenmin kunnen gerealiseerd worden – veeleer integendeel.

Indien de bejaging wordt opgevoerd en intensief genoeg is, zal de voortplantingsrespons de winterverliezen uiteindelijk niet meer kunnen ophalen en moet de populatie wel gaan afnemen.

Het opvoeren van de intensiteit van de vossenjacht hebben de jagers zelf in handen. Wil men het rendement van de inspanning verhogen, dan kan gedacht worden aan het toelaten van een langere effectieve jachtijd per jachtdag (uur t.o.v. zonsondergang en -opgang). In een doorgedreven vorm kan dit ook het jagen 's nachts met behulp van sterk lichtbronnen inhouden – maar dit is volgens het Jachtdecreet (art. 6) verboden.

Het toelaten van burchtbejaging (doden van moederdier en/of jongen in het nest met behulp van bouwhonden) is om een aantal redenen zometoelaatbaar dan toch absoluut niet opportuun is (cf. o.a. vossenlintworm).

Bedenking daarbij : in de mate dat een fors opgedreven gewone bejaging er zou in slagen de voortplanting van de vos beduidend tegen te houden in de bejaagbare terreinen, zal bij de vossenpopulatie de druk verhogen om veiliger – niet bejaagbare sites – op te gaan zoeken. Daarbij kan het gaan om publieke terreinen zoals parken, woonwijken of (rand)stedelijke gebieden, dan wel om natuurreservaten en jachtvrije natuurgebieden (openbare bossen,...). In beide situaties is dit geen aan te moedigen trend : bij publieke terreinen om reden van potentiële volksgezondheidsrisico's, bij natuurterreinen om reden van de maatschappelijke perceptie inzake pluimveeschade e.d. Nu reeds wordt voor kleinveeschade vaak een 'beschuldigende vinger uitgestoken' richting natuurreservaten en het beleid daarrond.

Uitgebreidere jachtmogelijkheden en verspreiding van de vossenlintworm

Onder 'verspreiding' kunnen twee zaken begrepen worden : het al dan niet ergens voorkomen of aanwezig zijn (cf. 'verspreidingskaart'), dan wel iets ergens heenbrengen waar het voorheen afwezig was (verplaatsen, uitbreiden). Uiteraard hangen beide aspecten nauw met elkaar samen, maar in relatie tot de jacht op de vos is er wel een onderscheid te maken.

De epidemiologie van de sylvatische cyclus van de vossenlintworm blijkt bijzonder complex te zijn (zie voor een overzicht Vervaeke, 2004).

De verspreiding, in de betekenis van verplaatsing, van de vossenlintworm kan zowel op het niveau van de eindgastheer als van de tussengastheer gebeuren.

Als tussengastheer treedt in dat verband vooral de muskusrat naar voren, gezien deze soort halfjaarlijks (voor- en najaar) vrij aanzienlijke trekbewegingen maakt, in de grootte-orde tot enkele tientallen kilometer.

Actueel blijkt de muskusratpopulatie in Vlaanderen behoorlijk onder controle gehouden te kunnen worden, en komt de soort zo goed als nergens nog in hoge dichtheden voor (med. J. Stuyck).

Eens een prooipopulatie tot een 'abnormaal lage' dichtheden is herleid (door bv. ziekte, of actieve doding door de mens), kunnen predators deze dichtheid mee helpen te fixeren. Muskusratten behoren inderdaad regelmatig tot het prooienspectrum van de vos in Vlaanderen (INBO-onderzoek,...).

In die zin kan de vos een (beperkte) bijdrage leveren bij het indijken van de verspreiding van de lintworm via de tussengastheer.

Daarnaast is uiteraard de vos zelf, als eindgastheer, verantwoordelijk voor het verspreiden van de vossenlintworm. De volwassen wormen produceren immers eitjes, die vooral via de vossenkeutels in het milieu terechtkomen. Disperserende vossen kunnen aldus nieuwe besmettingshaarden doen ontstaan op variabele afstanden van de besmettingsbron.

Bij vossen blijkt een trend naar voren te treden dat de dispersieafstanden gemiddeld groter zijn bij lage dan bij hoge dichtheden (Trewhella *et al.*, 1988). Een en ander valt te begrijpen en te verklaren wanneer dichtheden uitgedrukt worden in stapeling van territoria. Kennelijk is het aantal confrontaties dat dispersende vossen aangaan met gevestigde soortgenoten vrij constant. Bij lage dichtheden zijn de territoria gemiddeld groter dan bij hoge dichtheden, en zullen de afgelegde afstanden na een welbepaald aantal confrontaties overeenkomstig ook groter worden.

Het beoefenen van de najaars- en winterjacht zoals actueel het geval is, kan leiden tot een toename van het aantal territoria (cf. hoger). Op zich is dit dus een gunstig effect naar vermindering van de dispersieafstanden van de mogelijk besmette jonge vossen.

Wanneer de jachtdruk evenwel fors wordt opgevoerd en een effectieve uitdunning van de populatie plaatsgrijpt (reproductierespons doorbreken), zullen de dispersieafstanden weer toenemen.

In welke mate de beïnvloeding van de dispersie een wezenlijk belang heeft op niveau van Vlaanderen, is niet duidelijk. Voor zover geheel Vlaanderen behoort tot het endemisch

verspreidingsgebied van de lintworm, lijkt de kans gering dat binnen een dergelijke kleine en relatief homogene regio wezenlijke én persistente verschillen inzake besmetting zouden kunnen blijven bestaan.

Daarnaast is het wel zo dat incidentie met vossenlintworm typisch gekenmerkt wordt door een dynamische afwisseling van zones met hogere en minder hoge besmetting. In deze dynamiek zullen externe factoren, zoals ingrijpen in de vossenpopulatie, wel een rol spelen.

In besmette regio's zal een tijdelijke terugval van de vossenpopulatie door jacht een tijdelijke terugval van het aantal mogelijk besmette eindgastheren bewerkstellingen, en derhalve een verminderde output van lintwormeitjes. Op zich kan deze maatregel echter weinig of niks garanderen : in besmette populaties treedt een wijde range op van de besmettingsgraad van de individuele dieren. Naast een groot aandeel licht besmette vossen, blijkt soms een (heel) klein aandeel van de populatie drager zijn van het grootste aandeel van de totale lintwormbiomassa van alle besmette vossen. Daarbij zijn geen aanwijzingen voorhanden dat zwaar besmette dieren meer kans zouden maken om te worden weggeschoten uit de populatie. Enkele zwaar besmette dieren zullen dan verantwoordelijk blijven voor het gros van alle lintwormeitjes dat in het milieu terecht komt.

Het verhogen van de turnover in de populatie door afschot, met telkens nieuw te besmetten eindgastheren, zou het voortbestaan van de parasitaire cyclus in principe ook extra onder druk kunnen brengen – door a.h.w. een soort uitputtingsslag aan te gaan.

Hier worden we echter geconfronteerd met door de parasiet evolutionair ingebouwde beveiligingsmechanismen.

Vooreerst blijken lintwormeitjes in normale klimatologische omstandigheden zeer resistent te zijn, en tot acht maanden levenskrachtig te blijven. Tussen dit stadium en de eindgastheer bevindt zich dan bovendien de aanzienlijke groep potentiële tussengastheren, die de besmetting eveneens tijdelijk 'vasthouden'.

Ten aanzien van dit laatste zou een verdunningseffect, op het niveau van de beschikbaarheid van eitjes in het milieu, eventueel opnieuw een rol kunnen spelen : in regio's met lage lintwormprevalentie zou de kans tot het succesvol doorlopen van de volledige cyclus (van eitje over tussengastheer naar vos) immers doorbroken kunnen geraken als de input van nieuwe eitjes beneden een zekere drempel komt.

In een van de meest recente publicaties over deze complexe interacties (Vervaeke *et al.*, 2006) wordt evenwel modelmatig aangetoond dat het al dan niet optreden van *verhoogde predatiekans* op de besmette tussengastheren (die sowieso 'ziek' worden) hierin een sleutelrol speelt. Indien deze predatiekans inderdaad toeneemt, blijkt lokale besmetting in hoge mate 'resistent' te zijn tegen het mogelijk optreden van ongunstige omstandigheden zoals uitdunning van de populatie van de eindgastheer. Het effectief optreden van verhoogde predatiekans is niet alleen een gekend fenomeen van selectiviteit bij predators, maar wordt daarbij ook gezien als verklaring voor het mislukken van specifieke campagnes om lintwormbesmetting weg te krijgen (o.m. met ontwormingsproducten).

Er blijkt dan ook geen kritische vossendichtheid te zijn beneden dewelke een lintwormbesmetting verdwijnt (behoudens, uiteraard, totale en langdurige uitroeiing).

Een ander belangrijk aspect is dat jonge vossen gevoeliger zijn voor lintwormbesmetting dan oudere vossen. Vossen die al eens besmet geweest zijn – maar daar overeenkomstig de levenscycli van de parasiet ook weer tijdelijk van af geraken – blijken bij opeenvolgende contacten met lintwormlarven deze progressief te kunnen afstoten. Deze vorm van

(gedeeltelijke) resistentie of immuniteit biedt aldus een zekere barrière tegen de lokale aanwezigheid van de lintworm.

Bij jonge vossen zal opname van een besmette prooi in de meeste gevallen tot het effectief ontwikkelen van de lintworm leiden. Omdat besmette prooien zich a.h.w. als hapklare brok aanbieden (verhoogde predatiekans) speelt de leeftijd van de vos (trefkans om een besmette prooi te eten) hier nauwelijks een rol.

Het is duidelijk dat, naarmate de reproductie in de populatie toeneemt en de gemiddelde leeftijd daalt, het onderhouden van een lintwormbesmetting zal worden bevorderd.

Het lijkt er dus op, dat het beoefenen van de najaars- en winterjacht zoals actueel het geval is, hier een negatief effect zal ressorteren door de verhoogde reproductierespons die eruit voortvloeit.

Vanaf augustus kunnen jonge vossen reeds drager zijn van reproductieve lintwormen (cf. besmetting gebeurt via vast voedsel, en de ontwikkeling van de lintworm tot geslachtsrijpheid duurt enkele weken).

Het uitbreiden van de jachtmogelijkheden in functie van de juveniele dispersie – ingrijpen voor de dispersie in oktober op gang komt – is daarentegen op niveau van Vlaanderen wellicht weinig relevant. Ook het (tijdelijk) verlagen van de densiteit van de vossenpopulatie zelf zal het eventuele besmettingsrisico nauwelijks of niet kunnen beïnvloeden.

Het streven naar een maximale stabiliteit in de populatiestructuur, met afname van de reproductie, toename van de gemiddelde leeftijd en langduriger bezetting van territoria door dezelfde – mogelijk resistente – individuen, is hier in principe ongetwijfeld de betere benadering. In de praktijk komt dit neer op het verminderen van de jachtdruk.

Bij acute problemen, bvb. in randstedelijk gebied, kan dan desnoods met gerichte maatregelen alsnog worden opgetreden om het besmettingsrisico te verkleinen. Lopend onderzoek ter zake gaat dan vooral in de richting van het gebruik van aas met ontwormingsproducten (zie bvb. Deplazes *et al.*, 2004).

Internationale visies zijn het er overigens globaal over eens dat het beleid hier in de eerste plaats op voorlichting van de bevolking en een goede hygiëne van honden en katten dient gericht te zijn.

Uitbreidere jachtmogelijkheden en bescherming van grondbroeders

Op basis van een ter zake uitgevoerde literatuurstudie (Van Den Berge, 2006) blijkt dat er geen eenduidigheid bestaat over het effect, dan wel de zin van vossenjacht of -bestrijding in functie van grondbroedende prooi-soorten.

Een effect op de najaarsstand van de prooi-soort is vaak reëel – en is dus nadelig voor de jager die aanspraak maakt op hetzelfde populatie-overschot. Of tegelijk ook de voorjaarsstand van de prooi-soorten wordt beïnvloed – en dus mogelijk de soort zelf in haar overleving (of herstel) wordt bedreigd – is variabel volgens de soort en de lokale omstandigheden, maar desgevallend veeleer de uitzondering dan de regel.

Uit de recente Nederlandse ‘grote predatiestudie’ (Teunissen *et al.*, 2006) bleek alvast dat de vos in deze context vaak ten onrechte als spilfactor wordt beschouwd, en dat veel van de kwetsbare prooi-soorten onderhevig zijn aan een gamma predators. Ingrijpen op één of enkele

predator(s) leidt dan niet zelden tot verandering (toename) van de impact van andere predators.

Het is duidelijk dat deze (wetenschappelijke) discussie al veel te lang duurt om nog de verwachting te kunnen koesteren dat voor- dan wel tegenstanders van vosbestrijding het volledige 'wetenschappelijke' gelijk aan hun kant kunnen krijgen. Zowel de lokale omstandigheden als de concreet betrokken predator- en prooi-soorten maken dat hier geen algemeen geldende uitspraken kunnen gedaan worden.

Hoe dan ook, indien men tot een doorgedreven predatorreductie wenst over te gaan in functie van een zeldzame prooi-soort (zowel in termen van de overleving van de jachtoogst als van de soort), zal dit bij de vos in de eerste plaats dienen te gebeuren door diens voortplanting te verhinderen daar waar men de prooi-soort wenst te beschermen (Mulder 2007a, Mulder, 2007b).

In de praktijk is dit alleen realistisch door aangepaste technieken toe te laten, zoals nachtelijk afschot en (vooral) burchtbejaging met bouwhonden. De opportuniteit van dergelijke maatregelen werd reeds hoger besproken.

Actueel blijkt in Vlaanderen grote terughoudendheid te bestaan onder professionele natuuronderzoekers inzake predatorcontrole, en wordt benadrukt dat dit zeker geen zin heeft wanneer niet tegelijk ook de biotoopomstandigheden duurzaam en wezenlijk kunnen worden verbeterd.

Om enig duurzaam effect te kunnen hebben, moet zulks dan ook op behoorlijk grote schaal en consequent worden toegepast. Zo werd, met het oog op de bescherming van weidevogels (in 'echte' weidevogelgebieden), daarbij in Nederland al gauw aan oppervlaktes van minstens een tot anderhalve *provincie* gedacht (vossensymposium Nederland).

In diezelfde context is het bv. ook illustratief, dat de (Nederlandse) project- en onderzoeksleider van het Vlaams-Nederlands herintroductieprogramma van de hamster er inmiddels, in tegenstelling tot de aanvankelijke visies, de overtuiging is toegedaan dat predatorcontrole geenszins prioritair is. Hamsters 'zijn gedoemd' prooidier te zijn, met een levensverwachting van hooguit een jaar. Actueel wordt vooral de genetische fitness als sleutelfactor voor een goede reproductie naar voren geschoven (med. M. Lahaye).

Een speciaal effect kan optreden in geval van koloniebroedende soorten. Predatie door vossen doet niet noodzakelijke de aantallen verminderen, maar leidt veeleer tot spreiding van de broedsites (ideal free distribution) of uitwijking naar veiliger plaatsen (bv. in bomen i.p.v. op de grond).

Concreet in het geval van het Zwin heeft dit er heel waarschijnlijk toe geleid dat de lokale broedaantallen aanzienlijk zijn teruggelopen, en het gebied voor een deel aan zijn spektakelwaarde heeft ingeboet. Door de hedendaagse beheerders (beheercommissie Vlaamse overheid) wordt hier evenwel geen probleem van gemaakt (med. J.-L. Herrier, med. W. Roggeman).

In dit verband past ook het (sterk vermoede) positieve effect te vermelden van verstoring en predatie door de vos op de (ongewenste) broedpopulatie van de grauwe gans (zie Kuijken *et al.*, 2007).

Dit effect is verklaarbaar door een specifieke combinatie van omstandigheden. In tegenstelling tot 'discrete' bodembroeders als weidevogels waar spreiding van de broedsites hen bescherming door verminderde detecteerbaarheid oplevert, blijven individuele ganzen

wél opvallen, en verliezen tegelijk hun belangrijkste verdediging tegen de predator, nl. het groepseffect. Een vos tegenover een troep ganzen maakt veel minder kans dan tegenover één dier of nest. De spreiding resulteert er bovendien in dat de nesten verdeeld geraken over meerdere vossenterritoria, zodat er ook geen verzadiging optreedt bij de predator (die ene vos in wiens territorium de broedkolonie zich bevindt).

In deze context treden derhalve tegengestelde belangen op bij eventuele vosbestrijding, gezien het broedareaal van de (ongewenste) grauwe ganzen overlapt met dat van de (te beschermen) andere grondbroeders.

Tenslotte, maar niet in het minst, moet ook in deze context worden aangehaald dat het huidige bejagingregime van de vos wellicht vooral diens reproductierespons doet toenemen. In de mate dat er problemen zijn op het vlak van predatie van zeldzame grondbroedende soorten of het vrijwaren van de jachtoogst, zullen deze er dan ook door toenemen.

Globale synthese

Gerefereerd in internationale context heeft de vos in Vlaanderen geen hoge dichtheid, eerder in tegendeel. Toch blijken de problemen – of de perceptie terzake – relatief groot te zijn, vooral met betrekking tot de jachtoogst en het kleinvee. Ook worden mogelijke problemen op het vlak van natuurbehoud (o.a. grondbroeders) daarbij vaak in één adem genoemd.

Op het vlak van volksgezondheid is hoe dan ook rekening te houden met de vossenlintworm, die in West-Europa als gevaarlijkste parasiet geldt naar de mens toe.

Actueel is de jachtdruk op de vos in de najaars- en wintermaanden vrij aanzienlijk (productie-versus afschotcijfers). Of hiermee een verdere populatiegroei wordt afgeremd, is onduidelijk. Verhoogde mortaliteit roept in elk geval een verhoogde reproductierespons op, en mogelijk tegelijk wijziging in de sociale organisatie van de populatie waarbij precies het aantal territoria en worpen toeneemt.

De meeste problemen rond de vos gaan precies gepaard met diens voortplanting. In landen waar tegelijk, naast de klassieke najaars- en winterbejaging, ook in die voortplantingsfase effectief wordt ingegrepen, kan men de problemen binnen de perken houden – of heeft men althans de perceptie dienaangaande.

Ingrijpen in de voortplantingsfase is in de praktijk enkel mogelijk via burchtbejaging (doden van het moederdier en/of jongen in de burcht, met behulp van burchthonden). Een verlenging van de jachtperiode brengt hier geen oplossing, gezien de drachtige moeren vanaf januari, en zeker in februari, nagenoeg permanent in een hol verblijven.

In de periode maart – mei zijn de vossenjongen klein, verblijven het grootste deel van de tijd in het hol, en zijn rechtstreeks van de moeder afhankelijk.

In de ons omringende landen, waar de vos nooit zeldzaam of totaal afwezig was, bestaat vanouds een cultuur waarbij de soort nagenoeg ‘vogelvrij’ is. Burchtbejaging, nachtelijk afschot en gebruik van stroppen zijn er gewoon toegelaten. In Vlaanderen zijn beide laatste via het Jachtdecreet verboden, terwijl burchtbejaging in Vlaanderen in conflict komt met het statuut en de status van de das. Bovendien, en vooral, houdt burchtbejaging een reëel risico in inzake overdracht van vossenlintworm naar mens. Anders dan in de ons omringende landen, waar overeenkomstig de gangbare ‘vossencultuur’ nog een zekere inertie bestaat ten aanzien van het terugschroeven van de burchtbejaging, wordt in Vlaanderen precies vanuit de jagerij

zelf – terecht – zeer nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het potentiële risico (cf. recente intense briefwisseling vanuit de Vlaamse Hoge Jachtraad naar verschillende overheden).

Zonder burchtbejaging kunnen, later op het seizoen (bv. vanaf juni), individuele jongen via loerjacht worden geschoten, maar dan tegelijk ook de moervos. Het kunnen schieten van alle jongen binnen een korte termijn is evenwel niet evident en zelfs eerder onwaarschijnlijk. Derhalve zullen situaties ontstaan waarbij tegen een van de basisregels van de weidelijkheid wordt gehandeld, nl. het doden van een moederdier waarvan de jongen daaropvolgend zullen verkommeren. Bij late nesten is de vossenmoer zeker nog tot in juli, en soms tot in augustus, een cruciale factor ten aanzien van de juveniele overleving. Tegelijk zullen evenwel, naarmate het seizoen vordert, de conflictsituaties (jachtoogst, pluimvee) ook gradueel afnemen.

Zowel het verlengen als het vervroegen van de openingsperiode zal weinig of geen soelaas brengen ten aanzien van de aangehaalde problematiek.

Wil men, zonder burchtbejaging en/of nachtelijk afschot, de verhoogde reproductierespons doorbreken, dan dient ofwel de jachtdruk te worden beperkt, ofwel net omgekeerd sterk te worden geïntensifieerd.

Bij beperking van de jacht kan dan bv. gedacht worden aan een vorm van trofeejacht (winterpels) gedurende een korte periode, bv. tijdens de maanden december en januari. Wil men de jachtdruk intensifiëren, dan kan gedacht worden aan een ruimere toegelaten jachtijd per jachtdag, binnen dezelfde of analoge periode als thans het geval is.

Inzake de lintwormproblematiek is, op het niveau van de vossenpopulatie, het aanzwengelen van de voortplanting te vermijden : jonge vossen blijken gevoeliger voor de lintworm en vormen derhalve een relevante schakel in het persisteren van lintwormbesmetting. Impact op de verspreiding van de besmetting via juveniele dispersie lijkt, op niveau van het kleine en (landschappelijk) vrij homoge Vlaanderen, niet zo relevant.

Het opvolgen van de besmettingsgraad van de lintworm in Vlaanderen is in elk geval wenselijk.

Inzake de problematiek van de grondbroeders, blijkt dat de vos vaak ten onrechte als ‘de spilfactor’ wordt aangezien, en dat in deze context een globale benadering van de probleemsituatie moet worden beschouwd.

Hoe dan ook, als er in deze context een algehele wens of noodzaak zou zijn tot ingrijpen in de vossenpopulatie in functie van een concreet beoogd doel, zou dit slechts kunnen gerealiseerd worden via specifieke maatregelen als nachtelijk afschot en burchtbejaging.

Referenties

- Artois, M., 1989. Le renard roux (*Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758). In : Encyclopédie des carnivores de France. S.F.E.P.M., Nort s/Erdre, 90 pp.
- Chautan, M., Pontier, D. & Artois, M., 2000. Role of rabies in recent demographic changes in Red fox (*Vulpes vulpes*) populations in Europe. *Mammalia* 64, 391-410
- Deplazes, P., Hegglin, D., Gloor, S. & Romig T., 2004. Wilderness in the city : the urbanization of *Echinococcus multilocularis*. *Trends in Parasitology* 20 (2) : 77-84.
- Kuijken, E., Casaer, J., Courtens, W. & C. Verscheure, 2007. Beheerplan voor overzomerende ganzen aan de Oostkust. Rapport INBO, INBO.R.2006.31, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, 90 pp.
- Mulder, J.L., 2005. Vossenonderzoek in de duinstreek van 1979 tot 2000. VZZ rapport 2005.72 Zoogdierverseniging VZZ, Arnhem, 78 pp.
- Mulder, J.L., 2007a. Vossenbeheer voor hamsters, (hoe) heeft het gewerkt ? Rapport in opdracht van Faunabeheer Zuid-Limburg, Bureau Mulder-natuurlijk, 42 pp.
- Mulder, J., 2007b. Tien jaar onderzoek naar vossen in de duinen, en de implicaties voor het vossenbeheer. *De Levende Natuur* 108 (4) : 149-154.
- Niewold, F.J.J., & Jonkers, D.A., 1999. Ruim baan voor de vos. Gevolgen voor grote natuurgebieden en het landelijke gebied – IBN-rapport 447, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen, 92 pp.
- Niewold, F.J.J. & Müskens, G.M., 1999. De betekenis van de vos in Noord-Brabant. Beheer noodzakelijk ? – IBN-rapport 407, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen, 62 pp.
- Reynolds, J.C. & Tapper, S.C., 1996. Control of mammalian predators in game management and conservation. *Mammal Rev.* 26 (2/3) : 127-156.
- Teunissen, W.A., Schekkerman, H. & Willems, F., 2005. Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Sovon-onderzoeksrapport 2005/11 – Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. Alterra-Document 1292, Alterra, Wageningen, 135 pp.
- The Game Conservancy Trust, 2000. Fox management in England and Wales. The Game Conservancy Trust, 23 p.
- Threwhella, W.J., Harris, S. & McAllister, A., 1988. Dispersal distance, home-range size and population density in the red fox (*Vulpes vulpes*) : a quantitative analysis. *J. App. Ecol.* 25 : 423-434.
- Van Den Berge, K. & De Pauw W., 2003. Vos *Vulpes vulpes* (Linnaeus, 1758). In: Verkem, S., De Maeseneer, J., Vandendriessche, B., Verbeulen, G. & Yskout, S. Zoogdieren in

Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie en JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent, België.

Van Den Berge, K., 2005a. Populatie-ecologie van de vos in Vlaanderen. Referaat Vlaams Vossensymposium, Brussel, 27 apr. 2005, 6 p.

Van Den Berge, K., 2005b. Nota aangaande het voorstel van de Commissie “Bijzondere wachter” d.d. 12/01/05 m.b.t. het jagen rond (vossen)burchten – Agendapunt VHJR d.d. 16/02/05. Interne nota, 5 pp.

Van Den Berge, K., 2006. Invloed van Vos op bodembroeders : een literatuurverkenning. INBO.A.2006.204, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, 15 pp.

Vervaeke, M., 2004. Review : Epidemiology of the sylvatic cycle of *Echinococcus multilocularis* (Cestoda, Taeniidae). In : Vervaeke, M. Zoonotic infections of the Red fox (*Vulpes vulpes*) in Europe. Implications for Wildlife Management. Dissertation UA, Chapter 4, p. 77-111.

Vervaeke, M., Davis, S., Leirs, H. & Verhagen, R., 2006. Implications of increased susceptibility to predation for managing the sylvatic cycle of *Echinococcus multilocularis*. Parasitology 132 (6) : 893-901.

HOOFDSTUK 10: STEENMARTER

Vraag 10. Steenmarter

Welke zijn, vanuit ecologisch en populatie-ecologisch standpunt, de voor- en nadelen van een opening van de jacht (bv. in bepaalde regio's) gecombineerd met een beperkte vorm van bestrijding met behulp van kastvallen ?

Voorkomen en populatieontwikkeling van de Steenmarter in Vlaanderen

De Steenmarter heeft in Vlaanderen gedurende het voorbije decennium een opmerkelijke populatie- uitbreiding gekend, zowel in areaal als in dichtheid. De historiek daarvan staat beschreven in Van Den Berge *et al.* (2003) en Van Den Berge & De Pauw (2003). Deze trend zet zich inmiddels nog wat verder door. Daar waar de soort tot voor kort nagenoeg overal als uiterst zeldzaam gold – met uitzondering van het ‘historische bolwerk’ in oostelijk Vlaams Brabant en zuidelijk Limburg – is zij thans nagenoeg over geheel Vlaanderen aanwezig. De areaaluitbreiding verloopt daarbij kennelijk vooral vanuit het oosten en het zuiden, waarbij momenteel enkel de provincie Antwerpen nog wat achterop blijft (aan Nederlandse zijde ontbrak de soort immers eveneens volledig in de grensprovincies, met uitzondering van Zuid-Limburg op de rechter Maasoever). Zeker ook in West- en Oost-Vlaanderen, waar Steenmarters tot voor kort totaal afwezig waren, worden thans vrij regelmatig verkeersslachtoffers gevonden – en af en toe klachten gehoord inzake overlast.

De vastgestelde rekolonisatie van de Steenmarter in Vlaanderen is geen alleenstaand fenomeen, maar kadert in een recente, algehele revival van de soort in grote delen van haar Europees verspreidingsareaal. De precieze oorzaken (combinatie van –) is niet bekend, maar een algemeen gemildere houding tegenover roofdieren speelt hierin wellicht een niet onbelangrijke rol.

In sommige landen (o.a. Duitsland) vond de rekolonisatie al een aantal jaren geleden plaats. In Vlaanderen is dit rekolonisatieproces actueel nog aan de gang. Wellicht heeft de dichtheid in de regio van het historische bolwerk reeds sinds een aantal jaren zijn culminatiepunt bereikt, en fungeert als bronregio voor de voortschrijdende rekolonisatie. In elk geval is de Steenmarter daar meer dan voorheen een ‘gewone’ verschijning geworden. Elders is de soort reeds verspreid aanwezig, maar zal de dichtheid (stapeling van territoria) vermoedelijk nog toenemen in de komende jaren.

Onder de marterachtigen is de Steenmarter een zogenaamde ‘cultuurvolger’, die vooral ook wegens zijn gedrag om in gebouwen zijn intrek te nemen, nogal in het oog springt. Omdat eenzelfde dier doorgaans meerdere schuilplaatsen frequenteert, kan daarbij de indruk ontstaan dat de dichtheid behoorlijk hoog is.

Dit neemt niet weg dat de soort, als middelgroot roofdier, een typische populatiestructuur opbouwt gebaseerd op een strikte territorialiteit. Dergelijke territoria beslaan doorgaans een oppervlakte van enkele honderden hectare, met een spreiding gaande van minder dan 100 ha

tot ca. 700 ha naargelang van de lokale voedselbeschikbaarheid. Zij zijn gebaseerd op intrasexuele uitsluiting : zowel mannetjes als wijfjes dulden geen sexegenoot in hun eigen leefgebied. Het territorium van een mannetje overlapt wel geheel of gedeeltelijk met dat van één of enkele wijfjes. (Zie o.a. Libois & Waechter, 1991 ; Herrman,1994).

Steenmarters zijn vooral berucht als lastposten in gebouwen, waarbij de klachten doorgaans gaan over nachtelijk lawaaihinder (gestommel, geschreeuw) en beschadiging binnenin de gebouwen (vervuiling door uitwerpselen, stukbijten van isolatiemateriaal,...). Binnen een territorium hebben zij meerdere schuilplaatsen, die afwisselend of voor wat langere periodes achtereenvolgend worden gebruikt.

Bejaging en bestrijding

Het openen van de jacht op de Steenmarter kan in principe geïnspireerd worden vanuit volgende motieven :

- sport- en pelsjacht : hobby en oogsten van de winterpels.
- predatorcontrole : begunstigen van oogst aan kleinwild.
- schadebestrijding en -preventie : tegemoetkomen aan klachten inzake overlast.
- wegbereider voor ‘bestrijding’ : juridische gangmaker tot wildbestrijding.

Interne populatiedynamica

In de regio van het historische bolwerk – oostelijk Vlaams Brabant en zuidelijk Limburg – zijn Steenmarters alom aanwezig, in vitaal populatieverband (cf. aantallen ingezamelde verkeersslachtoffers). Ook zowat overal elders in Vlaanderen wordt hedendaags voortplanting van de soort vastgesteld, zowel op basis van autopsies op ingezamelde dode dieren als van waarnemingen – en soms klachten.

Een zekere bejaging kan uit populatiedynamisch oogpunt in de ‘vitale regio’ wellicht plaatsvinden zonder merkbaar gevolg in de regio zelf. De residerende populatie lijkt er voldoende vitaal om een beperkte, toegevoegde sterfteoorzaak te compenseren.

Op welke basis de grootte van een eventuele toegelaten oogst zou dienen te worden ingeschat, zonder mogelijke risico’s inzake het behoud van een voldoende grote lokale restpopulatie, is echter niet gekend – en nauwelijks kenbaar. Afhankelijk van het type jacht – voor de hand liggend is vallenjacht – is de soort relatief kwetsbaar. Haar uitroeiing in het verleden, weliswaar ongetwijfeld mede via hedendaags verboden middelen als vergif en klemmen, in nagenoeg geheel Vlaanderen is in dat verband illustratief.

In welke mate het rekolonisatieproces elders in Vlaanderen daardoor zou worden beïnvloed (vertraagd), is eveneens onduidelijk – maar in de huidige fase wel waarschijnlijk, vooral naar de provincie Antwerpen toe.

Globaal beschouwd lijkt het dan ook precair te zijn de soort *op zich* bejaagbaar te stellen, gezien zij in het overgrote deel van Vlaanderen tot voor kort nog als bijzonder zeldzaam of nagenoeg totaal afwezig gold, en waarvan het herstelproces (rekolonisatie) nog niet is voltrokken.

Voedseleecologie

Zoals elke predator van vogels en zoogdieren staat ook de Steenmarter in principe in meerdere of mindere mate in concurrentie met de jager.

Het dieet van Steenmarters is echter uitgesproken divers (zie voor overzicht Libois & Waechter, 1991), waarbij predatie op soorten die rechtstreeks van belang zijn voor de jager slechts een klein aandeel van het voedselvolumen oplevert.

Analyse van maaginhouden van 271 dode Steenmarters afkomstig uit Vlaanderen (INBO-onderzoek over periode 1998-2006), met een gezamenlijke voedselinhoud van ruim 9 kg hetzij een equivalent van ca. 50 voedseldagen, toont inderdaad een relatief homogene verdeling over de belangrijkste voedselcategorieën (tabel 10.1).

Tabel 10.1 : verdeling in volumepercent (afgerond) van 271 maaginhouden van Steenmarters uit Vlaanderen voor de periode 1998-2006 (Van Den Berge & Quataert, ongepubl.)

voedselitems		vol-%
zoogdieren	knaagdieren	14
	konijn (haas)	6
	andere	1.5
vogels	duiven	5
	eieren	5
	hoenders	5
	zangvogels	4
	andere	3
fruit en vruchten		23
keukenafval		14
ongewervelden		8
bulk (gras,...)		10.5
		100

Vogels en zoogdieren nemen elk ca. 22 vol-% in van het gegeten voedsel.

Bij de vogels gaat het, naast allerlei eieren, in een nagenoeg gelijke verhouding vooral om duiven, hoenderachtigen (fazant, kip,...) en zangvogels (ca. 5 vol-%).

Bij de zoogdieren gaat het in hoofdzaak om knaagdieren met ca. 14 vol-% ; bij konijn (en haas) bedraagt dit ca. 6 vol-%.

Belangrijke voedselcategorieën blijken daarnaast ook allerlei fruit en vruchten (ruim 23 vol-%), alsook keukenafval (ca. 14 vol-%) en ongewervelden (ca. 8 vol-%).

Om de mogelijke impact op jachtwildsoorten in te schatten, dient deze voedselkeuze uiteraard gerefereerd te worden ten opzichte van de oppervlakte waarover zij tot stand komt en de bezetting ervan (dichtheid predator). Als strikt territoriale roofdieren, met individuele territoria in de grootteorde van enkele honderden hectare, is de dichtheid van Steenmarters van nature steeds relatief laag.

Een rechtstreekse impact van de Steenmarter op de jachtoogst is derhalve ook zeer klein. Dit geldt analoog ten aanzien van huisdieren (hoederachtigen, duiven,...), met voorbehoud soms

ten aanzien van eieren. Aan dit laatste is echter vrij eenvoudig tegemoet te komen, door de eieren overdag in te zamelen vóór de – quasi uitsluitend nachttactieve – Steenmarter de kans krijgt.

Omgekeerd kan het relatief groot aandeel muizen en ratten dat gedood wordt als gunstig worden beschouwd. Ratten gelden bovendien als niet onbelangrijke predators van zowel kleine huisdieren als jachtwild.

Selectiviteit

Bejaging van Steenmarters te velde gebeurt in de eerste plaats met vallenjacht. Vermits het gebruik van de wildklem via internationale bepalingen in een aantal situaties is verboden dan wel, voor zover daarover discussie bestaat, in elk geval sterk wordt ontmoedigd, gaat het in de praktijk om kastvallen.

Een dergelijke jachtvorm kan evenwel niet selectief gebeuren. Bunzing, en mogelijk ook Boommarter kunnen hier als nevenvangst optreden. Gevangen roofdieren verwonden zichzelf vaak in hun pogingen tot ontsnappen (afbreken van hoektanden,...). Ook zal het onderscheid – van een gevangen en daardoor bevuild dier in een gesloten val – zeker niet steeds eenvoudig vast te stellen zijn. Het is daarbij belangrijk te noteren dat de Bunzing de laatste jaren een neerwaartse populatietrend vertoont (Van Den Berge, 2007), terwijl de Boommarter extreem zeldzaam is (Van Den Berge *et al.*, 2000).

Het is overigens de vraag of een dergelijke vallenjacht sowieso kàn, gezien het jachtdecreet het gebruik van lokmiddelen (aas in val) expliciet verbiedt (art. 19).

Bejaging met het geweer is op zich totaal inefficiënt (cf. hoofdzakelijk nachttactieve dieren, overdag ‘diep’ weggeborgen), en bovendien uiterst precair ten aanzien van verwisseling met de Boommarter.

Schadebestrijding en -preventie

Daar waar ‘bejaging’ binnen de hoger genoemde context niet opportuun noch efficiënt lijkt, kan de effectieve bejaagbaarstelling het pad juridisch effenen om ook bestrijding mogelijk te maken in geval van schade en overlast, of ter voorkoming daarvan.

Klachten hebben hoofdzakelijk betrekking op schade en overlast in gebouwen, waar sowieso geen reguliere bejaging mogelijk is, of die bovendien vaak ook niet binnen een jachtveld zijn gelegen (dorpskommen,...). Soms ook wordt schade aan auto’s vastgesteld, waarbij onder de motorkap kabels of buizen worden stukgebeten.

Voor bestrijding wordt dan doorgaans gebruik gemaakt van kastvallen, die in principe het dier niet doden maar levend vangen. Men heeft dan de mogelijkheid het dier ergens terug vrij te laten, dan wel te doden.

De mogelijkheid tot het – ter plaatste – terug kunnen vrijlaten van het gevangen dier kan in (weliswaar zeldzame) gevallen belangrijk zijn wanneer het om een Boommarter zou gaan. Er zijn inderdaad gevallen bekend van huizen of gebouwen gelegen in of aan de rand van bossen, waar ook Boommarters in binnendringen (Drees, 2000 ; Broekhuizen, 1994 ; Brown & Birks, 2006). Zoals hoger gesteld, zijn dergelijke nevenvangsten echter te allen prijze te vermijden (cf. juiste determinatie, verwondingen). Ook Bunzingen kunnen overigens wel eens ‘binnenshuis’ (in spouwmuur en onder dak) worden aangetroffen (zie bv. Bruijn, 1994).

Wanneer het met absolute zekerheid gaat om Steenmarters, zijn er in principe 3 mogelijkheden voor wat het omgaan met het gevangen dier betreft : het dier doden, het dier buiten het gebouw waarin de vangst plaatsvond ter plaatse vrijlaten, of het dier wegbrengen uit het gebied waar het werd gevangen en elders vrijlaten.

Deze laatste optie komt de facto neer op het uitzetten van dieren, wat echter verboden is via het Jachtdecreet (art. 29) en sowieso geen vrijblijvende actie kan zijn (Decreet Natuurbehoud).

Het dier buiten het gebouw ter plaatse weer vrijlaten zal op het eerste gezicht als weinig zinvol worden ervaren, tenzij alle toegangen tot het gebouw met zekerheid kunnen worden afgesloten. In veel gevallen zal men geneigd zijn te kiezen voor de eenvoudigste oplossing, en het dier doden.

Afgezien van de vraag hoe zulks op een ‘humane’ manier kan gebeuren in het licht van de actuele internationale aandacht en roep tot regelgeving ten aanzien van dit aspect, geldt hier evenwel als belangrijkste vraag of daarmee ook het doel effectief wordt bereikt : het beëindigen van de overlast.

Het verwijderen van een territoriumhouder resulteert in het wegvallen van de sociale barrières die soort- of sexegenoten op afstand hielden. M.a.w. : van zodra het territorium niet meer wordt verdedigd, staan als het ware alle deuren open voor vestiging van nieuwe dieren op de vrijgekomen locatie. Behalve gevestigde dieren, is er in een populatie immers steeds ook een – door voortplanting jaarlijks aangevuld en hernieuwd – overschot aan zwervende of jonge exemplaren aanwezig.

Belangrijk daarbij is dat Steenmarters intensieve geurklieren op de teen- en zoolkussen van de poten hebben, waarmee zij bij elke pas een geurmerk achterlaten op de ondergrond. Nieuw inkomende dieren vinden aldus ‘blindelings’ meteen de weg naar goede schuilplaatsen – zoals precies de gebouwen waar hun voorgangers overlast veroorzaakten. Het kan dan ook verwacht worden, dat de overlast zich binnen de kortste keren zal herhalen, en het probleem hierbij dus geenszins zal zijn opgelost (Müskens & Broekhuizen, 1998 ; Ludwig, 1999 ; Ludwig, s.d. ; Kaper & Müskens, 2006 ; Van Den Berge, s.d.).

Het is duidelijk dat een herhaald wegvangen van marters op telkens dezelfde locaties, uiteindelijk een ‘drainerend effect’ zal hebben ten opzichte van een veel wijdere omgeving, en op termijn een populatie zal decimeren.

Bejaagbaarstelling om bestrijding mogelijk te maken genereert ook een juridische responsabilisering van de jager ten aanzien van de schade. Hier kan een preciaire situatie ontstaan.

Gezien de territorialiteit van de Steenmarter en zijn van nature relatief lage dichtheid met slechts enkele dieren per territorium, gaat het immers niet om een ‘teveel’ aan dieren, maar om *lokale aanwezigheid dan wel afwezigheid* van de soort. Dit is essentieel verschillend van mogelijke situaties met potentieel schadelijke wildsoorten die *in groep* leven. Zo zal het wel degelijk een wezenlijk verschil kunnen uitmaken wanneer ergens 100 dan wel 10 Wilde konijnen gaan foerageren op eenzelfde akker. Met strikt territoriale dieren heeft men daarentegen enkel de keus het territorium bezet te laten, dan wel leeg te maken.

In bezette territoria zal, indien mensen niet zelf (voorzorgs)maatregelen nemen tegenover indringende Steenmarters, stevast overlast of schade kunnen optreden. *Men kan van de*

(aanpalende) jager bezwaarlijk verwachten dat hij zich daarvoor aansprakelijk weet – op risico inderdaad dat, als reactie daarop, het repetitief leegmaken van territoria kan leiden tot het lokaal uitroeien van de soort.

Dit laatste kan bovendien steeds verder uitdeinen. Het gelijkheidsbeginsel van alle inwoners – potentiële klagers – laat immers niet toe een eenduidig onderscheid te maken tussen plaatsen of omstandigheden waar het wel of niet geoorloofd is over te gaan tot het martervrij maken van een bepaalde woonomgeving. Zo kunnen, in regio's waar de Steenmarter (nog) heel zeldzaam is, die enkele aanwezige dieren in hun respectievelijke territoria net zo veel hinder veroorzaken bij individuele bewoners als in regio's waar de soort zeer algemeen is. Vanuit het oogpunt van de schadelijder, heeft deze dan evenzeer recht op een oplossing als elkeen ander.

De problematiek ten aanzien van schade aan auto's is analoog : waar Steenmarters voorkomen, kan schade optreden en dit ongeacht hun dichtheid.

Alternatieve oplossing inzake schade en overlast

In weerwil van de doorgaans commercieel geïnspireerde middelen om schade- en overlastveroorzakende Steenmarters te weren, is dit in de meeste gevallen met eenvoudige en goedkope maatregelen te realiseren (Ludwig, 1999 ; Ludwig, s.d. ; Kaper & Müskens, 2006 ; Van Den Berge, s.d.).

Steenmarters zijn immers uitgesproken *neofob*, wat inhoudt dat zij bijzonder argwanend reageren op veranderingen ten aanzien van hun vertrouwde dagrustplaatsen. Concreet worden in dat verband allerlei trucs voorgesteld, om het dier letterlijk in die mate te verstoren dat het de site in kwestie opgeeft. Het kan daarbij bvb. gaan om veranderingen in 'decor' van de binnenruimte waar de marter zich ophoudt (verplaatsen van aantal materiële zaken), of het maken van sterk lawaai (radio laten spelen,...). Essentieel is dat het moet gaan om iets nieuw en onbekend, zonder dat gewenning optreedt.

Sommige marters zijn bijzonder gevoelig aan verstoring en verhuizen binnen de kortste keren, andere zijn 'hardnekkiger' en vergen meer inspanning eer ze tot verhuizen aan te zetten zijn. Dat laatste doet zich soms voor in geval van een nest (maanden maart-mei), waarbij de moeder kennelijk het risico van een verhuis van de jongen afweegt met de mate van verstoring. In dergelijke gevallen is de overlast hoe dan ook tijdelijk, gezien de jongen niet op dezelfde plaats zullen blijven van zodra ze zelf voldoende mobiel worden (juli).

Bij 'hardnekkige' marters kan een 'creatieve' benadering – waarvoor geen passe-partout bestaat – nodig zijn. Vaak hoeft een marter ook niet 'helemaal' verdreven te worden, maar slechts uit bepaalde delen van de gebouwen.

Indien aansluitend op verstoring of spontane verhuis ook de toegangen kunnen worden dichtgemaakt langs waar de marter 'de verboden zones' binnendringt, is het probleem definitief van de baan. Uiteraard is zulks sterk aan te bevelen om herhaling te voorkomen. Is dit echter, om praktische of financiële redenen nauwelijks of niet mogelijk, dan bestaat de kans dat het verstoorde dier na verloop van tijd (weken, maanden) toch zijn oude schuilplaats terug opzoekt. Herhaling van de verstoring is dan opnieuw het beste middel om het probleem opnieuw van de baan helpen.

Dit dan ook nodig zijn wanneer het verstoorde dier dood is (verkeersslachtoffer,...), en het territorium door een soortgenoot is ingenomen.

In deze benadering is het dus belangrijk dat de gevestigde *territoriumhouder in zijn territorium* blijft : dit dier 'weet' immers welke schuilplaatsen ongeschikt zijn, en zal deze

mijden. Stabiliteit in de populatiestructuur biedt hier de beste garantie om de problemen inzake schade en overlast duurzaam op te lossen dan wel tot minimale proporties te herleiden.

Ook ten aanzien van autoschade creëert stabiliteit in de populatiestructuur de omstandigheid waarbij problemen het minst worden uitgelokt. Eén van de verklaringen voor het fenomeen is immers precies een agressieve reactie van het ene dier tegenover de geur van een ander bij achtereenvolgend gebruik van dezelfde rustplaats. Overigens bestaan op het vlak van beveiliging van auto's beproefde technische oplossingen – het enige sluitende antwoord gezien auto's zich uiteraard regelmatig in territoria van verschillende Steenmarters bevinden.

In heel specifieke omstandigheden, waar om welke reden ook wegvangen (of doden) de enige uitweg biedt, kan steeds tot noodoplossingen worden overgegaan. Een denkbare situatie zou erin kunnen bestaan dat een marter in een gebouw opgesloten blijkt te zijn nadat de toegangen werden dichtgemaakt. Levend vangen en buiten het gebouw vrijlaten treedt dan als optie naar voor.

Het lijkt voor de hand te liggen om bij dergelijke uitzonderingssituaties een beroep te doen op de eigen ANB-wachters, dan wel op gespecialiseerde medewerkers van de VOC's. Uit hoofde van hun vergunning zijn zij gemachtigd allerlei vangtoestellen en -middelen te gebruiken, ongeacht het juridische statuut van de soorten en zonder persoonlijk aansprakelijk te kunnen worden gesteld voor de door het wild veroorzaakte schade.

Nabeschuwing

Er hoeft geen twijfel over te bestaan dat in de dagdagelijkse praktijk nu reeds her en der Steenmarters worden gevangen en gedood eens hun aanwezigheid is vastgesteld en/of het verband is gelegd met bepaalde vormen van overlast in of nabij gebouwen.

Het legaliseren van bepaalde vormen of methoden van bestrijding als 'wettelijke uitlaatklep', zou dergelijke praktijken enigszins kunnen kanaliseren en tegelijk tegemoet komen aan de psychologische behoefte om 'daadwerkelijk' iets te kunnen ondernemen – wat wel eens als een gunstig neveneffect op zich beschouwd wordt.

Het is evenwel duidelijk dat, desgevallend, meteen ook het basisidee wordt uitgehold inzake de benadering van dit probleem. Op termijn lijkt het veel rendabeler te zullen zijn, zowel voor de schadelijder als diegene die er mogelijk wordt op aangesproken, wanneer meteen geïnvesteerd wordt in – en vastgehouden wordt aan – een degelijke voorlichting.

Een aanzet daartoe is te vinden via de website van het INBO, en meer bepaald in de desbetreffende nota daarover cf. Van Den Berge (s.d.).

Samenvattend advies

Steenmarters voltrekken actueel een succesvolle rekolonisatie over geheel Vlaanderen, na een decennialange quasi algehele afwezigheid door historische uitroeiing. In de regio van het historisch bolwerk (oostelijk Vlaams Brabant en zuidelijk Limburg) is hun dichtheid de laatste jaren overeenkomstig ook toegenomen. In Oost- en West-Vlaanderen is de soort reeds verspreid aanwezig, de provincie Antwerpen blijft wat achter.

Binnen de 'bolwerkregio' zelf is bejaging en/of bestrijding vanuit populatiedynamisch oogpunt in principe mogelijk. In welke mate hiermee de verdere rekolonisatie wordt vertraagd is onduidelijk, maar wel plausibel. Globaal beschouwd lijkt het dan ook precair te zijn de

soort bejaagbaar te stellen, gezien zij in het overgrote deel van Vlaanderen tot voor kort nog als bijzonder zeldzaam of nagenoeg totaal afwezig gold, en waarvan het herstelproces (rekolonisatie) nog niet is voltrokken.

Als predator met een gevarieerd menu treedt de Steenmarter slechts in beperkte mate in concurrentie met de jager ; problemen inzake pluimvee lijken geen belangrijke proporties aan te nemen. Als predator fungeert de soort als sluitstuk van de levensgemeenschap.

Inzake het beperken of voorkomen van schade en overlast (in gebouwen, aan auto's) biedt bejaging of bestrijding geen goede oplossing : het gaat hier immers om strikt territoriale roofdieren, en derhalve om lokale *aanwezigheid* dan wel *afwezigheid* van de soort, niet om (te) hoge lokale aantallen.

Ten aanzien van schade en overlast bieden de alternatieve benaderingen de enige duurzame oplossing – behoudens (opnieuw) totale uitroeiing van de soort. Zij vermijden bovendien dat jagers ten onrechte aansprakelijk zouden worden gesteld.

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat het uitbouwen van een degelijke voorlichting ter zake het gros van de problemen kan voorkomen of oplossen.

Referenties

Brown, H. & Birks J.D.S., 2006. Resolving conflicts generated by pine martens (*Martes martes*) use of buildings in Scotland. In: Santos-Reis, M., Birks, J.D.S., O'Doherty E.C. & Proulx, G.(ed.). *Martes* in carnivore communities. Proceedings of the Fourth International *Martes* Symposium (2004) : 127-135.

Broekhuizen, S., 1994. Boommarters in de houtshuur. Zoogdier 5 (4) : 3-6.

Bruijn, Z., 1994. Bunzing in de buitenmuur. Zoogdier 5 (2) : 16-19.

Drees, M., 2000. Steenmarters en vleermuizen in huis: wie helpt? Zoogdier 11 (2): 9-11.

Herrman, M., 1994. Habitat Use and Spatial Organization by the Stone Marten. In: Buskirk, S.W., Harestad, A.S., Raphael, & Powell, R.A. (ed.). *Martens, Sables, and Fishers. Biology and Conservation*. Cornell University Press, Ithaca and London : 122-136.

Kaper, A. & Müskens, G., 2006. Steenmarters in en om het huis. Stichting Landschapsbeheer Gelderland. <http://www.vzz.nl/soorten/steenmarter/Brochure-steenmarters-inenomhethuis-2007.pdf>

Libois, R. & A. Waechter, 1991. La Fouine (*Martes foina* Erxleben, 1777). Encyclopédie des Carnivores de France 10. SFEPM, Nort s/Erdre, 53 pp.

Ludwig, B., 1999. Von Mardern und Menschen : das Buch der Steinmarder. Rasch und Röhring Edition. Tecklenborg Verlag, Steinfurt, Germany, 119 pp.

Ludwig, B., s.d. Musteliden-Forschung am Arbeitskreis Wildbiologie. <http://www.ak-wildbiologie.de/index.htm>

Müskens, G. & S. Broekhuizen, 1998. Steenmarters verplaatsen: slecht voor mens en dier. Zoogdier 9 (3-4) : 7-10.

Van Den Berge, K., Broekhuizen, S. & Müskens, G.J.D.M., 2000. Voorkomen van de boomarter *Martes martes* in Vlaanderen en het zuiden van Nederland. Lutra 43 (2): 125-136.

Van Den Berge, K., Van den Eynde, V. & Berlengee, F., 2003. Advance of the stone marten (*Martes foina*) in Flanders in the historical context. In: Franklin, A., Peeters, M. & Van Goethem J. Ten years after Rio. What future for biodiversity in Belgium? : 122-123. Bulletin van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen – Biologie, Vol. 73 Suppl., Brussel, België.

Van Den Berge, K. & De Pauw W., 2003. Steenarter *Martes foina* (Erleben, 1777). In: Verkem, S., De Maeseneer, J., Vandendriessche, B., Verbeylen, G. & Yskout, S. Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie en JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent, België.

Van Den Berge, K., 2007. Verspreidingsonderzoek Marterachtigen. Eindverslag onderzoeksovereenkomst AMINAL B&G/23/1996, KBIN & INBO, Intern Rapport INBO.IR.2007.6

Van Den Berge, K., s.d. 'Problematiek Steenmarters' in een notendop. INBO-nota <http://www.inbo.be/docupload/2316.pdf>